

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БОСА ІРИНА ВАДИМІВНА

УДК 342.95:347.965

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ
УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І.В. Боса**

Науковий керівник: **Блажівська Наталія Євгенівна**,
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Боса І. В. Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації на підставі комплексного аналізу наукових і нормативно-правових джерел здійснено теоретичне узагальнення й нове розв’язання проблеми створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також сформульовано пропозиції та рекомендації до вдосконалення чинного законодавства в досліджуваній сфері.

Обґрунтовано, що відносини у сфері публічного права, тобто публічні відносини, мають державний інтерес. Публічне право захищає загальні, державні, суспільні інтереси, загальні блага, які мають значення для суспільства, держави, спільноти загалом. Причому однією з ознак правової держави є захист прав і свобод людини та громадянина: найвищою цінністю в державі визнається людина з її індивідуальними інтересами. Зауважено, що адвокатура у своїй діяльності відображає як загальні, суспільні, державні інтереси, так й індивідуальні, особисті, оскільки через цей інститут правова держава може здійснювати головну свою функцію – захист прав і свобод людини та громадянина.

Доведено, що належні умови діяльності адвокатури – це можливості адвокатури як самоврядної організації реалізовувати власні завдання щодо захисту прав людей, а також ефективно, кваліфіковано та з найкращим результатом досягати поставленої мети. Отже, створення державою належних умов діяльності адвокатури – це комплекс правових, організаційних та управлінських заходів щодо формування й організації діяльності адвокатури як інституції, яка, не будучи державним органом, виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Наголошено, що оскільки адвокатура України як професійно-правовий правозахисний інститут становить системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, то питання місця адвокатури серед інших органів публічної влади, що здійснюють захист прав і свобод людини та громадянина, є важливим з позиції розуміння рівня демократії в суспільстві. Тому створення найбільш ефективної моделі адвокатури передбачає визначення її правової основи, обрання спеціально-дозвільного або загальнодозвільного принципу правового регулювання.

Обґрунтовано тезу про те, що національний рівень нормативно-правового забезпечення організації та діяльності адвокатури охоплює три групи нормативних актів: законодавчі акти, підзаконні нормативні акти та локальні нормативні акти. Зазначено, що адміністративне законодавство посідає чільне місце серед правових засад організації та діяльності адвокатури, воно представлене як законами, такі кодифікованими нормативно-правовими актами.

З'ясовано, що система юридичних інструментів, яка становить механізм правового регулювання, впорядкована в найбільш послідовний спосіб для організації суспільних відносин і сприяння задоволенню інтересів суб'єктів права. Завдяки визначеності структурної цілісності, послідовності й механізмів взаємодії ця система засобів регулює суспільні відносини та сприяє задоволенню потреб й інтересів суб'єктів. У зв'язку з цим зауважено, що механізм правового регулювання становить сукупність юридичних інструментів, засобів, які впливають на суспільні відносини шляхом досягнення бажаного результату.

Поняття «адміністративно-правовий механізм» визначено як розроблення та схвалення відповідними державними органами адміністративно-правових засобів, які мають широкий спектр впливу, специфічний напрям, відповідно до регламентованої процедури взаємозв'язку між собою. Таким чином, адміністративно-правовим механізмом є система законів, нормативних актів та органів, які регулюють

взаємодію владних структур і громадян у сфері публічного управління. Своєю чергою належні умови в адвокатурі передбачають умови щодо належного виконання своїх обов'язків адвокатами (знання законодавства, лобіювання інтересів клієнтів, здатність адаптуватися до змін у правовому середовищі, навички комунікації тощо) та умови адміністративно-правових механізмів їх створення, гарантування й забезпечення державою. Запропоноване власне бачення адміністративно-правових механізмів створення належних умов діяльності адвокатури.

Розглянуто систему суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури, адже безпосередньо ефективність цього інституту залежить саме від держави, зокрема від державних органів: наскільки неупереджено та своєчасно вони виконують покладені на них обов'язки, наскільки продуктивно налагоджена взаємодія між ними.

На підставі аналізу сучасної юридичної літератури з означеного питання встановлено, що суб'єктами адміністративного права є учасники адміністративних правовідносин, наділені здатністю реалізовувати власні права та обов'язки, виконувати покладені на них завдання та нести юридичну відповідальність, зокрема адміністративну.

Суб'єктами забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури визнано учасників, що в сукупності становлять систему державних і недержавних органів, інституцій громадянського суспільства, є носіями задекларованих адміністративно-правовими нормами прав й обов'язків та які в межах своїх повноважень здійснюють цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм і методів щодо забезпечення дотримання законності й порядку, а також гарантування ефективної реалізації адвокатських функцій.

Зауважено, що основним обов'язком суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є забезпечення незалежності, недоторканості й ефективності правозахисної професії адвоката. Це передбачає забезпечення доступу до правової освіти, забезпечення адекватної

оплати за надані послуги, забезпечення правового захисту адвокатів від будь-яких форм тиску або переслідувань за виконання їхніх обов'язків, а також створення відповідного законодавчого середовища для незалежної та ефективної роботи адвокатів.

Запропоновано адміністративними процедурами створення належних умов діяльності адвокатури розуміти врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій уповноважених суб'єктів щодо впровадження адміністративних заходів з метою створення оптимальних умов для виконання професійних обов'язків адвокатів. Так, поняття «врегульована адміністративно-процедурними нормами послідовність дій» вказує на те, що порядок або послідовність дій є регульованим (чи встановленим) адміністративними нормами та процедурами. Це означає, що існують конкретні правила або вказівки, які визначають послідовність кроків або процедур, що мають бути виконані для досягнення певної мети чи результату.

В умовах реформаційного сьогодення, триваючих євроінтеграційних процесів усіх без винятку інституцій в Україні сфера надання професійної правничої допомоги також зазнала певних змін, що виявляється в перерозподілі ролі між правовими інститутами, які функціонально покликані здійснювати реалізацію функцій держави щодо захисту конституційно гарантованих прав і свобод людини та громадянина. Одним з таких інститутів є адвокатура, саме тому діяльність законодавця, практиків і наукової спільноти наразі спрямована на пошук нових підходів адміністративно-правового регулювання питань адвокатської діяльності, створення належних умов її здійснення з боку державних інституцій, забезпечення дотримання гарантій в їх діяльності, оскільки роль адвокатури в житті правового суспільства залишається надзвичайно важливою.

Наголошено, що правовий статус адвоката й відсутність втручання в його роботу з боку державних інституцій є певним показником розвитку суспільства, його демократичності та правового рівня. Чинне законодавство

визначає головну роль адвокатури, яка полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів особи, забезпеченні рівного й вільного доступу до правосуддя. Кожна правова держава на рівні основного закону визнає адвокатуру високопрофесійним незалежним інститутом і гарантує відсутність будь-якого втручання в її діяльність. Професійна правова допомога адвоката може мати високий рівень ефективності лише за умови відсутності будь-яких перешкод з боку держави та її органів у процесі провадження ним діяльності із захисту інтересів клієнта. Адвокатська діяльність наділена певною специфікою, яка полягає в наявності постійних конфліктів і протиборства, проте не з клієнтом, а з інституціями чи особами, яким клієнт протистоїть. Причому адвокат законодавчо наділений незначним арсеналом засобів і можливостей, щоб забезпечити захист прав та інтересів свого клієнта. Тож він має хоча б сам зазнавати мінімального тиску та втручання в роботу, що перешкоджатимуть йому професійно захищати інтереси довірителя.

На підставі дослідження зарубіжного досвіду встановлено, що європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрям зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої є процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійними адвокатами. З огляду на це, адвокатура є одним з найважливіших правових інститутів, що наявні та зазнають ефективного регулюючого впливу в правових, соціально орієнтованих державах, що забезпечує охорону й захист прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин.

Наголошено, що, враховуючи обраний шлях євроінтеграції, владні структури держави та громадськість мають вживати реформаційних заходів, спрямованих на виведення адвокатури на новий рівень функціонування. У цьому на допомогу Україні має прийти передовий, перевірений практикою реалізації досвід інших держав, які є партнерами нашої країни на міжнародній арені, з метою його подальшої інтеграції в національне законодавство та юридичну практику. Безпосередній вагомий вплив на стан

правової захищеності й охорони прав та інтересів особи має те, наскільки інституції держави або недержавні утворення здатні оперативно реагувати на факти посягань та ефективно усувати не лише наслідки таких порушень, а й аспекти, що стали причиною порушень охоронюваних прав, свобод та інтересів учасників суспільних правовідносин. Стан ефективності захисту прав та інтересів особи безпосередньо залежить від ступеня нормативного врегулювання діяльності адвокатури, ефективного процесуального права, відсутності протидії з боку органів держави в питаннях реалізації принципів діяльності адвокатури та забезпечення повного їх дотримання. Підвищити рівність такої ефективності правозахисту спроможні отримані результати досліджень шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Ключові слова: адвокатура; адміністративне законодавство; правовий статус адвоката; адміністративно-правовий механізм; правова культура; євроінтеграція; суб'єкт публічної влади.

SUMMARY

Bosa, I.V. Administrative and Legal Framework for Creating Proper Environment for the Bar in Ukraine.– Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 «Law» National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

Based on a comprehensive analysis of scientific and regulatory sources, the thesis provides a theoretical generalisation and a new solution to the problem of creating proper environment for the Bar in Ukraine and formulates proposals and recommendations for improving the current legislation in the field under study.

It is proved that relations in the field of public law, that is, public relations, are of public interest. Public law protects general, state, public interests, common goods which are important for society, the State and the entire community. Moreover, one of the features of the legal state is the protection of human and civil rights and freedoms: the state recognises a person with his or her individual interests as the highest value in the state. It is stated that the Bar in its activities reflects both general, public, State interests and individual, personal interests, since through this institution the legal state can exercise its main function - protection of human and civil rights and freedoms.

It is proved that the proper environment for the Bar is the ability of the Bar as a self-governing organisation to implement its own tasks of protecting human rights, and also to achieve the set goals effectively, efficiently and with the best possible result. Therefore, the creation by the state of the proper environment for the Bar is a set of legal, organisational and administrative measures for the formation and organisation of the Bar as an institution which, not being a state body, performs the functions of the state to protect the rights of individuals and legal entities.

It is underlined that since the Bar of Ukraine as a professional legal human rights institution is a systemic element of the mechanism for ensuring human

rights, freedoms and legitimate interests, the issue of the Bar's place among other public authorities protecting human and civil rights and freedoms is important from the perspective of understanding the level of democracy in society. Therefore, creation of the most effective model of the Bar involves determining its legal basis, choosing a special permissive or general permissive principle of regulatory framework.

It is proved that the national level of regulatory and legal support for the organisation and activities of the Bar includes three groups of regulations: legal regulations, by-laws and local regulations. It is stated that administrative law is prominent in the legal framework for the organisation and activities of the Bar, and it is represented by both laws and codified regulations.

It is established that the system of legal instruments which constitutes the regulatory mechanism is arranged in the most consistent manner to organise social relations and facilitate the satisfaction of interests of participants in legal relations. Due to the certainty of structural integrity, consistency and mechanisms of interaction, this system of means regulates social relations and contributes to meeting the needs and interests of participants. In this regard, it is stated that the regulatory mechanism is a set of legal instruments and means which influence social relations by achieving the desired result.

The concept of 'administrative and legal mechanism' is determined as the development and approval by the relevant state authorities of administrative and legal means that have a wide range of influence, a specific direction, in accordance with a regulated procedure and interconnection. Therefore, the administrative and legal mechanism is a system of laws, regulations and bodies that regulate the interaction between government agencies and citizens in the field of public administration. On the other hand, the proper environment for the Bar implies the conditions for the proper performance of their duties by attorneys (knowledge of legislation, lobbying for clients' interests, ability to adapt to changes in the legal environment, communication skills, etc.) and the conditions of administrative and legal mechanisms for their creation, guarantee and provision by the State. The

author offers her own perspective on the administrative and legal mechanisms for creating the proper environment for the Bar.

The system of entities responsible for ensuring the creation of the proper environment for the Bar's activities is considered, since the effectiveness of this institution depends directly on the State, and in particular, on the State bodies: how impartially and timely they perform their duties, and how productively the interaction between them is established.

Based on the review of the modern legal literature on this issue, it is established that parties to administrative law are participants in administrative legal relations with the ability to exercise their rights and obligations, perform their tasks and be legally liable, including administrative liability.

The entities responsible for ensuring the creation of the proper environment for the Bar are the participants who collectively constitute the system of state and non-state bodies, civil society institutions, are the bearers of the rights and obligations declared by administrative and legal provisions and who, within the scope of their powers, carry out purposeful and coordinated activities using appropriate forms and methods to ensure the observance of law and order, as well as to guarantee the effective exercise of the bar functions.

It is emphasised that the main duty of the entities responsible for ensuring the creation of the proper environment for the Bar is to ensure the independence, inviolability and effectiveness of the human rights profession of attorney-at-law. This includes providing access to legal education, ensuring adequate payment for services rendered, ensuring legal protection of attorneys from any form of pressure or persecution for the performance of their duties, and creating an appropriate legislative environment for the independent and effective work of attorneys.

It is suggested that administrative procedures for creating the proper environment for the Bar should be understood as a sequence of actions of authorised entities to implement administrative measures with a view to creating optimal environment for the performance of professional duties of attorneys-at-law regulated by administrative and procedural rules. For example, the concept of

“sequence of actions regulated by administrative and procedural provisions“ indicates that the order or sequence of actions is regulated (or established) by administrative provisions and procedures. This means that there are specific rules or guidelines that define the sequence of steps or procedures to be followed to achieve a particular goal or result.

In the context of the current reforms and the ongoing European integration processes of all institutions in Ukraine, without exception, the scope of professional legal assistance has also undergone certain changes, which is reflected in the redistribution of roles between legal institutions that are functionally called upon to carry out the functions of the state to protect constitutionally guaranteed human and civil rights and freedoms. One of these institutions is the Bar, which is why the activities of legislators, practitioners and the scientific community are currently aimed at finding new approaches to administrative and regulatory framework for the practice of law, creating the proper environment for its implementation by state institutions, and ensuring compliance with guarantees in their activities, since the role of the Bar in the life of the legal society remains extremely important.

It is underlined that the legal status of an attorney-at-law and the absence of interference in his/her work by state institutions are a certain indicator of the development of society, its democracy and legal level. The current legislation defines the main role of the Bar, which is to protect the rights, freedoms and legitimate interests of a person, and to ensure equal and free access to justice. Every legal state recognises the Bar as a highly professional and independent institution at the level of the fundamental law and guarantees the absence of any interference in its activities. Professional legal assistance can be effective only if there are no obstacles from the state and its bodies in the course of the attorney's activities aimed at protecting the client's interests. The practice of law has a certain specificity, which consists in the presence of constant conflicts and confrontation, not with the client, but with institutions or persons to whom the client is opposed. Moreover, the attorney is legally endowed with a small arsenal of remedies and

opportunities to ensure the protection of the rights and interests of his or her client. Therefore, he or she should at least be subjected to minimal pressure and interference in his or her work that would prevent him or her from professionally protecting the interests of the client.

Based on the study of foreign experience, it is established that the European community has long been developing the direction of increasing the level of legal culture in society, the fundamental rule of which is the procedure for providing legal assistance to participants in public relations by professional attorneys-at-law. In view of this, the Bar is one of the most important legal institutions existing and subject to effective regulatory influence in legal, socially oriented States, which ensures the protection and defence of the rights, freedoms and interests of participants in public relations.

It is emphasised that, given the chosen path of European integration, the state authorities and the public should take reform measures aimed at bringing the Bar to a new level of functioning. In this regard, Ukraine should draw on the advanced, proven experience of other states that are partners of our country in the international arena, with a view to its further integration into national legislation and legal practice. The state of legal security and protection of the rights and interests of an individual is directly influenced by the extent to which state institutions or non-state entities are able to respond promptly to the facts of encroachments and effectively eliminate not only the consequences of such violations, but also the aspects that caused violations of the protected rights, freedoms and interests of participants in public legal relations. The effectiveness of the protection of the rights and interests of an individual directly depends on the degree of regulatory framework for the Bar, effective procedural law, and the absence of opposition from the state authorities in implementing the principles of the Bar and ensuring their full observance. The results of the study of the ways to improve the administrative and regulatory framework for creating the proper environment for the advocate's activities by the State institutions can contribute to the enhancement of such efficiency of human rights protection.

Keywords: the Bar; administrative legislation; legal status of an attorney-at-law; administrative and legal mechanism; legal culture; European integration; public authority.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. Вип. 14. С. 210–215. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/286>.

2. Боса І. В. Особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 41–46. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-2023.pdf>.

3. Боса І. В. Організація та функціонування інституту адвокатури України у контексті реформаційних процесів з урахуванням зарубіжного досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 234–239. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/41.pdf>.

4. Боса І. В. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 87–90. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/5/16.pdf>.

5. Боса І. В. Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 80–82. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/16.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Боса І. В. Дуалізм правової природи адвокатури. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

7. Боса І. В. Характеризуючі ознаки гарантій адвокатської діяльності та механізм їх реалізації в умовах євроінтеграції. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики* : матеріали III Міжнар. наук.-

практ. конф. (Кропивницький, 6 жовт. 2023 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 193–196.

8. Боса І. В. Акти, що регулюють діяльність адвокатури: міжнародно-правовий рівень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.). Кропивницький : Центральноукраїнське вид-во, 2023. С. 26–29.

9. Боса І. В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 16 листоп. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 62–66.

10. Боса І. В. Сутність незалежної адвокатури як недержавного самоврядного інституту. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 74–76.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1.ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ.....	28
1.1. Поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об’єкт адміністративно-правового регулювання ...	28
1.2. Місце адвокатури в системі суб’єктів публічної влади та її правовий статус	45
1.3. Правові засади організації здійснення адвокатської діяльності та місце серед них адміністративного законодавства	62
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. 81	81
2.1. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури.....	81
2.2. Суб’єкти забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури	98
2.3. Адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури.....	116
Висновки до розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. 137	137
3.1. Забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності	137
154 адвокатури.....	154
3.3. Напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій	178
Висновки до розділу 3.....	198
ВИСНОВКИ.....	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209

ДОДАТКИ..... 243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України
ЄРАУ	Єдиний реєстр адвокатів України
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАСУ	Кодекс адміністративного судочинства України
КМУ	Кабінет Міністрів України
МДА	місцеві державні адміністрації
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Офіс	Офіс Президента України
ПАЕ	правила адвокатської етики

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах реформаційного сьогодення, триваючих євроінтеграційних процесів усіх без винятку інституцій в Україні сфера надання професійної правничої допомоги також зазнала певних змін, що виявляється в перерозподілі функцій між правовими інститутами, покликаних здійснювати публічно-правову функцію із захисту конституційно гарантованих прав і свобод людини та громадянина. Одним з таких інститутів є адвокатура. Саме тому діяльність законодавця, практиків і наукової спільноти наразі спрямована на пошук нових підходів адміністративно-правового регулювання питань адвокатської діяльності, створення належних умов її здійснення з боку державних інститутів, оскільки роль адвокатури в житті правового суспільства залишається надзвичайно важливою.

Світова спільнота визнає інститут адвокатури професійним об'єднанням незалежних самозайнятих правників, що забезпечують провадження важливого завдання – реалізацію права на захист свобод та інтересів людини й громадянина шляхом надання правової допомоги. Варто зазначити, що для належної реалізації такого завдання необхідна наявність ініціативи й ефективних кроків з боку держави щодо формування належних умов функціонування інституту адвокатури, що своєю чергою підкреслює особливий статус адвоката як особи, яка забезпечує надання професійної правової допомоги.

Адвокатура, слугуючи одним з елементів системи правосуддя, потребує нагального застосування реформаційних заходів, покликаних забезпечити створення належних умов діяльності інституту адвокатури з боку державних установ. Проте в сучасних умовах, ураховуючи запроваджений на території України воєнний стан, питання щодо створення належних умов і дотримання гарантій функціонування адвокатури лише дискутуються, що засвідчує актуальність теми дослідження.

Отже, необхідність удосконалення теоретичних і практичних напрямів розвитку вказаної проблематики підтверджує актуальність дослідження адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Науково-теоретичним підґрунтям роботи слугували наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. Андрусів, М. Антонович, Н. Бакаянова, М. Баршевський, А. Бірюкова, Т. Варфоломеєва, Є. Васьковський, Т. Вільчик, О. Воронова, С. Гончаренко, О. Гуртовий, О. Деханова, М. Єфіменко, Я. Зейкан, С. Іваницький, В. Заборовський, А. Козьмініх, Г. Лазько, С. Логінова, Л. Мелех, М. Михеєнко, Т. Омельченко, О. Панчук, С. Прилуцький, М. Погорецький, Н. Сакара, Г. Світлична, Л. Тацій, Д. Фіолевський, С. Фурса, П. Хотенець, В. Ямковий, О. Яновська та ін. Аналізу теоретичних питань організації та практичної значущості функціонування адвокатури України свої роботи присвятили низка науковців, серед яких можна виокремити праці Н. Аніщук, А. Гаврилова, І. Гловацького, Ю. Загуменної, О. Коваль, В. Нікітенко, О. Петришина, Д. Сакун, В. Святоцької, О. Святоцького, І. Семенюка, Л. Ткачука, Є. Шкрєбця та ін.

Однак ураховуючи те, що реформування інституту адвокатури України наразі триває, законодавча база динамічно оновлюється, стан адміністративно-правового регулювання функціонування адвокатури й питання створення належних умов її діяльності потребує постійного дослідження та аналізу з метою окреслення шляхів його вдосконалення та оптимізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація спрямована на реалізацію положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного

судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629IV; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509-VIII; Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 2 липня 2021 року № 38. Дисертацію підготовлено відповідно до тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454), а також Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня 2022 року (протокол № 14).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження адміністративно-правових засад створення належних умов організації та функціонування інституту адвокатури в Україні та формулюванні на цій основі пропозицій та рекомендацій щодо практичних аспектів здійснення адвокатської діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі основні *завдання*:

– визначити поняття та особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об’єкт адміністративно-правового регулювання, здійснивши їх класифікацію;

– з’ясувати місце адвокатури в системі суб’єктів публічної влади та її правовий статус;

– розкрити правові засади організації здійснення адвокатської діяльності й місце серед них адміністративного законодавства;

– схарактеризувати поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури;

- визначити суб'єктний склад забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури;
- проаналізувати адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури;
- обґрунтувати умови забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності, виокремивши відповідні ознаки;
- висвітлити зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури й аргументувати можливості його використання в Україні;
- виокремити напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час організації та функціонування інституту адвокатури в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить взаємодоповнювана сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких сприяло вирішенню сформульованих задач і досягненню мети дослідження.

Діалектичний метод дав змогу сформулювати адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури, встановити сутність публічних правовідносин у досліджуваній сфері (підрозділ 1.1), місце адвокатури в системі публічної влади (підрозділ 1.2), а також здійснити комплексний аналіз і з'ясувати сутність механізму створення належних умов діяльності адвокатури (розділ 2). Метод *семантичного аналізу* уможливив визначення сутності дефініцій «належні умови діяльності адвокатури», «механізм створення належних умов діяльності адвокатури», «гарантії адвокатської діяльності», «процедури створення належних умов діяльності адвокатури», «суб'єкти забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури» тощо (підрозділи 1.1, 2.1–2.3, 3.1). *Порівняльно-правовий метод* слугував вихідним пунктом для виокремлення позитивного зарубіжного

досвіду стосовно організації та функціонування органів адвокатури (підрозділ 3.2), що дало змогу за допомогою *логіко-юридичного методу* сформулювати шляхи вдосконалення створення належних умов діяльності адвокатури в адміністративно-правовій площині (розділ 3) з визначенням конкретних напрямів такого вдосконалення з боку державних інституцій (підрозділ 3.3). Метод *групування* з використанням *системно-структурного підходу* надав можливість класифікувати джерела правового регулювання діяльності адвокатури (підрозділ 1.3). Застосування методів *аналізу* та *синтезу* сприяло виявленню основних проблем, які притаманні досліджуваній сфері, а також розробленню комплексу пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства (підрозділи 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнена судова практика Верховного Суду України й дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, звіти діяльності Комітету захисту прав адвокатів НААУ та Національної асоціації адвокатів України, офіційні інтегровані звіти міжнародних організацій у сфері адвокатури, інтернет-представництва суб'єктів публічної влади, урядового порталу та інших суб'єктів, що залучені до процесу створення належних умов діяльності адвокатури.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є однією з перших у вітчизняній науці працею, у якій комплексно розкрито питання адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. У результаті сформульовано й обґрунтовано низку наукових положень, які виносяться на захист, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано наповнення створення належних умов діяльності адвокатури як сукупність правових та організаційних заходів із формування та організації діяльності адвокатури як інституту професійного захисту й представництва фізичних та юридичних осіб;

– обґрунтовано наукове трактування адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури як одного з

дієвих чинників впливу на ефективність адвокатської системи у сфері надання правової допомоги, а також виокремлено його особливості;

– запропоновано авторське бачення характеристики поняття «гарантії адвокатської діяльності» як елемента правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що становить визначені або санкціоновані державою на рівні закону способи й умови провадження адвокатської діяльності, що забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

– визначено предмет правових гарантій адвокатської діяльності, який становлять процесуальні права й обов'язки адвоката, яким кореспондується обов'язок держави забезпечити належні умови діяльності адвоката, а також виокремлено елементи механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності;

удосконалено:

– зміст наукового розуміння публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, та, з огляду на роль суб'єктів публічної влади у створенні цих умов, запропоновано авторське бачення диференціації досліджуваних правовідносин;

– сутнісно-змістове розуміння місця адвокатури в системі органів публічної влади, яке полягає в тому, що адвокатура посідає чільне місце серед суб'єктів державної влади, уповноважених виконувати функцію із захисту прав і свобод людини та громадянина, оскільки, слугуючи елементом приватноправових відносин, адвокатура має публічно-правову складову, яка наближає її до органів державної влади в питанні досягнення публічного інтересу й захисту інтересів суспільства;

– положення щодо визначення кола суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури як законодавчо визначених державних

органів та інших владних організацій, що в межах власних компетенцій забезпечують створення відповідних умов;

– наукове розуміння адміністративних процедур щодо створення належних умов діяльності адвокатури на основі системного аналізу законодавства, ідентифікації можливих складнощів у виконанні адвокатських обов'язків, з визначенням пропозицій щодо оптимізації адміністративних процесів в аспекті юридичної практики;

набули подальшого розвитку:

– результати аналізу правових засад організації здійснення адвокатської діяльності з обґрунтуванням їх місця в адміністративному праві, що відіграє важливу роль у регулюванні діяльності адвокатури та представлене різнорівневими нормативно-правовими актами, ключове місце з-поміж яких посідають спеціалізовані закони й кодифіковані акти;

– визначено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій, які мають реалізовувати ефективні механізми захисту й реалізації прав і гарантій адвокатської діяльності, удосконалити процедури вирішення питання щодо дисциплінарної відповідальності адвоката, імплементувати міжнародні норми й стандарти адвокатської діяльності до національної правової системи;

– наукові положення щодо шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури, зокрема шляхом внесення низки змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, спрямованих на зростання рівня довіри до інституту адвокатури та вдосконалення процедури функціонування адвокатури в Україні з урахуванням передового зарубіжного досвіду.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – у подальших розробках, пов’язаних із формуванням теоретичних аспектів створення належних умов діяльності адвокатури в Україні (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 липня 2025 р. № 130-нд);

– *правотворчій сфері* – висновки, пропозиції та рекомендації, що викладені в дисертації, можуть бути використані під час розробки змін і доповнень до національного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури;

– *правозастосовній сфері* – для підвищення ефективності діяльності суб’єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури;

– *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адвокатура і нотаріат», «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративна реформа в Україні», а також можуть бути використані під час розроблення навчальних посібників, підручників та їх розділів, лекцій і методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 липня 2025 р. № 129-оп).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження, їх практичне застосування оприлюднено й обговорено на п’яти науково-практичних конференціях, зокрема: «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 берез. 2023 р.), «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Кропивницький, 6 жовт. 2023 р.), «Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності» (м. Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.), «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 16 листоп. 2023 р.), «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 7–8 лют. 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких 191 сторінка – основний текст, 34 сторінки – список використаних джерел (298 найменувань) та два додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ

1.1. Поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Публічні правовідносини зі створення належних умов діяльності адвокатури мають важливе значення, передусім з огляду на те, що Україна прагне стати повноправним членом Європейського Союзу. Діяльність адвокатури в Україні повинна бути гарантована державою, що відповідає європейським стандартам. Це обумовлено тим, що в цивілізованій державі права і свободи людини та громадянина захищаються державою у вигляді державних органів, причому захист покладено також на недержавні організації, якою є адвокатура. Тому держава повинна сприяти діяльності адвокатури, слугуючи гарантом належної діяльності.

Питання діяльності адвокатури досліджували у своїх працях такі науковці, як М. Аракелян, Н. Бакаянова, Т. Варфоломеева, Т. Вільчик, М. Завальний, С. Калинюк, П. Кучеревський, О. Святоцький, І. Семенюк, Л. Тацій, Є. Шкребець, О. Яновська та ін. Поняття публічного та приватного права слугувало предметом наукових розвідок А. Бірюкової, О. Миколенка, Є. Петрова, С. Погребняка, Є. Харитонова, О. Харитонової, Н. Шаптали та ін. Проте висвітлення поняття публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури донині залишається недостатньо вивченим у науковій літературі, що підтверджує актуальність окресленої тематики.

Для аналізу поняття публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури необхідно визначити зміст категорії «публічне право».

Про розмежування публічного та приватного права говорили ще давньоримські юристи. Зокрема, засновники римського права вважали, що виокремлення публічного та приватного права базується на двох принципах: 1) положеннях сентенції Ульпіана: «Publicum jus est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem», що впливає з відмінностей цілей та інтересів, що підлягають правовій охороні; 2) принципі неприпустимості зміни публічно-правових норм приватними угодами: «Publicum jus pactis privatorum mutari non potest», котрий наголошує на необхідності враховувати розбіжність у характері та юридичній значущості правил, які встановлюються приватними чи публічними особами та діють у приватній і публічній сферах [254, с. 109–110].

На той час більше значення мало приватне право, яке було представлено сімейними та цивільними відносинами, речовим і зобов'язальним правом, спадкуванням. Причому особливостями приватного права було те, що права мали лише, по-перше, вільні люди (раби мали статус речей); по-друге, правами були наділені римські громадяни (пришлі – плебеї прав не мали). Публічне ж право своєю чергою поширювалося на судову систему, цивільний процес, застосування позовів [33, с. 77].

Сутнісні характеристики публічного та приватного права були сталими впродовж багатьох століть. Наукове розуміння поділу на публічне та приватне право, критерії їх розмежування науковці почали активно розробляти починаючи з XIX століття – на початку XX століття. Формували теорію поділу права на дві великі підсистеми такі науковці, як Г. Єллінек, Р. Фон Ієрінг, К. Фон Савіньї та ін. Українські правники М. Сібільов, Ю. Тихомиров також долучилися до розроблення теорії публічного та приватного права [178, с. 10].

Важливе значення цих понять полягає в тому, що однією з головних ознак, яка характеризує романо-германську правову сім'ю, є розподіл права на публічне й приватне. Це пов'язано з рецепцією римського права в континентальній Європі, держави якої належать до романо-германської

правової сім'ї, а як ми зазначали вище, поділ на дві підсистеми й бере початок у римському праві.

Слушною є позиція С. П. Погребняка, який вказує, що «поділ права на публічне і приватне є лише одним зі зрізів системи права, який існує поруч з її поділом на галузі, на матеріальне та процесуальне право тощо. Система права є складним, багатограним феноменом, вивчення якого не можна проводити лише під одним кутом зору. Саме комплексний підхід до класифікації різних правових явищ сприяє більш глибокому, об'ємному й об'єктивному з'ясуванню їх різних можливостей у правовому регулюванні» [178, с. 5].

Важливість поняття зумовлює потребу у визначенні ознак публічного та приватного права та підстав розподілу. Як відомо, ще давньоримські юристи критерієм розподілу на право публічне й право приватне визначали суспільний інтерес. З огляду на назви підсистем права, основою публічного права є публічний (суспільно значущий) інтерес, що становить визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільності, задоволення якого є умовою та гарантією її існування й розвитку. Таким чином, ключовою ознакою приватного права є приватний інтерес, що виявляється в інтересах окремих осіб, їх правовому та майновому становищі, а також у їхніх стосунках з іншими суб'єктами [178, с. 6].

У сучасній українській науці донині тривають дискусії з приводу критеріїв розмежування публічного та приватного права. Складнощі пов'язані з тим, що їх не можна протиставляти, адже ці системи перебувають у взаємодії.

Водночас існує погляд, відповідно до якого немає потреби розмежовувати ці дві підсистеми. Так, О. І. Миколенко вважає, що поділ права на приватне та публічне є цікавою теоретичною конструкцією, яка допомагає визначити роль держави як публічної інституції в житті суспільства та встановити межі її втручання в різні сфери суспільного життя, але в практично-прикладній сфері (правотворчість, правозастосовна

діяльність, викладацька діяльність у закладах вищої освіти) вона є недоречною, адже спричиняє руйнування традиційної системи права як сукупності галузей права, правових інститутів і норм права [80, с. 11; 157, с. 58–64]. Причому не можна говорити суто про розподіл права на публічне і приватне, оскільки виокремлюють також матеріальне та процесуальне право; крім того, структура права охоплює галузь, інститут, норму права.

Зазвичай науковці обстоюють доцільність розподілу на приватне та публічне право, хоча одностайного погляду на критерії розподілу немає.

Більшість правників виокремлюють три критерії поділу права на публічне й приватне. Так, О. І. Харитонова та Є. О. Харитонов розподіляють право на приватне та публічне за такими критеріями – інтерес, суб'єкти правовідносин та ініціатива захисту [253, с. 7–8]. В. В. Валах та С. М. Клейменова вирізняють також три критерії: інтерес, метод і предмет [54, с. 10]. Н. В. Дараганова бере до уваги: 1) характер домінуючого інтересу; 2) розбіжність у суб'єктах правовідносин; 3) методи правового регулювання [80, с. 14].

О. А. Банчук виокремлює п'ять критеріїв розмежування публічного та приватного права: 1) суб'єкти відносин; 2) правове становище учасників відносин; 3) зміст правовідносин; 4) форми захисту прав; 5) характер домінуючого інтересу у відносинах [26, с. 151].

А. О. Дутко виокремлює сім критеріїв поділу права на публічне та приватне: 1) інтерес; 2) метод; 3) характер норм права; 4) суб'єктний склад відносин; 5) ініціатива виникнення суб'єктивних прав; 6) предмет правового регулювання; 7) ініціатива захисту порушених прав [86, с. 26–27].

Вартий уваги погляд С. П. Погребняк, який об'єднує всі критерії поділу права на публічне та приватне у дві великі групи: 1) матеріальні – мета, інтерес, воля; 2) формальний – специфіка способу правового регулювання [178, с. 9–10].

Отже, існують дві групи ознак розподілу на приватне та публічне право: 1) внутрішні (інтерес, ініціатива захисту); 2) зовнішні (метод правового регулювання, суб'єктний склад, вид норм права).

З огляду на викладене вище, на думку О. І. Харитонової, приватне право є сукупністю правил і норм, що стосуються визначення статусу й захисту інтересів окремих осіб, які не є фігурантами держави, не перебувають у взаєминах влади та підпорядкування одне щодо одного, рівноправно та вільно встановлюють собі права й обов'язки у відносинах, що виникають з їх ініціативи. Характерними рисами приватного права є рівність учасників відповідних відносин, їхня ініціативність під час встановлення правовідносин, вільний розсуд під час обрання правил поведінки, прямо не заборонених законодавством, позовний порядок захисту інтересів його суб'єктів у суді тощо [254, с. 117].

Отже, публічне право є системою норм права, які визначають статус держави та державних органів. Сторони мають нерівне становище, перебувають у відносинах влади й підпорядкування, ініціатива завжди виходить від державних органів як представників держави, правила гри завжди встановлює держава. Натомість ознаками публічного права є внутрішні, тобто ті, які виражають сутність – державний інтерес, ініціатива встановлення правовідносин виходить від держави; зовнішні, так звані формальні ознаки – завжди нерівність учасників правовідносин; ініціатива встановлення правовідносин виходить від держави та державних органів, імперативний метод регулювання правовідносин, тобто метод влади й підпорядкування.

Розглядаючи публічні правовідносини щодо створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання необхідно з'ясувати зміст поняття адміністративних правовідносин.

Аналізуючи позиції провідних науковців, слід зауважити, що В. Авер'янов адміністративно-правовими відносинами визнає врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, у яких їх сторони

(суб'єкти) взаємозв'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [11, с. 177–178]. Таку позицію підтримує О. Харитонova. Досліджуючи концептуальні засади та правову природу адміністративно-правових відносин, вона тлумачить останні як регульовані правовими нормами відносини, що виникають між суб'єктами публічного права та спрямовані на впорядкування стосунків у суспільстві, забезпечення засобами державного примусу правопорядку, добробуту й безпеки громадян і суспільства [252, с. 7]. На противагу зазначеним науковцям, Е. О. Шевченко визначає адміністративні правовідносини як урегульовані адміністративно-правовими нормами на засадах «влада – підпорядкування» взаємовідносини (взаємозв'язки), що виникають у сфері публічного (державного й самоврядного) управління, між органами державного управління та іншими суб'єктами адміністративного права з реалізації їхніх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що здійснюються в особливому правовому режимі забезпечення їх законності з боку держави [263, с. 1119]. Водночас С. Г. Стеценко наголошує, що адміністративно-правові відносини слід розглядати як результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів адміністративного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [234, с. 80]. Причому науковець О. Дніпров зауважує, що завдяки існуванню означених правовідносин можна віднайти й простежити всю комплексність і структурно-процесуальну складність адміністративного права [84, с. 177].

Отже, адміністративно-правові відносини – це закріплені в адміністративно-правових нормах правовідносини, у яких одна зі сторін завжди має державно-владні повноваження, що охороняються державою та спрямовані на встановлення правопорядку в суспільстві.

Будь-якому явищу, зокрема адміністративно-правовим відносинам, притаманні ознаки, які їх відмежовують від інших понять, розкривають сутність, визначають зміст.

Наприклад, Е. О. Шевченко виокремлює такі ознаки адміністративно-правових відносин: 1) виникнення у сфері публічного управління; 2) однією зі сторін обов'язково є орган влади; 3) урегульовані адміністративно-правовими нормами; 4) їхні учасники є носіями прав та обов'язків у сфері державного управління; 5) мають державно-публічний характер; 6) є стосунками влади-підпорядкування та визначаються юридичною нерівністю сторін; 7) можуть виникнути за ініціативою будь-якого суб'єкта адміністративного права, згода іншої сторони не є обов'язковою; 8) порушення стороною своїх обов'язків зумовлює її відповідальність перед державою в особі її компетентних органів; 9) для органів управління їх права є одночасно й обов'язками; 10) за порушення обов'язків зазвичай застосовують заходи адміністративного примусу; 11) спори між сторонами мають особливий правовий режим забезпечення законності (адміністративний і судовий) [84, с. 177; 263, с. 1118].

Варта уваги позиція О. В. Ніканорової, яка виокремлює основні (загальноприйнятні) та додаткові ознаки адміністративних правовідносин. Основними ознаками дослідниця вважає такі: 1) завжди регулюються нормами адміністративного права; 2) виникають, розвиваються і припиняються (вичерпавши себе) у сфері державного управління; 3) мають специфічний суб'єктний склад; 4) коли одна зі сторін порушила права іншої, вона юридично відповідальна не перед потерпілим, а перед державою. До додаткових вчена зараховує такі ознаки: 1) відносини не завжди будуються за принципом влади – підпорядкування; 2) виникають з ініціативи однієї зі сторін, і згода іншої далеко не завжди є обов'язковою; 3) відносини за своєю суттю є організаційними; 4) правові конфлікти, які виникають під час реалізації правовідносин, вирішуються в позасудовому порядку та в порядку спеціалізованого судочинства [166, с. 207–208]. Водночас Ю. Ю. Кліменко зазначає, що віднесення того чи іншого елемента до числа основних або додаткових ознак певною мірою має оцінний, суб'єктивний характер, а загальна сукупність виділених вченою елементів загалом досить логічно та

виважено розкриває основні характеристики адміністративно-правових відносин [110, с. 193].

Отже, адміністративно-правовим відносинам притаманні такі ознаки: 1) урегульовані нормами адміністративного права; 2) мають управлінський характер; 3) однією зі сторін у правовідносинах є державний орган або посадова особа; 4) правовідносини у сфері публічного права, тобто інтерес держави, є головним; 5) можуть виникати без згоди однієї зі сторін; 6) суб'єкти правовідносин не мають рівного статусу, тобто одна сторона наділена державно-владними повноваженнями; 7) відповідальність сторони, яка порушила обов'язки, наступає перед державою; 8) розгляд конфліктів відбувається в судовий і позасудовий спосіб.

Адміністративно-правові відносини, як і будь-які відносини, що регулюються за допомогою норм права, мають свою особливу структуру, а саме сукупність обов'язкових і взаємопов'язаних елементів [73, с. 173].

Щодо структури адміністративно-правових відносин у середовищі науковців сформувався два погляди. Так, професор С. Г. Стеценко визначає такі основні елементи структури адміністративно-правових відносин: об'єкт адміністративно-правових відносин – те, заради чого виникають правовідносини, тобто матеріальні, духовні й інші соціальні цінності. Зміст адміністративно-правових відносин – сукупність юридичних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин. Суб'єкт адміністративно-правових відносин – учасник адміністративно-правових відносин, який має конкретні права та обов'язки [234, с. 134; 73]. Друга позиція представлена в навчальному посібнику з адміністративного права за загальною редакцією професора В. В. Галунька, де зазначено, що структура адміністративно-правових відносин складається із суб'єктів, об'єкта, змісту правовідносин та юридичних фактів. Юридичний факт – це конкретна життєва обставина, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин [3, с. 41–47; 73, с. 173–174].

Отже, складовими адміністративно-правових відносин є об'єкт, суб'єкт, зміст і юридичний факт. Причому суб'єкт адміністративно-правових відносин наділений суб'єктивними правами та юридичними обов'язками; об'єкт – це те, заради чого суб'єкти вступають у правовідносини; зміст – суб'єктивні права та юридичні обов'язки; юридичний факт – обставини, з якими пов'язують виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин.

Розглядаючи публічні правовідносини зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкта адміністративно-правового регулювання, слід зауважити, що відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, адвокатура це – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [190].

Науковці обстоюють різні підходи до визначення адвокатури як юридичної інституції.

Так, І. Орловська стверджує, що адвокатська діяльність є об'єктом адміністративно-правового регулювання та розглядається як система суспільних відносин, які виникають щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту (фізична або юридична особа, держава, орган державної влади, орган місцевого самоврядування), в інтересах яких здійснюється адвокатська діяльність, які врегульовуються нормами адміністративного права з метою забезпечення охорони й захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, дотримання балансу публічних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави й суспільства загалом [170, с. 427].

Є. Шкребець зауважує, що адвокатура є одночасно партнером держави, яка взяла на себе зобов'язання забезпечити право громадян на кваліфіковану юридичну допомогу. Як гарантуючий механізм держава використовує

інститут адвокатури. Водночас на адвокатуру покладаються особливі суспільні функції. У цьому якраз і полягає публічний характер адвокатської діяльності. Як громадський інститут адвокатура діє на певних принципах (законності, лояльності до клієнта, дотримання адвокатської етики, незалежності, самоврядності, корпоративності, рівноправності адвокатів, професіоналізму), гарантує громадянам право на кваліфіковану юридичну допомогу [267; 268, с. 80–85].

Натомість А. Бірюкова вказує, що адвокатура в умовах глобалізації постає не лише як незалежна правозахисна інституція чи стійкий професійний осередок, спільнота, що об'єднана загальними цінностями, інтересами й нормами поведінки. У широкому значенні адвокатура – це також унікальний комунікативний феномен, що є вираженням взаємовідносин держави та суспільства, і показники якого визначають їх правовий клімат. Саме ця особливість обумовлює її належність до громадянського суспільства, що нині характеризує стан взаємодії соціуму й держави, слугуючи виявом процесу глобалізації [34, с. 402].

На думку С. Чернявського, адвокатська діяльність є досить широкою за своєю природою, оскільки суспільні відносини, які виникають, змінюються або припиняються безпосередньо у зв'язку зі здійсненням завдань і функцій державного управління в господарській, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах публічно-правовими методами, підлягають регулюванню адміністративним правом [258, с. 86–90].

Слід зауважити, що відносини у сфері публічного права, тобто публічні відносини, мають державний інтерес. Так, публічне право захищає загальні, державні, суспільні інтереси, загальні блага, які мають значення для суспільства, держави, спільноти загалом, а не для конкретної людини. Але однією з ознак правової держави є захист прав і свобод людини та громадянина, тобто найвищою цінністю в державі визнається людина з її індивідуальними інтересами.

Таким чином, адвокатура у своїй діяльності відображає як загальні, суспільні, державні інтереси, так й індивідуальні, особистісні, адже через цей інститут правова держава може здійснювати головну свою функцію – захист прав і свобод людини та громадянина [67, с. 107–108].

Водночас Х. М. Маркович зауважує, що діяльність адвокатів має конституційно зумовлений державно значущий характер, а адвокати повинні бути максимально незалежними від держави, щоб ефективно захищати громадян і юридичних осіб від адміністративного свавілля [145, с. 46].

М. Р. Аракелян зазначає, що соціальна та правова цінність адвокатури сконцентрована на розв'язанні найважливішого завдання – щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, юридичних осіб, представлення їхніх інтересів, надання кваліфікованої правової допомоги. Інакше кажучи, аналіз становлення й функціонування української адвокатури засвідчує, що основна мета її існування базується на гуманістичному принципі захисту прав і свобод людини та громадянина [18, с. 178].

Натомість А. М. Подоляка звертає увагу на те, що адвокатура – унікальне юридичне явище, це єдина організація, яка виконує державну (публічно-правову) функцію, проте не є державним органом, а навпаки, зберігає незалежність від держави [179, с. 431].

Адвокатура, не будучи державним органом, є самоврядною організацією, що здійснює важливу функцію, яка притаманна державі, – забезпечує дотримання законності, усунення її порушень. Це вона робить через захист прав людини, що є потрібним не лише для окремої людини, а й для соціуму загалом.

Метою існування адвокатури як інституту професійного захисту та представництва є надання кваліфікованої правничої допомоги всім, хто її потребує. Імовірно, на жодну іншу недержавну організацію нині не покладено таких важливих державних завдань і функцій, які виконує адвокатура. Від того, наскільки вона організована та законодавчо захищена, здебільшого залежить упевненість кожного громадянина у своїй безпеці.

Потрібно пам'ятати, що адвокат захищає закон від свавілля, а тому його діяльність відповідає як інтересам конкретної фізичної чи юридичної особи, так і публічно-правовим інтересам держави та суспільства [145, с. 46].

З огляду на зазначене, державі важливо забезпечити для адвокатури належні умови діяльності.

У ч. 2 ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI передбачено, що держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності [190].

Академічний словник тлумачить поняття «належний» як такий, що потрібний, необхідний [227, с. 117].

Категорію «належні умови» застосовують, наприклад, у трудовому праві. Так, П. О. Ізуйта визначає, що належні та безпечні умови праці – це весь комплекс умов праці, кількості та якості обладнання, порядку й способів його використання, стан робочого приміщення та навколишнього середовища [107, с. 70].

Причому Л. П. Амелічева виокремлює таку структуру правового механізму забезпечення безпеки праці: 1) нормативно-правове забезпечення безпеки праці; 2) інституційно-функціональне забезпечення безпеки праці; 3) процесуально-правове забезпечення безпеки праці; 4) юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці [15, с. 42].

Т. В. Штих зазначає, що право судді на належні, безпечні та здорові умови праці є одним з найважливіших для ефективності судової системи. Створення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів, матеріальне й соціальне забезпечення суддів відповідно до їх статусу є одним з основоположних моментів у забезпеченні незалежності суддів [270, с. 687]. Отже, створення належних умов діяльності суддів складається з таких елементів: організаційно-технічних умов, інформаційних умов, матеріальне забезпечення, соціальне забезпечення.

Якщо використати аналогію, то можна дійти висновку, що належні умови діяльності адвокатури – це можливості адвокатури реалізовувати власні завдання із захисту прав людей, слугуючи самоврядною організацією, ефективно, кваліфіковано, з найкращим результатом досягнення поставленої мети.

Таким чином, створення державою належних умов діяльності адвокатури – комплекс правових, організаційних та управлінських заходів щодо формування та організації діяльності адвокатури як інституції, яка, не будучи державним органом, виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Правові заходи – це закріплення правового статусу адвокатури як самоврядної організації, головна мета якої є захист прав людини у відповідній системі нормативно-правових актів, що охоплює закони та підзаконні правові акти. До них належать Конституція України, закони України, зокрема «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190] та «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI [192], процесуальні кодекси (Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 року № 1618-IV [255]; Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV [116], Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [135]), підзаконні нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів, Укази Президента України тощо). У зазначених нормативно-правових актах, які відповідають міжнародним стандартам, встановлено права, обов'язки, мету, завдання адвокатури, що гарантує діяльність її як незалежної інституції, яка забезпечує захист прав людини через надання доступу до правничої допомоги.

Управлінські заходи – це владно-управлінська діяльність суб'єктів публічної влади з надання адвокатури можливості провадити діяльність із захисту прав і свобод людини та громадянина.

Процес, за якого адвокатура як інститут громадянського суспільства регулюється державою, називають публічним адмініструванням [67, с. 107]. Науковці-адміністративісти визначають публічне адміністрування як форму реалізації публічної влади. Це – адміністративна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка є зовнішнім виявом реалізації завдань (функцій) виконавчої влади, що здійснюється з метою задоволення публічного інтересу й негативно відмежовується від законодавчої судової та політичної діяльності [12, с. 18]. Тобто публічне адміністрування наділено такими ознаками: слугує зовнішнім виявом реалізації завдань органів виконавчої влади; метою є задоволення публічного інтересу; не здійснюється судовою владою.

У науці адміністративного права зміст категорії «публічне адміністрування адвокатури» не визначено, проте існують поняття, які можна використати для її характеристики, зокрема «адміністративно-правове регулювання», «адміністративно-правове забезпечення».

На думку С. С. Чернявського, адміністративно-правове регулювання адвокатської діяльності можна визначити як сукупність основоположних засобів (норм права, правових відносин, актів тлумачення, застосування правових норм тощо) державного впливу на суспільні відносини з метою забезпечення охорони й захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, публічного інтересу держави й суспільства, що характеризується наявністю специфічного предмета, методів, типів і стадій впливу на суспільні відносини з метою їх урегулювання [258, с. 86–90]. Тобто науковець розкриває адміністративно-правове регулювання через засоби, які впливають на адвокатську діяльність, причому мета цієї діяльності – надати змогу адвокатурі здійснювати те, заради чого вона виникає, тобто захищати права та свободи людини і громадянина. До засобів він зараховує елементи механізму правового регулювання: норми права, правовідносини, акти тлумачення та застосування норм права.

Є. Шкребець визначає адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури як діяльність уповноважених державою суб'єктів, що здійснюється на основі й на виконання приписів адміністративно-правових норм з метою реалізації, закріплених у таких нормах гарантій діяльності адвокатури задля створення умов ефективного виконання завдань і функцій адвокатури [267, с. 5]. У своєму визначенні науковець підкреслює, що адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури є необхідним не лише для виконання нею своїх функцій, а й для того, щоб забезпечити гарантії її діяльності.

Використовуючи аналогію з попередніми поняттями, Л. М. Волкова розглядає публічне адміністрування адвокатури як особливий вплив державної влади на самостійний, незалежний і специфічний інститут громадянського суспільства (адвокатуру), що здійснюється спеціальними суб'єктами судово-виконавчої адміністрації для правового, організаційного, інформативного забезпечення адвокатів, кадрового наповнення адвокатури, розвитку координації та співпраці держави з адвокатурою з метою реалізації права кожного на правову допомогу й судовий захист [67, с. 108]. Дослідниця перелічує всі напрями впливу публічного адміністрування на адвокатуру, а саме правові, організаційні, інформативні, кадрові, підкреслюючи важливість урегулювання діяльності адвокатури.

З огляду на зазначене вище, управлінські заходи фактично є публічним адмініструванням діяльності адвокатури. Отже, публічне адміністрування адвокатури становить діяльність уповноважених суб'єктів, що діють на підставі норм адміністративного права, щодо надання гарантій виконувати завдання та функції адвокатури із захисту прав людей через надання правничої допомоги.

Організаційні заходи – це діяльність державних органів, посадових осіб і суб'єктів публічної влади зі створення належних умов діяльності адвокатури. До них, наприклад, належать кадрова політика та фінансова політика держави стосовно адвокатури.

У процесі вказаних заходів адвокатура як інституція вступає у правовідносини, де однією зі сторін є суб'єкти публічної влади.

Таким чином, можна дійти висновку, що публічні правовідносини зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, – це врегульовані нормами адміністративного права правовідносини, які виникають між суб'єктом публічної влади та адвокатурою як інституцією громадянського суспільства з надання належних умов її діяльності, спрямовані на встановлення в суспільстві порядку й законності та захищаються державою шляхом застосування заходів примусу.

Для з'ясування сутності явища необхідно встановити його ознаки. У цьому контексті важливим питанням є визначення рис публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання. До ознак, що характеризують зазначені правовідносини, належать такі: 1) урегульовані нормами адміністративного права; 2) однією зі сторін є суб'єкти публічного права; 3) суб'єкти публічного права наділені державно-владними повноваженнями; 4) об'єктом правовідносин є створення належних умов діяльності адвокатури; 5) захист правовідносин відбувається всіма методами державного впливу.

Правовідносини можна класифікувати за різноманітними підставами.

Так, Ю.А. Ведерніков обґрунтовує таку класифікацію правовідносин: 1) за субординацією в правовому регулюванні: а) матеріальні правовідносини, що виникають на основі норм матеріального права та є юридично первинними; б) процесуальні правовідносини, що виникають на основі норм процесуального права та є похідними від матеріальних правовідносин; 2) з огляду на те, чиї інтереси реалізуються в межах правовідносин: а) приватноправові відносини, у межах яких реалізуються приватні інтереси суб'єктів; б) публічно-правові відносини, у межах яких реалізуються публічні (суспільні або державні) інтереси; 3) залежно від

визначеності сторін, які є учасниками правовідносин: а) абсолютні, у яких визначена лише уповноважена сторона, що наділена суб'єктивним правом, а всі інші є щодо неї зобов'язаною стороною; б) відносні, у яких визначено обидві сторони – як уповноважену, так і зобов'язану; 4) залежно від кількості суб'єктів, які є учасниками правовідносин: а) прості, тобто двосторонні; б) складні, тобто багатосторонні [238, с. 221–222].

Відповідно до ч. 2 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, Національна асоціація адвокатів України представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями й міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади [190]. Отже, залежно від суб'єктів публічної влади публічні правовідносини зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, можна поділити на такі види: а) правовідносини, однією зі сторін яких є державні органи; б) правовідносини, стороною яких є органи місцевого самоврядування.

У складі Національної асоціації адвокатів України функціонує Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, який виступає від імені Національної асоціації адвокатів України для участі в удосконаленні законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність і суміжних нормативно-правових актів, створення сприятливих умов для розвитку правової діяльності, удосконалення чинної та формованої нормативно-правової бази, що має сприяти адекватному впливу законодавства на відносини в адвокатурі України й державі загалом [113, с. 62; 180].

Важливим напрямом взаємодії органів публічної влади й адвокатури є конструктивна співпраця залежності від компетенції конкретного державного органу. Так, з деякими державними органами Національна асоціація адвокатів України уклала меморандуми про співпрацю (наприклад,

Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Національною асоціацією адвокатів України [155], Меморандум про співпрацю між Національною асоціацією адвокатів України та Департаментом з питань виконання кримінальних покарань при Міністерстві юстиції України [154]). Таким чином, за напрямом діяльності публічні правовідносини зі створення належних умов для адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, можна виокремити: а) правовідносини, спрямовані на правотворчу діяльність; б) правовідносини, спрямовані на правозастосовну діяльність; в) правовідносини, спрямовані на правоохоронну діяльність.

1.2. Місце адвокатури в системі суб'єктів публічної влади та її правовий статус

Адвокатура посідає чільне місце серед суб'єктів, які забезпечують правоохоронну функцію держави, адже вона, виконуючи функції державного органу, не є органом публічної влади. До суб'єктів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, належать такі органи публічної влади: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України; Уповноважений з прав людини та його апарат; Міністерство юстиції України та його уповноважені територіальні органи; суди; органи прокуратури; органи виконавчої влади та місцевого самоврядування [13, с. 96].

Питанню адвокатури, її місця серед інституцій, які захищають права і свободи людини та громадянина, присвячені наукові доробки таких науковців, як М. Р. Аракелян, Н. М. Бакаянова, А. М. Бірюкова, Ю. М. Бисага, Т. В. Варфоломеєва, Т. Б. Вільчик, В. В. Заборовський, С. С. Калинюк, А. М. Подоляка, О. В. Тимошук, В. М. Шаповал та ін. Але розуміння адвокатури як важливого суб'єкта реалізації та гарантування прав і

свобод людини та громадянина в Україні потребує з'ясування питання її правового статусу [145, с. 45].

Визначення місця адвокатури серед суб'єктів публічної влади передбачає з'ясування змісту поняття «публічна влада».

Як зазначають науковці, поняття «публічна влада» більше відображає сучасне бачення влади в державі, ніж поняття «державна влада».

На думку М. С. Кельмана та О. Г. Мурашина, державна влада – це вид публічної політичної влади, що здійснюється державою та її органами, здатність держави підпорядковувати своїй волі поведінку людей та діяльність об'єднань, що знаходяться на її території [109, с. 59]. Тобто правники підкреслюють, що державна влада є різновидом публічної влади, але специфіка її полягає в тому, що суб'єктами, від яких вона виходить, є державні органи. Причому вона повинна бути наділена такими рисами, як легітимність, легальність, апаратність, універсальність, суверенність, верховенство. Тобто в суспільстві існують різноманітні види влади, а державна влада є головною.

Водночас у «Юридичній енциклопедії» публічна влада визначається як суспільно-політична влада, народовладдя, а основними її видами відповідно: влада народу як безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія (вибори, референдуми тощо); державна влада (законодавча, виконавча, судова); місцеве самоврядування – місцева публічна влада, що здійснюється, зокрема, територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування (радами), виконавчими органами рад, сільськими, селищними та міськими головами тощо [274, с. 196]. Визначення ототожнює публічну владу й народовладдя, але народовладдя робить акцент на багатоманітності суб'єктів публічної влади.

Цікавим є визначення Р. С. Мельника, який розглядає публічну владу як здатність розгалуженої системи державних і недержавних (органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства, суб'єкти делегованих повноважень (юридичні особи приватного права, фізичні особи тощо), які на

разовій або постійній основі виконують публічні функції) суб'єктів впливати на рішення, дії чи бездіяльність фізичних і юридичних осіб та/або вирішувати юридичну долю неживих об'єктів, що має на меті досягнення суспільно значущих цілей [9, с. 338]. Науковець не лише вказує на суб'єктний склад публічної влади, а й розкриває механізм дії публічної влади, розглядає об'єкти, на які впливає публічна влада, окреслює мету здійснення публічної влади. Причому вчений визначає мету публічної влади як соціально значущу, тобто вона повинна слугувати суспільству, задовольняючи його інтереси.

Отже, публічна влада – це можливість і здатність системи державних та недержавних суб'єктів здійснювати публічні функції, що мають юридичні наслідки для суб'єктів та об'єктів права, а також спрямовані на досягнення суспільнозначущої мети.

Науковці зазначають, що реалізація вказаних функцій покладається на публічну адміністрацію, тобто сукупність органів та установ, які реалізують публічну владу шляхом виконання закону, підзаконних актів і вчинення інших дій у публічних інтересах. Вказана категорія має два виміри: функціональний – це діяльність відповідних структурних утворень з виконання функцій, спрямованих на реалізацію інтересу, та організаційно-структурний – сукупність органів, які утворюються для здійснення (реалізації) публічної влади [121, с. 13–14]. Таким чином, публічна влада працює через органи й установи, які здійснюють правозастосовну діяльність, спрямовану на задоволення інтересу в публічній сфері. Причому завдяки діяльності публічної адміністрації виконуються функції публічної влади, її завдання, а також цілі, які вона перед собою ставить.

М. М. Танчинець вважає, що ключовою категорією, на основі якої поняття публічної влади відмежовується від поняття державної влади, є вид інтересу, що задовольняється в процесі її реалізації [9, с. 340; 236, с. 32]. Таким інтересом, на думку правника, є публічний інтерес.

У науці адміністративного права існують різноманітні підходи до поняття публічного інтересу.

На думку А. А. Нечая, публічний інтерес складається з інтересів держави, її органів і посадових осіб, а також інтересів суспільства, тоді як приватний інтерес – це завжди інтереси окремих осіб; Н. Ю. Пришви – це визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою та гарантією її існування та розвитку; П. М. Рабиновича – публічним є все, що стосується благ та інтересів спільноти, а приватним – усе, що стосується благ та інтересів кожного з її учасників [165; 189; 213].

Таким чином, суттєвою ознакою публічної влади є її направленість на досягнення публічного інтересу, під яким розуміється закріплений законодавчо та той, що захищається інтерес суспільства у цілому, а не окремої особи, завдяки якому воно може існувати.

Крім того, важливою характеристикою публічної влади є її суб'єктний склад. Особливість полягає в тому, що публічна влада здійснюється не лише державними органами, а й недержавними суб'єктами. До них належать органи місцевого самоврядування, які виконують важливі функції в державі, спрямовані на захист прав і свобод людини та громадянина. Причому, як відомо, пріоритетом демократичної держави є захист прав і свобод людини та громадянина, тому органи місцевого самоврядування мають виконувати суспільнозначущу мету, що є характеристикою публічної влади.

Відповідно до ст. 3 Конституції України [126], права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а отже, виправданим є застосування поняття «публічна влада», адже це підкреслює, що здійснювати функцію захисту прав і свобод людини та громадянина мають право не лише органи держави, а й недержавні інституції, такі як, наприклад, органи місцевого самоврядування, даючи змогу висвітлити діяльність суб'єктів, які надають правничу допомогу, у

більш широкому аспекті, оскільки коло суб'єктів правовідносин, що виникають з цього приводу, не обмежується виключно органами державної влади [236, с. 32].

Отже, до суб'єктів публічної влади належать державні органи й недержавні інституції, які виконують завдання та функції держави з досягнення суспільнозначущих цілей.

Є.О. Гіда вважає, що державний орган також можна визначити як організовану відповідним чином групу людей, які діють у певній сфері у межах своєї компетенції, та беруть участь у реалізації відповідних державних функцій [240 с. 74; 241].

У цьому контексті М. В. Корнієнко зазначає, що «державний орган – це структурно організований, створений державою чи безпосередньо народом колектив державних службовців (або один державний службовець), який наділений державно-владними повноваженнями, необхідними матеріальними та фінансовими ресурсами для виконання завдань і здійснення функцій держави» [238, с. 119].

Таким чином, державний орган – це одна особа або група осіб – державних службовців, які наділені компетенцією, тобто державно-владними повноваженнями, окресленою сферою дії та особливою юридичною відповідальністю, що реалізують завдання держави через виконання відповідних функцій.

Для того, щоб відокремити поняття державного органу від інших юридичних явищ, необхідно розкрити його ознаки.

До ознак державного органу Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць зараховують: створення їх відповідно до закону за волею держави та здійснення ними своїх функцій від імені держави за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом»; формування з однієї особи або групи людей, які здійснюють управління суспільством на професійній основі; виконання кожним державним органом чітко визначених, законодавчо встановлених видів і

форм діяльності; наявність у кожного державного органу юридично закріпленої: організаційної структури, територіального масштабу діяльності, спеціального положення, що визначає його місце та роль у державному апараті, а також порядку взаємовідносин з іншими державними органами й організаціями; наявність у державних органів державно-владних повноважень [241, с. 74].

Водночас М. В. Корнієнко виокремлює такі риси державного органу: формується державою чи безпосередньо народом; має передбачені конституцією або іншими законами спеціальні функції, що їх він здійснює від імені держави; має державно-владні повноваження; функціонально взаємодіє з іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень, керуючись принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом»; складається зі службовців, які перебувають в особливих правовідносинах один з одним та державним органом; має необхідну матеріальну базу – державне майно, що знаходиться в його оперативному управлінні; власний рахунок у банку; джерело фінансування – державний бюджет; має організаційну структуру, територіальну сферу діяльності, систему службової підзвітності та службової дисципліни [238, с. 118–119].

Отже, державним органам притаманні такі функції: 1) обираються народом або створюється іншими державними органами; 2) виконують функції держави, які закріплені в нормативно-правових актах (передусім Конституції та законах України); 3) наділені компетенцією, яка включає у себе державно-владні повноваження, сферу відання та особливу юридичну відповідальність державного органу, що може наступати не лише за правопорушення з боку державного органу, а й за неналежне виконання своїх обов'язків; 4) державні органи створюють систему, тобто під час здійснення своїх функцій одні державні органи взаємодіють з іншими державними органами; 5) діють на підставі спеціально-дозвільного принципу «заборонено все, крім того, що прямо передбачено законом»; 6) у своєму складі мають державних службовців, які знаходяться в спеціальних відносинах з

державним органом та один з одним; 7) забезпечений матеріальними ресурсами з державного бюджету: державним майном, яке знаходиться в його оперативному управлінні та коштами; 8) є структурованою інституцією, що складається з відповідних елементів; 9) діяльність базується на принципах територіальності й спеціалізації.

Розглянемо, які державні органи виконують функції захисту прав і свобод людини та громадянина.

Верховна Рада України є державним органом, на який, відповідно до Конституції України [126], покладено обов'язок видання законів України. У законах повинні бути врегульовані найважливіші суспільні відносини. Тому виключно законами України закріплюються права та обов'язки громадян України, гарантії прав та свобод людини і громадянина, правовий статус. Отже, визначення законами цих питань створює правові засади захисту прав і свобод людини та громадянина.

Важливим органом, який здійснює захист прав і свобод людини та громадянина, є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, на якого покладено парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі [209]. Крім того, наприклад, у ч. 1 ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства України врегульовано, що «у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із позовними заявами в інтересах інших осіб і брати участь у цих справах» [116].

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина [126]. Як стверджує П. С. Корнієнко, Президент України здійснює правозахисну функцію держави [127, с. 89], що знайшла своє

формулювання в ст. 104 Основного Закону в тексті присяги – «обстоювати права і свободи громадян» [126].

Причому О. С. Бакумов зауважує, що Президент як «глава держави, особа, яка репрезентує державу як всередині країни, так і за кордоном, зобов'язаний у межах своєї компетенції вживати всіх заходів, зокрема правових, щодо гарантування реальності юридичної відповідальності держави, що повною мірою відповідає правовій позиції Конституційного Суду України стосовно того, що статус гаранта прав людини та громадянина зобов'язує главу держави захищати всіма можливими правовими засобами, зокрема права й свободи людини та громадянина» [22, с. 26; 231].

Згідно Конституції України, Президент, слугуючи гарантом прав і свобод людини та громадянина, що реалізується через: здійснення його права законодавчої ініціативи (ч. 1 ст. 93); у разі необхідності прийняття рішення про запровадження в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації (п. 21 ст. 106); видання указів, спрямованих на захист прав і свобод людини та громадянина, деяких категорій населення, здійснення інших заходів щодо забезпечення прав людини і громадянина (п. 2 ч. 1 ст. 106) тощо [126].

На думку В. А. Шатіла, діяльність Президента України має бути спрямована передусім не назовні державного механізму, а всередину. Гарантування Конституції України, основних прав і свобод Президентом України повинно досягатися не шляхом безпосереднього впливу на громадянське суспільство (для цього існують «традиційні» гілки влади), а шляхом впливу на інші вищі органи державної влади з метою координації, узгодження та консолідації, спрямування їх діяльності на виконання Конституції України, засад внутрішньої та зовнішньої політики, визначених парламентом [262, с. 17].

Адвокатура здійснює свої завдання в різних формах: захист, представництво, надання інших видів правничої допомоги. Відповідно до

Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI під захистом розуміють вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення; а інші види правничої допомоги – види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення [190].

Важливою діяльністю адвокатури є надання безоплатної правничої допомоги. У ст. 59 Конституції зазначено: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [126]. Оскільки право на одержання безоплатної правової допомоги закріплено в Основному Законі України, то воно належить до основних прав і свобод [167, с. 1].

Міністерство юстиції України є державним органом, який у своїй діяльності видає нормативні акти, які врегульовують функціонування адвокатури. Так, у Положенні про Міністерство юстиції України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228 поряд з іншими завданнями зазначено, що вказане Міністерство

«здійснює загальне управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги» [201].

Слід наголосити, що забезпечення реалізації права на правову допомогу в державних органах влади належить до їх компетенції, однак не є основною, вказана компетенція визначена в спеціальних адміністративно-правових нормах і реалізується лише в тих формах, які визначені в законодавстві [13, с. 98].

Крім державних органів, до публічної влади належать й інші суб'єкти влади. Суб'єкти публічної адміністрації (публічної влади) – це сукупність загальнодержавних, регіональних і місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також інших адміністративних і громадянських інституцій, уповноважених на виконання публічних функцій [228, с. 90].

Так, у ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 липня 1997 року № 280/97-ВР визначено, що виключною компетенцією сільських, селищних, міських рад є: «створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення та звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги [205].

Адвокатура виконує роль ключового джерела правового захисту й забезпечує незалежний та ефективний доступ до юстиції для громадян. Причому в найбільш загальному вигляді взаємодія держави й адвокатури в системі захисту прав і свобод людини здійснюється декількома шляхами, серед яких: 1) забезпечення права на адвоката, коли держава зобов'язана гарантувати право громадян на адвокатську допомогу; 2) незалежність адвокатури, коли держава повинна забезпечити незалежність адвокатури від впливу зовнішніх сил; 3) захист прав та інтересів громадян, коли адвокати виступають у ролі захисників прав і свобод громадян, які потребують

правової допомоги; 4) участь у правових реформах, коли адвокатура може брати участь у процесі розроблення нових законодавчих актів і правових реформ, що стосуються захисту прав та свобод людини [25, с. 90].

Адвокатура України як професійно-правовий правозахисний інститут становить системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Адвокатура є основою, фундаментом правової держави та громадянського суспільства, без професійної діяльності якої, передусім на засадах абсолютної незалежності, взагалі ставиться під сумнів їх існування. Рівень розвитку адвокатури безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві [243, с. 73]. Тому питання місця адвокатури серед інших органів публічної влади, що здійснюють захист прав і свобод людини та громадянина, є важливим з точки зору розуміння рівня демократії в суспільстві.

Отже, на нашу думку, місце адвокатури в системі органів публічної влади визначається тим, що: по-перше, державні органи видають нормативно-правові акти, які регулюють діяльність адвокатури; по-друге, стосовно державних органів та органів місцевого самоврядування адвокатура наділена самостійністю; по-третє, надання правничої допомоги адвокатурою визначається як один з важливих напрямів її діяльності, що регулюються державними органами.

Для визначення місця адвокатури серед інших органів публічної влади необхідно окреслити правовий статус адвокатури. Так, варто з'ясувати зміст власне терміна «адвокатура». Зокрема, С. О. Іваницький вважає, що поняття «адвокатура» використовується в п'яти основних значеннях: 1) діяльність адвоката з надання певних видів правової допомоги; 2) професія, що характеризує рід звичайної трудової активності особи; 3) організаційна форма об'єднання членів адвокатської корпорації; 4) наука; 5) навчальна дисципліна [106, с. 14]. Перші три підходи до розуміння адвокатури слід визнати цілком прийнятними.

Під час визначення адвокатури як науки більш вдалим є використання терміна «адвокатологія». Причому, як і кожна наука, адвокатологія має свій предмет, об'єкт та методи дослідження. Як зазначає Н. М. Бакаянова, об'єктом адвокатології є адвокатура та діяльність адвокатів, предметом – закономірності діяльності адвокатів, їхні професійні інтереси, формування вимог суспільства до адвокатів, розвиток інституту адвокатури, особливості й характерні риси адвокатури, адвокатського самоврядування, функціонування системи органів адвокатського самоврядування, організація адвокатури. Методологія науки про адвокатуру становить її концептуальну основу, є її фундаментом, адже містить витoki й умови формування теорії адвокатури, характеризує її предмет, функції та завдання [20, с. 3].

Щодо адвокатури як навчальної дисципліни, то навчальна дисципліна «Адвокатура України», яка викладається на юридичних факультетах закладів вищої освіти, складається відповідно до освітньої програми «Право» і містить перелік певних питань. Тому вона не може охоплювати повне розуміння адвокатури як явища.

На нашу думку, адвокатура, будучи організаційною формою об'єднання членів адвокатської корпорації, є самоврядною інституцією, яка покликана надавати правничу допомогу на професійній основі, захищаючи тим самим права і свободи людини та громадянина.

Тому створення найбільш ефективної моделі адвокатури передбачає визначення її правової основи, обрання спеціально-дозвільного або загального дозвільного принципу правового регулювання, що визначається належністю адвокатури або до публічного, або до приватного права, нарешті – їх співвідношення в контексті ознак, засад і специфіки.

Науковці по-різному визначають поняття, сутність і структуру правового статусу. Аналіз наукової та довідково-енциклопедичної літератури засвідчує, що правовим статусом вважають сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. В Україні це підтверджено Конституцією,

законами й іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою [256, с. 44].

У підручниках з адміністративного права паралельно вживаються такі терміни, як «правовий статус», «правове положення», «правове становище», «адміністративно-правовий статус» [7, с. 86, 120, 122; 11, с. 27, 39, 57; 123, с. 22, 39, 75]. Попри це, серед науковців відсутня єдина загальноприйнята позиція щодо визначення правового статусу та його елементів. Саме віднесення тих чи інших елементів до структури правового статусу (правового положення, правового становища) зумовлює розмаїття варіантів його тлумачення [78, с. 15].

Поняття «статус» науковці в загальному вигляді визначають як «щось стабільне, основне в правовому стані суб'єкта, яке разом з правосуб'єктністю містить також певне коло основних прав і обов'язків». Зокрема, С. В. Ківалов стверджує, що конкретні права й обов'язки відображають специфіку реального правового становища особи, яке пов'язано більше з наявністю тих чи інших юридичних фактів, а не основою загального становища суб'єкта в цій правовій системі [5, с. 70–72; 104, с. 167].

Правовий статус фізичної особи визначають передусім конституційні права, свободи та обов'язки людини та громадянина. Правовий статус юридичних осіб визначається через їх компетенцію, тобто права і обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві. Від повноти юридичної фіксації повноважень цих юридичних осіб залежить ефективність їхньої діяльності [219, с. 81].

У правовій науці розрізняють поняття правового статусу індивідуального та колективного суб'єкта права. Вони пов'язані один з одним, але є різними за своєю природою. Так, правові статуси колективних суб'єктів різняться між собою залежно від того, хто є носієм конкретного статусу: держава, народ, юридичні особи (державні, недержавні органи, підприємства, установи, організації тощо). Адміністративно-правовий статус як абстрактне поняття, яким представники доктрини адміністративного права

намагаються означити сукупність необхідних передумов, за допомогою яких з'являється можливість описати практичне значення конкретного уповноваженого суб'єкта в певному публічно забезпечувальному процесі [259, с. 108]. Отже, адміністративно-правовий статус визначає правове положення суб'єкта в певній ієрархічній структурі. Фактично в такому розумінні домінує змістове означення категорії «статус» з доданням галузевого правового чинника – адміністративних норм, де й слід шукати відповідні елементи, що формують його зміст [53, с. 60].

Д. С. Роговенко визначає правовий статус юридичних осіб через їх компетенцію, тобто права й обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві [215].

Натомість В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко правовим статусом вважають потенційну здатність мати права і обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права та обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління формують адміністративно-правовий статус суб'єкта, є складовими адміністративної правосуб'єктності [123, с. 73].

Отже, правовим статусом адвокатури є сукупність прав та обов'язків, гарантій діяльності та юридичної відповідальності адвокатури як інституції виконувати поставлені перед нею цілі через здійснення завдань із захисту прав і свобод людини та громадянина.

Безперечно, у сучасній науці питання з приводу того, чи належить адвокатура до публічного або до приватного права, вирішено на користь того, що вона належить і до публічного, і до приватного права.

С. О. Іваницький у своїх наукових працях демонструє наявність п'яти підходів щодо до місця адвокатури серед інших інституцій, які захищають права людини. Так, перший – етатистський підхід, прихильники якого вважають адвокатуру: 1) елементом системи судової влади; 2) юстиції в широкому значенні цього слова чи системи кримінальної юстиції; 3) системи

органів, що здійснюють правоохоронну діяльність або державний захист; другий – суспільний, за якого адвокатуру розглядають як елемент громадянського суспільства, соціуму; третій – системно-соціальний, що відносить адвокатуру як незалежного елемента до однієї із соціальних систем – політичної, правової, правозахисної тощо; четвертий – комбінований, що розглядає адвокатуру як елемент кількох згаданих систем; п'ятий – позасистемний, за якого адвокатура не належить до жодної системи, а постає як самостійний, самоврядний інститут [106, с. 38–39].

Упродовж останніх років намітилася тенденція до зближення публічного й приватного права, що пов'язано з усвідомленням держави як такого самого суб'єкта правової системи. Це можна спостерігати як на рівні національних систем, так і на рівні правових сімей. Тобто можна говорити про один з напрямів глобалізації в правовій сфері, що передбачає стирання меж між публічним і приватним.

Як було зазначено вище, погляди науковців щодо наявності в адвокатури приватної та публічної частки збігаються. Проте підходи до їх співвідношення різняться.

Так, існує позиція, згідно з якою діяльність адвоката має приватний інтерес і в ній слабо виражений публічний інтерес [34, с. 95].

Своєю чергою В. В. Заборовський, намагаючись віднайти «золоту середину», стверджує, що «приватний і публічний інтерес в діяльності адвоката повинні мати рівнозначний, взаємостримувальний характер» [94, с. 30].

Водночас А. М. Бірюкова зауважує, досягти балансу між приватною та публічною складовою неможливо. Науковиця вважає, що тут ідеться про явища різного порядку. Приватна складова адвокатури, яка розкривається крізь призму діяльності адвоката як суб'єкта приватного права, характеризує її статус як професії. Адвокат не повинен і не може реально зберігати баланс між суспільними й державними інтересами та інтересами окремих громадян. Так само як і адвокатура у своїй організаційній двоєдності (як корпорація та

як інститут)має різні цілі та виконує різні функції. Як інститут адвокатура не надає професійної правничої допомоги, не здійснює адвокатської діяльності. Отже, дослідниця є прихильницею позиції, відповідно до якої національна адвокатура вирізняється яскраво вираженим публічно-правовим характером, що не заперечує в ній приватну складову [34, с. 97].

Досить аргументовано обґрунтував зазначену позицію С. О. Іваницький, проаналізувавши елементи публічного та приватного крізь призму: а) історичного контексту; б) характеру послуг, що надаються адвокатами; в) характеру взаємовідносин, які складаються всередині адвокатури та поза її межами [106, с. 38–45].

Дійсно, як слушно зауважує, І. О. Русанова, попри те, що адвокатура виконує функцію особливої державної ваги – захист прав і законних інтересів громадян, вона не є державною структурою, а слугує професійним об'єднанням, що незалежить від органів влади. Адвокат – не державний службовець, зазначає вона, а людина вільної професії, яка є незалежною від державної влади та громадськості – лише за такого статусу адвокатури та адвокатів можлива ефективна полеміка з державним обвинувачем, виявлення помилок слідства та суду [217, с. 157]. Це закріплено й у ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, згідно з якою «адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб» [190].

Причому вчена стверджує, що визначення адвокатської професії як «вільної» є певною мірою умовним – оскільки завдання адвокатури полягає в тому, щоб захищати приватних осіб у правовому спорі з державою, що здійснює публічно-правові функції. З одного боку, державні органи повинні сприяти забезпеченню незалежної ролі адвокатів, яка має гарантуватися під час розроблення та застосування законодавства, а з іншого – адвокат як представник правової системи відповідає перед нею як за свої приватні та комерційні справи, так і за здійснення функцій делегованих йому державою [217, с. 157]. Ця теза закріплена в ч. 2 ст. 5 Закону України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, де зазначено: «Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності» [190].

Т. В. Вільчик зазначає, що під час визначення статусу й місця адвокатури в суспільстві слід зосередити увагу на напрямках та умовах її взаємодії з державними органами, які передусім зумовлені тим, що, з одного боку, адвокат може бути захисником посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представляти їх інтереси в судочинстві, а з іншого – адвокатура може слугувати захисником інтересів громадянського суспільства. Сутність інституту адвокатури, вважає вона, полягає ще й у тому, що він одночасно є невід’ємною частиною судової системи, незалежність якої базується на поділі влади, яка може функціонувати лише за наявності дійсно незалежної адвокатури [61, с. 63].

С. В. Прилуцький зауважує, що саме адвокатура має бути надійною опорою судової влади та правосуддя [188, с. 240]. У цьому контексті К. Коваль стверджує, що зрілість демократичних інститутів держави визначає ступінь незалежності й суверенності адвокатури. Натомість «правовий статус адвокатури завжди був певним показником захищеності особи й одним з індикаторів, що засвідчує успіхи в просуванні до правової держави та розвинутого громадянського суспільства» [111].

Т. Б. Вільчик визначає головною особливістю юридичної природи адвокатури в раціональному поєднанні приватного, професійного, публічного та державного характеру діяльності, за якого може бути забезпечена реальна незалежна правова допомога як кожному громадянину окремо, так і захист загальних громадянських прав і свобод [61, с. 329].

Підсумовуючи зазначене вище, слід зазначити, що найбільш ефективна модель адвокатури, яка відповідає вимогам входження України до Європейського Союзу, передбачає баланс між приватноправовим і публічно-правовим елементом адвокатури, надаючи перевагу приватноправовому та наділяючи адвокатуру повноваженнями, притаманними державним органам.

1.3. Правові засади організації здійснення адвокатської діяльності та місце серед них адміністративного законодавства

Головною метою адвокатури як інституції є забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини, що обумовлює її центральне місце в правозахисній системі громадянського суспільства в Україні. Результатом вже розробленої нормативно-правової бази, злагодженої роботи всіх інститутів держави, правозахисних інститутів громадянського суспільства може бути забезпечена ефективність функціонування правозахисної системи як гаранта охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина [18, с. 192].

Визначення поняття «правові засади» доречно починати із тлумачення поняття «засади» загалом. Словник сучасної української мови розкриває поняття «засади» як основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось [58, с. 419]. М. І. Шатерніков визначає термін «засада» як визначальність, основоположність, загальнотеоретичну важливість досліджуваного явища [261, с. 109].

Як зазначає Р. А. Черкаський, коли говорять про засади правові, то йдеться про належність цієї категорії до юридичної галузі, тобто до права, яке відповідно до положень загальної теорії, є сукупністю особливих норм, що характеризується формальністю, визначеністю, формулює права й обов'язки, які встановлюються (санкціонуються), гарантуються охороняються державою [256, с. 75-76]. Правові засади – це не якісь абстрактні основи, а цілком об'єктивні та реальні юридичні положення, закріплені в системі нормативно-правових актів [99, с. 100; 261, с. 110].

Поняття правових засад науковці визначають по-різному.

Перша група науковців ототожнює правові засади з нормами права. Так, науковець Е. Шевченко вважає, що правові засади є за сутністю

базовими нормами права, однак своє безпосереднє втілення вони знаходять у відповідних нормативно-правових актах, які визначають особливості статусу державного органу [264, с. 166]. Як відомо, під нормою права розуміється загальнообов'язкове формально визначене правило соціально значущої поведінки, встановлене або санкціоноване державою, спрямоване на регулювання суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків їх учасників і забезпечене можливістю застосування державного примусу [65, с. 113]. Формально визначеність норм права виявляється в тому, що вони знаходять свій зовнішній прояв у нормативно-правових актах. Тому, на нашу думку, не можна ототожнювати норми права та правові засади.

Наступний погляд на правові засади – це намагання ототожнювати їх із нормативно-правовими актами. Наприклад, М. Мазепа розуміє адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності Державної служби охорони при МВС України як систему нормативно-правового забезпечення її правоохоронної діяльності, яку становить сукупність законів і підзаконних нормативних актів, що створюють правове поле для її належної організації та функціонування [142, с. 8].

Підсумовуючи, К. В. Муравйов виокремлює два підходи до визначення поняття правових засад: згідно з першим, засади ототожнюються з принципами, тобто ці терміни застосовуються як синоніми; відповідно до другого, засади усвідомлюються як сукупність нормативно-правових актів, положеннями яких визначаються ключові правові параметри та юридично значущі властивості того чи іншого питання, на врегулювання якого такі акти спрямовані [133, с. 20; 161, с. 155].

Існує також третій підхід, який визначає правові засади як принципи права (керівні засади). Наприклад, В. Назаров та Г. Омеляненко засадами кримінального провадження вважають виражені в кримінально-процесуальному праві вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст і закріплені в ньому закономірності, що набули нормативного закріплення в Конституції України, Кримінально-

процесуальному кодексі та інших законодавчих актах [164, с. 31]. Принципи права характеризують як найбільш загальні вимоги, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи [101]. На нашу думку, поняття принципів права є більш широким, ніж поняття правових засад, тому поняття «правові засади» не можна визначати через поняття «правові принципи».

Д. О. Кошиков доходить висновку, що правові засади можна розглядати як: 1) систему нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; 2) норми права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах; 3) керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів [132, с. 165–166].

Отже, правові засади здійснення та організації адвокатської діяльності – це система нормативно-правових актів і міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, що врегульовують діяльність і роботу адвокатури як інституції.

Таким чином, до правових основ здійснення та організації діяльності адвокатури належать міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Так, у ст. 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [126]. Це означає, що діяльність адвокатури в Україні регулюється нормами міжнародних договорів.

На думку Н. М. Бакаянної, міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури – це норми міжнародного права, які встановлюють вимоги до організації та здійснення адвокатської діяльності, що

конкретизуються в системах національного законодавства різних держав [19, с. 227].

Основоположним актом, що закріплює права та свободи людини, є Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [98]. У зазначеному документі вперше на міжнародному рівні врегульовані основні засади діяльності адвокатури. Так, ст. 11 Декларації закріплює, що «кожна людина, обвинувачена в учиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, за якого їй забезпечують усі можливості для захисту» [98; 160, с. 28]. У документі закріплено право на захист як основоположне право людини.

Положення декларації було деталізовано в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року, де проголошено принципи правового захисту людини. У ч. 3 ст. 14 закріплено право особи на такі гарантії цілковитої рівності під час розгляду будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення: мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту й спілкуватися з обраним нею захисником; бути судженою в її присутності й захищати себе особисто або за посередництвом обраного нею захисника; якщо вона не має захисника, бути повідомленою про це право і мати призначеного їй захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в тому випадку, коли в неї немає достатньо коштів для оплати цього захисника [159; 93]. Отже, особа має право на безоплатну правову допомогу під час захисту своїх прав. Це дуже важлива теза, адже не всі особи мають матеріальну спроможність оплатити послуги адвоката, а тому можуть залишитися без захисту. Зазначена норма не дає залишити людину без правничої допомоги.

У 1990 році в Гавані (Куба) на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинам і поводження з правопорушниками було прийнято «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», які покликані безпосередньо регулювати діяльність адвокатів. У зазначеному документі наголошено:

право на звернення особи до будь-якого юриста за допомогою і захистом її прав на всіх стадіях кримінального провадження; зобов'язання уряду забезпечити ефективні процедури та гнучкі механізми ефективного й рівного доступу до юристів усіх осіб, що знаходяться на території держави та підпадають під її юрисдикцію, без дискримінації за будь-якими ознаками; забезпечення урядом надання юридичних послуг малозабезпеченим [171]. У міжнародному акті наголошено на тому, що уряд повинен забезпечити дієвий механізм забезпечення осіб якісною правовою допомогою в разі потреби, адже важливо не лише закріпити на національному рівні норму, а й створити ефективний механізм її реалізації.

Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, ухвалені на Конференції 7 вересня 1990 року в Нью-Йорку, регламентують: незалежність адвокатів під час ведення справ має бути гарантована, щоб забезпечити надання вільної, справедливої та конфіденційної юридичної допомоги [24, с. 8; 232]. Вони визначають вимоги щодо допуску до юридичної професії та юридичної освіти; правової просвіти населення; юридичного обслуговування незаможних; а також права і обов'язки юристів; принципи й завдання асоціацій юристів та дисциплінарного провадження. У стандартах зазначено, що незалежність юридичної професії є однією з вимог надання правничої допомоги та гарантією захисту прав людини.

Крім міжнародного, норми, які регулюють діяльність адвокатури, закріплені на регіональному (європейському) рівні. Одним з базових міжнародних договорів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, яку Україна ратифікувала 11 вересня 1997 року [125]. Цей міжнародно-правовий документ передбачає низку прав і свобод людини, які безпосередньо стосуються адвокатури [168]. Так, у ч. 3 ст. 6 передбачено, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний

розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [125]. Таким чином, також підкреслюється можливість особи, не дивлячись на її матеріальне становище, отримати кваліфіковану правову допомогу.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн європейської спільноти закріплює, що особливістю професії є те, що «він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності» [102]. Отже, одним з обов'язків адвоката стосовно особи, яка потребує правової допомоги, є дотримання конфіденційності. І. В. Бондар звертає увагу на те, що Загальний кодекс правил для адвокатів Європейської спільноти є взірцем для розробок професійних кодексів поведінки багатьох країн, зокрема для України [38, с. 149]. Так, відповідно до ст. 4 Правил адвокатської етики, затверджених установчим З'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року, «під час здійснення адвокатами України адвокатської діяльності в інших країнах, які входять до Європейського Союзу та/або європейської спільноти, на них також поширюються вимоги Кодексу поведінки європейських адвокатів. Порухення вимог Кодексу європейських адвокатів у такому разі є дисциплінарним проступком» [160, с. 30; 186].

С. Ф. Сафулько наголошує, що коли говоримо про ці стандарти, які реалізовані в правових системах інших країн, то маємо визнати, що це досить умовна реальність, оскільки ми не маємо «світових стандартів адвокатури», так само як і не існує «світової адвокатури». Є низка прийнятих на досить високому, однак не всесвітньому, рівні актів, які можна віднести до тих, що формують «світові стандарти адвокатури, але це не є те, що прийнято всім світом» [222, с. 242-246]. Водночас ми не підтримуємо таку позицію та вважаємо, що хоча багато міжнародних документів мають рекомендаційний

характер, вони повинні стати основою для законодавства України, яке регламентує діяльність адвокатури [23, с. 116].

Таким чином, у правових засадах діяльності адвокатури можна виокремити три рівні: перший – міжнародні стандарти діяльності адвокатури; другий – регіональні акти, що закріплюють основні положення організації адвокатури; третій рівень – національний, у якому знаходять відображення основи перших двох рівнів.

У демократичному суспільстві норми міжнародних актів закріплено в національному законодавстві. На думку Т. Курило, правові засади організації та діяльності адвокатури можна виокремити в три підгрупи: 1) закони України, зокрема «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу», «Про Вищу раду правосуддя». До цієї групи належить і Конституція України як основне джерело національного законодавства та міжнародно-правові акти, які є частиною законодавства України; 2) підзаконні нормативно-правові акти (наприклад, Правила адвокатської етики, які затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року); 3) корпоративні або локальні нормативно-правові акти (статути адвокатських об'єднань, адвокатських бюро) [137, с. 85].

Залежно від юридичної сили всі нормативно-правові акти можна поділити на декілька видів – закони й підзаконні нормативно-правові акти.

Найвищу юридичну силу серед нормативно-правових актів має Конституція. Вища юридична сила означає, що всі нормативно-правові акти мають відповідати конституції та не суперечити її положенням.

Положення міжнародних актів відповідають ст. 59 Конституції України, де йдеться: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [126]. Важливість зазначеної норми підкреслюється тим, що вона знаходиться в розділі II Основного Закону «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [30, с. 15; 126].

Безпосередньо питання адвокатури врегульовані в ст. 131 Конституції України від 28 червня 1996 року, де зазначено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [126]. Тобто передбачено, що головною метою адвокатури є надання правничої допомоги. Також у ст. 131 гарантовано такий принцип діяльності адвокатури, як незалежність, що є особливо важливим для досягнення дійсного захисту прав людини [126]. Відповідно до цього принципу адвокат є незалежним під час надання правової допомоги від держави, органів державної влади чи місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, правоохоронних органів, інших суб'єктів. Адвокат самостійно визначає правову позицію в справі, а за незаконний вплив на нього передбачено юридичну відповідальність [21, с. 163].

Законність як принцип передбачає, що засадами організації та діяльності адвокатури, здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом [126]. Під час з'ясування сутності принципу законності в адвокатській діяльності передусім слід брати до уваги те, що його змістом є захист законними способами прав і законних інтересів клієнтів [21, с. 152].

Професійність надання правничої допомоги адвокатом визначена в ч. 4 ст. 131-2 Конституції, згідно з якою «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути передбачені винятки щодо представництва в суді в трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» [126]. Адвокатура як інститут створена з метою надання професійної правничої допомоги. У зв'язку з цим досить важливою основою організації та діяльності адвокатури є засада, яка характеризує саме цю якість адвокатури [21, с. 156]. З огляду на важливість захисту прав людини в кримінальному процесі, безпосередньо у основному

законі закріплено, що саме адвокати надають правничу допомогу. Отже, відповідна стаття визначає засади правового становища адвокатури та її мету.

Крім того, ч. 4 ст. 29 Конституції України передбачає право заарештованого чи затриманого користуватися правничою допомогою захисника, а ч. 1 ст. 63 Основного Закону гарантує підозрюваному, обвинуваченому та підсудному право на захист [126].

Слід зауважити, згідно зі ст. 64 Конституції України, права і свободи, передбачені ст. 29, 59 та 63, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Вказані права є природними правами людини, до яких належать також особисті й політичні права [30, с. 15; 126]. Особливість цих прав полягає в тому, що держава не має права їх надати або відібрати, вона зобов'язана їх гарантувати й захищати.

Цікавою є думка Т. Б. Вільчик, яка вважає, що конституційні норми, які регламентують інститут правничої допомоги, можна поділити на дві групи: 1) загальні (ч. 3 ст. 1, ч. 2 ст. 21 Конституції України); 2) спеціальні норми, що визначають основні принципи розвитку цього інституту в чинному законодавстві (ч. 1 ст. 29, ч. 2 ст. 55, ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 1–4 ст. 129 Конституції України) [62, с. 57].

Одну з груп нормативно-правових актів, що регулюють і регламентують порядок організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, становлять закони України. М. Ю. Єфіменко до законів України, які слід визнати правовими засадами цього виду юридичної діяльності, зараховує: закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [208], «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV [196], «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI [197]. Крім того, ідеться про Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [135]; Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [255]; Господарський

процесуальний Кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII [76]; Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV [116], які визначають порядок участі адвокатів у різних видах юридичного процесу, оскільки права та обов'язки адвоката як учасника того чи іншого провадження залежать від виконуваних ним у юридичному процесі функцій і завдань, а також інші законодавчі акти України [90, с. 48]. Підтримуючи зазначену вище позицію, на нашу думку, важливим для врегулювання діяльності адвокатури також слід визнати Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року №3460-VI [192].

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює діяльність адвокатури в Україні, є Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], де визначено загальні положення організації та діяльності адвокатури. Тут, зокрема, ідеться про те, що адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом.

М. Ю. Єфіменко наголошує, що ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» потребує певного доопрацювання, а саме зміни використаної застарілої термінології «законодавчі акти України» на такі юридичні категорії, що відповідають сучасним реаліям правничої мови [90, с. 48].

У Законодавстві закріплено конституційні принципи, на яких базується адвокатська діяльність, а саме: принцип верховенства права, законність, незалежність, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів. Встановлено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [190].

Варто зауважити, що адвокатура – це недержавний самоврядний інститут, який самостійно вирішує питання своєї організації і діяльності та основним завданням якого є надання фізичним і юридичним особам усіх

видів юридичної допомоги на професійній основі. Н. В. Береза зазначає, що не дивлячись на те, що адвокатура виконує функцію особливої державної ваги – захист прав і законних інтересів громадян, вона не є державною структурою, а є професійним об'єднанням, незалежним від органів влади. Відповідно, адвокат – не державний службовець, а людина вільної професії, що незалежна від державної влади та громадськості. Власне лише за таких умов і в такому статусі адвокатура й адвокати можуть дебатувати з державним обвинуваченням, виявляти та виправляти помилки слідства й суду[30, с. 15].

У законі також встановлено умови, вимоги, основи згідно з якими особа може стати адвокатом. Урегульовані питання про кваліфікаційний іспит, стажування адвоката, присягу адвоката, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання, єдиний реєстр адвокатів, об'єднання адвокатів, що своєю чергою створило передумови до прийняття низки нормативно-правових актів, які допомагають детальніше врегулювати право на заняття адвокатською діяльністю [30, с. 15; 190].

Важливим є закріплення в законі видів адвокатської діяльності, професійних прав і обов'язків адвоката, поняття адвокатської таємниці, гарантій адвокатської діяльності, адвокатського запиту, надання адвокатом безоплатної правової допомоги [190].

Таким чином, у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено основи діяльності адвокатури як інституції, принципи її діяльності, права й обов'язки адвокатів, тобто визначено статус адвокатури. Зазначений нормативно-правовий акт є базовим законом, що регламентує діяльність адвокатури, проте є й інші акти, які слугують правовою основою її діяльності та впорядковують окремі види діяльності адвокатури.

Важливим нормативно-правовим актом, що регламентує важливий напрям діяльності адвокатури, є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-IV, відповідно до положень якого, безоплатна правнича допомога – правнича допомога, що гарантується

державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Вона полягає в наданні правничих послуг: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації [192]. Отже, закон надає чітке визначення безоплатної правничої допомоги, визначає її форми та види. Закріплення поняття в нормативно-правовому акті має важливе значення для правильного та однозначного його розуміння учасниками процесу.

У Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02 червня 2011 року № 3460-IV закріплено систему надання безоплатної правничої допомоги, до якої належать: 1) Координаційний центр з надання правничої допомоги; 2) суб'єкти надання безоплатної первинної правничої допомоги; 3) суб'єкти надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Причому, відповідно до ст. 9 та 15 Закону, адвокати є суб'єктами надання як безоплатної первинної правничої допомоги, так і безоплатної вторинної правничої допомоги [192]. Таким чином, функціями адвокатури є надання безоплатної вторинної правничої допомоги, що підтверджує важливу місію адвоката як захисника з юридичної точки зору соціально вразливих верств населення.

Видами безоплатної первинної правничої допомоги є: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації. До видів безоплатної вторинної правничої допомоги закон включає такі види правничих послуг: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, що

мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру [192]. Слід зазначити, що всі види безоплатної правничої допомоги відображають мету, яка стоїть перед адвокатурою та виявляється в її завданнях.

У ст. 21 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-IV встановлено порядок здійснення адвокатом надання безоплатної вторинної правової допомоги: «після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги центр з надання безоплатної правничої допомоги призначає адвоката, який включений до Реєстру адвокатів, що надають безоплатну вторинну правничу допомогу, та уклав договір про надання безоплатної вторинної правничої допомоги з центром з надання безоплатної правничої допомоги» [192]. Отже, для того, щоб адвокат здійснював безоплатну правничу допомогу, він повинен бути включений до Реєстру адвокатів, що надають безоплатну правничу допомогу.

Таким чином, у Законі України «Про безоплатну правничу допомогу» визначено сутність права на безоплатну правничу допомогу, механізм здійснення цього права, підстави надання безоплатної правничої допомоги, суб'єктів надання та отримання безоплатної правничої допомоги, гарантії, які надає держава під час отримання безоплатної правничої допомоги. Цим документом передбачено, що адвокати виконують ключову роль у наданні безоплатної правничої допомоги.

Важливе значення в регулюванні діяльності адвокатури мають не лише некодифіковані нормативно-правові акти, а й кодекси України, до яких належать процесуальні кодекси, які регламентують участь адвокатів у процесі, їх права та обов'язки.

Кодексом, що містить адміністративно-правові норми, є Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV, у ч. 1, 2 ст. 16 якого визначено, що учасники справи мають право користуватися правничою допомогою, а представництво в суді як вид правничої допомоги

здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом [116]. Інститут процесуального представництва адвокатів є досить важливим, оскільки саме він забезпечує ефективність реалізації процесуальних прав та обов'язків зацікавлених осіб [79, с. 192]. Крім того, представництво адвоката в адміністративному процесі передбачено в ч. 1 ст. 57 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV, де зазначено, що представником у суді може бути адвокат або законний представник [116]. Закріплення в КАСУ положення про те, що представником повинен бути адвокат, є виявом конституційної судової реформи та пов'язано з тим, що надавати правничі послуги й бути представником повинна особа, яка має відповідну кваліфікацію, а також досвід, тобто адвокат.

Зазначений Кодекс також визначає місце адвоката серед учасників адміністративного процесу. Так, у ст. 134 КАСУ закріплено порядок оплати діяльності цього суб'єкта. Зокрема, витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами, за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката [116]. Отже, у КАСУ закріплено правовий статус адвоката як представника, регламентовано його місце серед інших учасників адміністративного процесу.

Важливе місце з-поміж кодексів, що містять адміністративно-правові норми, також належить Кодексу про адміністративні правопорушення України від 7 грудня 1984 року № 8073-X [117], згідно з яким «неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від

двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [117; 190]. Таким чином, закріплення відповідальності за ненадання адвокатури інформації, якої вона потребує, підтверджує важливість дотримання принципу діяльності адвокатури.

Правове регулювання діяльності адвокатів базується також на положеннях Правил адвокатської етики, які затверджені З'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. Правила адвокатської етики мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноєтичних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві [186].

Також Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів під час збалансування, практичного узгодження своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [186].

Правила адвокатської етики не суперечать базовому закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а розширюють і поглиблюють принципи, на яких вона базується. Крім того, Правила врегульовують відносини між адвокатом і клієнтом; адвокатом і судом; адвокатом і державними органами, іншими особами; адвокатами між собою.

Крім законодавчих актів, що регламентують діяльність адвокатури, важливу роль виконують підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» від 11 червня 2021 року № 231/2021, у якій зазначено проблеми, що постають перед системою правосуддя: функціональна недосконалість системи адвокатури, складність

порядку доступу до адвокатської діяльності, недостатня ефективність механізмів захисту прав адвокатів. Причому в Стратегії визначено такі шляхи подолання вказаних проблем: забезпечення посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури; розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних під час здійснення адвокатської діяльності; конкретизація підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності; запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження; удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката; перегляд вимог щодо набуття права на зайняття адвокатською діяльністю, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України [207]. Отже, у Стратегії визначено як проблемні питання адвокатури, так і дорожню карту їх розв'язання.

Поряд із законами та підзаконними нормативно-правовими актами правові засади організації і здійснення адвокатської діяльності в Україні визначають також локальні (корпоративні) нормативні акти. Водночас у ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» цей вид правових актів не визначено як самостійний елемент системи нормативно-правових актів, що урегульовують адвокатську діяльність, хоча зміст ст. 14 та 15 Закону свідчить про те, що адвокатське бюро та адвокатське об'єднання діють на підставі своїх статутів [190]. З огляду на зазначене, корпоративні нормативно-правові акти є окремим елементом системи законодавства нашої країни [271, с. 152–153].

На думку М. Ю. Єфіменка, статутом адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання є акт-документ, який прийнятий на підставі норм чинного законодавства та визначає правовий статус, структуру й засади діяльності адвокатського бюро (адвокатського об'єднання), повноваження її

органів управління, права й обов'язки її членів, порядок реорганізації та ліквідації [90, с. 51].

Таким чином, діяльність адвокатури також регулюється локальними нормативними актами, які представлені статутами адвокатських об'єднань. Це свідчить про розгалужену систему нормативних актів, що впорядковують організацію та функціонування адвокатури.

Нормативно-правові акти, що містять норми права, які регламентують діяльність адвокатури, можна класифікувати за різними підставами.

З огляду на суспільні відносини, нормативно-правові акти можна поділити на: 1) загальні (наприклад, Конституція, що закріплює основні права людини і громадянина та їх захист); 2) спеціальні, які впорядковують особливу сферу суспільних відносин, що стосується формування, організації, структури, принципів діяльності адвокатури. До них належать закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Крім того, за місцем у правовому регулюванні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність адвокатури, можна поділити на: 1) матеріальні, до яких належать закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», Кодекс про адміністративні правопорушення тощо; 2) процесуальні, що представлені такими кодексами, як Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України.

За систематизованістю нормативно-правові акти, що впорядковують діяльність адвокатури, можливо поділити на прості – закони (наприклад, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), підзаконні нормативно-правові акти (укази) та кодифіковані (Кодекс адміністративного судочинства України).

Висновки до розділу 1

1. Запропоновано авторське визначення поняття «правові засади здійснення та організації адвокатської діяльності», згідно з яким це – система нормативно-правових актів і міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, що врегульовують діяльність і роботу адвокатури як інституції.

2. Визначено, що в правових засадах діяльності адвокатури можна виокремити три рівні: перший – міжнародні стандарти діяльності адвокатури; другий – регіональні акти, що закріплюють основні положення організації адвокатури; третій рівень – національний, у якому знаходять відображення основи перших двох рівнів.

3. Набула подальшого розвитку теза про те, що національний рівень нормативно-правового забезпечення організації і діяльності адвокатури охоплює три групи нормативних актів: законодавчі акти, підзаконні нормативні акти та локальні нормативні акти.

4. Зазначено, що адміністративне законодавство посідає чільне місце серед правових засад організації та діяльності адвокатури, його представлено як законами, так і кодифікованими нормативно-правовими актами. Нормативно-правові акти, що містять норми права, які регламентують діяльність адвокатури, можна класифікувати за різними підставами.

5. За охопленням суспільних відносин нормативно-правові акти можна поділити на: 1) загальні, наприклад, Конституція, що закріплює основні права людини та громадянина, їх захист; 2) спеціальні, які впорядковують особливу сферу суспільних відносин, що стосується формування, організації, структури, принципів діяльності адвокатури. До них належать закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Крім того, за місцем у правовому регулюванні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність адвокатури, можна поділити на: 1) матеріальні, до яких належать закони України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», Кодекс про адміністративні правопорушення тощо; 2) процесуальні, що представлені такими кодексами, як Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України.

За систематизованістю нормативно-правові акти, що впорядковують діяльність адвокатури, можна поділити на прості – закони (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), підзаконні нормативно-правові акти (укази) та кодифіковані (Кодекс адміністративного судочинства України).

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ

2.1. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури

Розвиток правової, демократичної держави є неможливим без створення гарантій захисту прав людини, без забезпечення адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. Сучасну українську адвокатуру становить значна кількість адвокатських об'єднань різних форм і видів, адвокатських бюро тощо. Інститут адвокатури є унікальним, оскільки виконує правозахисну функцію в соціумі, сприяє становленню правової впорядкованості, посиленню дотримання норм закону та реалізації неупередженого й об'єктивного судочинства.

Дослідженням проблем визначення поняття та сутності адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури займалися такі науковці, як Л. Алексєєв, М. Аракелян, Н. Бакаянова, М. Барщевський, В. Божьєв, Т. Варфоломєєва, Д. Ватман, Т. Вільчик, Ю. Грошевой, О. Жуковська, С. Калинюк, В. Леоненко, В. Медведчук, М. Міхеєнко, О. Михайленко, С. Сафулько, О. Святоцький, І. Семенюк, О. Яновська та ін.

Метою дослідження є розкриття поняття та сутності адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури

Щоб зрозуміти поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури, необхідно передусім визначити поняття такого механізму та його структуру.

З'ясування сутності адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури передбачає визначення змісту понять

«механізм», «адміністративно-правовий механізм» та «належні умови діяльності адвокатури».

У тлумачному словнику категорію «механізм» визначено як внутрішню будову, систему чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких формується певне фізичне, хімічне та інші явища [29; 57]. Слід зазначити, що такі визначення поняття «механізм» досить складно використовувати в контексті забезпечення реалізації правоохоронної функції, оскільки вони не передбачають можливості здійснення впливу на суспільні відносини за допомогою застосування юридичних засобів.

Аналізуючи вказаний термін, учені-адміністративісти В. Авер'янов та Є. О. Гіда, О. В. Тюріна, Дж. Фейнберг, В. І. Шинкарук, А. Шевченко, Ю. В. Баулін, О. Черненко наголошують, що механізмом слід вважати певний набір взаємоузгоджених відносин, методів і засобів, які забезпечують належне функціонування системи, або складне системне утворення, що органічно поєднує в собі різні складові [11; 240; 245; 248; 249; 265; 273; 286].

С. Малишко зазначає, що механізмом є внутрішня будова (сукупність складових) досліджуваного явища правової дійсності, елементи якого утворюють систему та є взаємопов'язаними [144].

Натомість О. Безпалова у своєму монографічному дослідженні поняття «механізм» визначає як сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті сприятиме отриманню бажаного результату [29, с. 37].

Таким чином, на нашу думку, дефініцію «механізм» можна розглядати як систему або взаємодію різних систем, на яку(які) покладено досягнення певного результату, мети чи виконання функції.

Система юридичних інструментів, яка становить механізм правового регулювання, упорядкована в найбільш послідовний спосіб для організації суспільних відносин та сприяння задоволенню інтересів суб'єктів права. Завдяки визначеній структурній цілісності й послідовності ця система засобів

регулює суспільні відносини, сприяє задоволенню потреб та інтересів суб'єктів.

М. Кельман та О. Мурашин характеризують механізм правового регулювання як єдину систему правових засобів, за допомогою яких відбувається результативне правове впорядкування суспільних відносин і подолання перепон на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [109, с. 50].

Визначення механізму правового регулювання допомагає виокремити характеристики, які описують його ціль, методи досягнення та результативність. Основна мета механізму правового регулювання полягає в подоланні перешкод на шляху задоволення інтересів суб'єктів права. Це досягається шляхом використання різноманітних засобів, що різняться за своєю природою та функціональним призначенням, але об'єднані в систему для досягнення загальної мети [68, с. 50].

Поєднання мети і функції не є абсолютним, однак мета встановлює основні характеристики функціонування механізму. Безперечно, механізм може функціонувати без конкретної мети або навіть суперечити людським цілям, проте це не свідчить про те, що власне його концепція не має визначеної цільової спрямованості. Навпаки, його можна розглядати як концепцію, спрямовану на досягнення певної мети, оскільки механізм включається в реалізацію цієї мети [68; 223].

З огляду на зазначене, механізм правового регулювання становить сукупність юридичних інструментів, засобів, які впливають на суспільні відносини шляхом досягнення бажаного результату. Однак для успішного досягнення цього результату необхідно використовувати всі юридичні елементи у взаємодії.

Варто зауважити, що ключовими характеристиками механізму правового регулювання є мета, засоби досягнення цієї мети й ефективність. Причому метою є ціль досягнення певного результату, чітко визначеного, логічно побудованого. Засоби для досягнення цілі включають різноманітні

правові складові, такі як норми права, акти правозастосування, угоди, юридичні факти, суб'єктивні права, обов'язки, заборони, пільги, заохочувальні заходи, каральні санкції тощо [68; 230]. Результативність механізму правового регулювання виявляється в його здатності ефективно досягати визначених цілей, зокрема застосовуючи правові засоби, які сприяють досягненню потрібного результату. Механізм правового регулювання можна описати як складне поняття, що включає різноманітні правові інструменти, використовувані державою для формування необхідних суспільних відносин [68; 237]. Водночас варто констатувати, що наявність такого механізму можлива лише за умови чітко окресленої суспільством мети через відповідні соціальні структури з державою в ролі основної з них.

Отже, з наведеного випливає, що механізм правового регулювання базується на нормативно-правовому закріпленні правових компонентів. Мета формується у вигляді правових норм, які впливають на об'єкти шляхом застосування комплексу методів і засобів. Механізм правового регулювання утворюється за допомогою структурованої групи засобів зовнішнього та внутрішнього напрямку, які використовують для досягнення його мети.

Наступним кроком нашого дослідження є визначення змісту адміністративно-правового механізму.

Аналізуючи зазначене питання, В. В. Галуцько адміністративно-правовим механізмом вважає засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства й держави [10, с. 87–97].

Адміністративно-правовий механізм дозволяє охопити весь процес правового регулювання, представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів. До складових адміністративно-правового механізму він зараховує: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерело права; публічну адміністрацію; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні

акти публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини; форми адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; методи адміністративного права; процедури реалізації адміністративно-правових норм [10, с. 87–97].

Наведене визначення адміністративно-правового механізму є комплексним і системним, оскільки воно охоплює всі ключові елементи, які забезпечують функціонування правового регулювання у сфері адміністративного права як системи, що відповідає нормативним, організаційним і процедурним аспектам. Воно дозволяє не лише теоретично окреслити складові адміністративно-правового механізму, а й практично застосувати шляхи ефективної реалізації адміністративно-правових норм, забезпечуючи прозорість, законність і динамічність

На думку І. Голосніченка, К. П. Жидченко механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади [70; 92]. І. Голосніченко та О. Безпалова наголошують, що до цього механізму належать принципи адміністративного права; норми адміністративного права; акти офіційного тлумачення норм адміністративного права; акти застосування норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини [29; 70; 92].

Проаналізувавши підходи І. Голосніченка та О. Безпалової, можна дійти висновку, що механізм адміністративно-правового регулювання охоплює системний підхід до впливу на суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади [29; 70].

Таким чином, ключовими елементами цього механізму є: принципи адміністративного права, норми адміністративного права, акти офіційного тлумачення норм адміністративного права, акти застосування норм адміністративного права, адміністративно-правові відносини.

Механізм адміністративно-правового регулювання забезпечує ефективне функціонування виконавчої влади та реалізацію державної політики шляхом органічної взаємодії цих елементів.

Досліджуючи сутність адміністративно-правового механізму, С. Стеценко доходить висновку, це – сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [234, с. 320]. Водночас А. Корнійченко зауважує, що це визначення є досить загальним та оглядовим, адже, по-перше, не визначає характерні ознаки цього терміна, як це характерно для більшості наукових визначень та понять; по-друге, у власне дефініції, а також у безпосередньому тлумаченні її змісту простежується дублювання слів, зокрема, автором визначено, що «адміністративно-правове регулювання» здійснює «правове регулювання». З огляду на зазначене, А. Корнійченко стверджує, що науковець розглядає цю категорію в широкому значенні. За такої постановки питання зазначене тлумачення набуває фундаментального значення, адже дає змогу сформулювати найбільш загальні уявлення про адміністративно-правовий механізм [128, с. 143].

Зокрема, І. Городецька розглядає адміністративно-правовий механізм як комплекс правових (адміністративно-правових) засобів, система правових засобів, порядок певного виду діяльності, система (сукупність, комплекс) засобів, заходів, способів, методів у їх різному варіативному поєднанні, а дискусії з приводу його внутрішньої будови лежать у площині доцільності виокремлення тих чи інших елементів загалом у структурі механізму, або віднесення їх до основних чи факультативних [75].

На думку низки вчених, більш повно розкриває сутність адміністративно-правового механізму вітчизняний науковець С. Алфьоров, який визначає цей механізм як «систему правових засобів, які інтегровані та організовані таким чином, що дозволяють послідовно й ефективно забезпечити правове регулювання суспільних відносин нормами адміністративного права» [14, с. 40]. Водночас Т. Шумейко стосовно

вказаного підходу зауважує, що тут не враховано того факту, що адміністративно-правовий механізм не лише передбачає правове регулювання суспільних відносин адміністративним законодавством (інакше слід говорити про механізм правового регулювання), а й засоби, способи, форми, методи реалізації приписів адміністративного законодавства, а також суб'єкти цього механізму [272].

С. Лекарь стверджує, що адміністративно-правовий механізм можна розглядати як структурний елемент державно-правового механізму в частині реалізації управлінської функції держави [139, с. 17]. В. Мельник, підтримує цю позицію та наголошує, що зазначена діяльність регламентується відповідною сукупністю адміністративно-правових норм. Такими нормами регулюються всі процедурні аспекти, пов'язані з державно-владним впливом на поведінку учасників певних правовідносин [153, с.126].

Ураховуючи проаналізовані думки щодо сутності понять «механізм» та «адміністративно-правовий механізм», можна запропонувати власне бачення щодо їх змісту в контексті досліджуваної нами системи. Так, поняття «адміністративно-правовий механізм» варто розуміти як розроблення та схвалення відповідними державними органами адміністративно-правових засобів, які мають широкий спектр впливу, специфічний напрям, відповідають регламентованій процедурі та пов'язані між собою.

Таким чином, адміністративно-правовим механізмом є система законів, нормативних актів та органів, які регулюють взаємодію владних структур і громадян у сфері публічного управління.

Також адміністративно-правовий механізм полягає у встановленні та регулюванні порядку функціонування владних органів, нормативно-правових актів і безпосередньо у визначенні прав та обов'язків учасників взаємодії в адміністративній сфері. Цей механізм спрямований на забезпечення ефективного управління та забезпечення правопорядку загалом. Адміністративно-правовий механізм, на нашу думку, має свої особливості,

зокрема охоплює законодавчу базу, процедури ухвалення рішень і механізми контролю за їхньою діяльністю.

У цьому контексті доцільно більш детально на них зупинитися. Так, законодавча база – це набір законів і нормативних актів, які визначають повноваження адміністративних органів та порядок їх діяльності.

Процедури ухвалення рішень – чіткі та прозорі правила, які визначають, як саме адміністративні органи приймають рішення, видають розпорядження та здійснюють контроль.

Гарантії прав громадян передбачає захист прав і свобод осіб у взаємодії з адміністративними органами, включаючи процедури апеляції та судовий контроль.

Механізм контролю – це система, що забезпечує нагляд та оцінку діяльності адміністративних органів, щоб уникнути зловживань і забезпечити додержання закону.

Адміністративна відповідальність – можливість застосування заходів впливу чи покарання до посадових осіб за порушення ними законодавства чи виконання обов'язків.

Ці елементи спільно створюють ефективний механізм регулювання адміністративної діяльності в межах правових норм.

Зазначене дає змогу також стверджувати, що механізм адміністративно-правового регулювання функціонує також через певну кількість стадій [136].

Першою стадією є нормативне регулювання суспільних відносин, що передбачає формулювання та прийняття законодавчих актів, які встановлюють правила поведінки для осіб у суспільстві. Цей процес включає активність органів влади у створенні нормативно-правових документів, які враховують різні аспекти, такі як статус, процедурність і деліктність.

Другою є виникнення особистих прав та правових обов'язків під час переходу від загальних норм права до конкретних моделей поведінки суб'єктів адміністративного права. Цей процес можливий завдяки

встановленню юридичних фактів, або фактичних обставин. На цьому етапі уточнюються загальні правила поведінки відповідно до конкретної ситуації.

Третя стадія передбачає здійснення (фактичне втілення) особистих прав та юридичних обов'язків та означає, що положення адміністративного права впроваджуються в реальну діяльність суб'єктів адміністративного права [68].

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність системи правових норм та інститутів, юридично оформлених та узгоджених засобів, які впливають на поведінку учасників суспільних відносин.

Об'єктом подальшого дослідження є розкриття сутності належних умов, зокрема діяльності адвокатури. Належні умови можуть бути визначені як необхідні фактори або параметри, що сприяють досягненню певного стану, цілі чи результату. Ідеться про умови, які вважаються відповідними, належними або необхідними для ефективної реалізації завдань чи досягнення успіху в конкретному контексті. Детальний аналіз вказаного терміна ми здійснили в розділі 1, тому зупинятися на теоретико-правовій характеристиці цього поняття не доцільно.

Таким чином, належні умови в адвокатурі охоплюють умови щодо належного виконання своїх обов'язків адвокатами (знання законодавства, лобіювання інтересів клієнтів, здатність адаптуватися до змін у правовому середовищі, навички комунікації тощо) та умови, створені й забезпечені державою, які сприяють, захищають суб'єктів надання правової допомоги на законодавчому рівні.

Наведене дає підстави дійти висновку, що адміністративно-правовий механізм створення належних умов діяльності адвокатури є юридичною структурою адміністративно-правових засобів і форм, заснованих на нормах чинного законодавства щодо регулювання функцій адвокатури, які сукупно, цілісно й послідовно впливають на реалізацію прав та обов'язків адвокатів, процедуру вступу в адвокатуру, етичні стандарти й нагляд за їхньою

діяльністю, спрямовані на забезпечення ефективної адвокатської системи та їхньої незалежності у сфері надання правової допомоги.

Т. Вільчик зазначає, що адвокатура є комплексним виявом як державного, так і суспільного інтересу, оскільки саме через адвокатуру та завдяки їй правова держава реалізує можливість забезпечення своїм громадянам їхніх прав і свобод [60; 61; 62; 63]. Адвокатська діяльність, з одного боку, обумовлена конституційно важливим характером у контексті держави, а з іншого – вимагає максимальної незалежності від влади, щоб забезпечити ефективний захист громадян і юридичних осіб від можливого адміністративного тиску.

Адвокатура є унікальним юридичним явищем, адже становить єдину організацію, яка виконує державну (публічно-правову) функцію, не будучи водночас державним органом. Вона є незалежним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Крім того, адвокатура самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності [60, с. 244; 115]. Отже, із зазначеного випливає, що діяльність адвокатури й держави спрямована на досягнення спільного суттєвого об'єктивного завдання – захисту прав і свобод людини.

Тому держава й інститут адвокатури не існують один без одного, оскільки захист прав і свобод людини є їх обов'язком, який реалізується через принципи Конституції України. Отже, взаємини між адвокатурою та державною владою в суспільстві мають ґрунтуватися на рівноправному підході. Правова держава повинна виявляти інтерес до того, щоб адвокатура функціонувала як високопрофесійний інститут. Зв'язок між державою та адвокатурою має еволюціонувати лише у форматі партнерства, де відсутня ієрархія, встановлено відповідні права та обов'язки, а також взаємна відповідальність за порушення умов партнерської взаємодії.

У цьому контексті науковець М. Аракелян зазначає: «За своєю суттю адвокатська діяльність є правозахисною, спрямованою на захист прав і

свобод людини та громадянина. Дана обставина змінює зміст її філософсько-правових характеристик як щодо розширення змісту її гуманітарної правової значущості, так і правових форм їх закріплення в правовому статусі адвокатів, їхніх організацій, об'єднань. У цьому й полягає діалектика, сутність адвокатської діяльності. Адвокатура як структурна частина громадянського суспільства перебуває в постійній взаємодії з державою» [18, с. 314–315; 77].

Як слушно зазначає Т. Вільчик, держава має всіма способами сприяти адвокатурі, але в жодному разі не контролювати її. Держава не може не потребувати такого правозахисного інституту, як адвокатура, адже саме вона регулює діяльність останньої, видаючи закони і встановлюючи правила, за якими діє адвокат. Крім того, держава встановила таку систему правосуддя, у якій важливе місце належить адвокатурі [61, с. 68–69; 115]. На її думку, адвокатура як організація, спрямована на захист прав, має здатність ефективно здійснювати професійно-правовий незалежний контроль за здійсненням правосуддя, функціонуванням виконавчої влади у сфері забезпечення конституційних прав і свобод, а також брати участь у законотворчій діяльності [61, с. 77; 115].

Незалежність виконання власних функцій інститутом адвокатури зумовлена кількома важливими причинами:

- незалежність адвокатури забезпечує ефективний захист прав і свобод громадян. Адвокати можуть вільно виступати в інтересах своїх клієнтів, незалежно від можливого тиску або впливу з боку влади чи інших сторін;

- незалежність адвокатури є ключовим елементом судової справедливості. Адвокати допомагають забезпечувати об'єктивність і справедливість у судових процедурах, представляючи інтереси своїх клієнтів;

- адвокати виконують роль контролерів за владою, надаючи правовий аналіз і попереджаючи можливі порушення прав людини чи зловживань владою;

– незалежність адвокатів є важливою для того, щоб вони могли надавати об'єктивні та не пристрасні правові поради своїм клієнтам, гарантуючи їхні права й інтереси;

– адвокати як експерти в галузі права повинні мати можливість незалежно висловлювати власну думку, брати участь у формуванні й удосконаленні правових норм;

– незалежність дозволяє адвокатам дотримуватися високих етичних стандартів і виконувати свої професійні обов'язки відповідально та без впливу зовнішніх факторів.

Сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури можна розкрити через ознаки адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності. У контексті безпосередніх особливостей публічного адміністрування адвокатури варта уваги позиція Н. Бакаянної, відповідно до якої організаційні основи адвокатури полягають у формуванні двох блоків питань: 1) питань організації адвокатури як цілісного правового інституту (передусім питань щодо адвокатського самоврядування, взаємовідносин адвокатури й держави, діяльності об'єднань адвокатів тощо); 2) питань організації адвокатської діяльності як певної сукупності адвокатів, об'єднаних спільною метою (зокрема, питання набуття особами статусу адвоката, форм організації адвокатської діяльності, професійної відповідальності адвоката не лише перед клієнтом, а й перед адвокатською спільнотою) [21, с. 145–146; 67].

А. Бірюкова зазначає, що організація адвокатури в різних державах обумовлена загалом сукупністю таких чинників, як державний, адміністративно-територіальний і судовий устрій, а також історично сильні традиції певної спільноти/території, що в системному зв'язку зі спеціалізацією, яка є світовою тенденцією розвитку всіх «зрізів» адвокатури, формують оптимальну за певних умов модель цього правозахисного інституту правової системи. Спеціалізація в адвокатурі виявляється у двох аспектах: організаційному (спеціалізація в системі корпоративного

управління) та функціональному (спеціалізація в адвокатській діяльності) [34, с. 402–403; 67].

На нашу думку, організація адвокатури полягає у створенні та забезпеченні функціонування системи, що регулює діяльність адвокатів, забезпечує їхню професійну етику, розвиток і підтримку їхніх професійних стандартів, а також доступ до правосуддя для громадян. Вона також включає створення адвокатських об'єднань, вирішення професійних конфліктів, надання підтримки та навчання для молодих адвокатів і забезпечення розвитку адвокатської професії загалом.

Л. Волкова у своїй науковій праці акцентує увагу на деяких поглядах науковців, зокрема зазначає, що на думку Н. Меєрович, адвокати є представниками вільної професії, призначення яких полягає в тому, щоб забезпечувати потреби суспільства в професійній, кваліфікованій правовій допомозі. Науковець слушно зазначає, що адвокати знаходяться посередині між державою та громадянським суспільством, між владою та бізнесом, а отже, їх статус має як комерційну, так і публічну складову, адже адвокати отримують гонорар за свою роботу, тому однією з цілей адвокатів або тих, хто прагне стати адвокатом, є задоволення власних економічних потреб. Водночас власне інститут адвокатури виник не як комерційна установа, тобто не з метою отримання прибутку, а як засіб захисту й охорони прав, свобод і законних інтересів учасників суспільного життя, фізичних осіб та колективних суб'єктів. Хоча адвокати не є частиною державного апарату, вони все ж індивідуалізують правозахисну та правоохоронну функцію держави в конкретних випадках. У зв'язку з цим, остання не лише гарантує на рівні Конституції існування інституту адвокатури, а й усіляко сприяє його функціонуванню розвитку, встановлює суворі та чіткі критерії набуття статусу адвоката [67; 148, с. 375].

Таким чином, адвокати як професійні юристи не є безпосередньою складовою державної системи, як, наприклад, судді або прокурори. Вони представляють приватний сектор юридичної діяльності та зазвичай

працюють незалежно від державних органів. Однак адвокати виконують важливу роль у забезпеченні правосуддя та демократії в суспільстві. Вони надають правову допомогу, захищають права й інтереси своїх клієнтів у суді та перед іншими органами влади, сприяючи правовій державності та забезпечуючи збалансованість влади. Ця незалежність від державних органів є важливою для забезпечення справедливого судочинства.

С. Чернявський, ґрунтуючись на позиції О. Єщук, зазначає, що специфічними ознаками адміністративно-правового регулювання адвокатської діяльності є такі: це різновид соціального регулювання зі специфічними рисами, що означені загальністю, обов'язковістю, конкретністю, державною примусовістю, стабільністю та прогнозованістю; це один із засобів державного впливу на суспільні відносини з метою забезпечення охорони й захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, публічного інтересу суспільства й держави; становить систему, здійснюється за допомогою різноманітних елементів: норм права, правових відносин, актів тлумачення та застосування правових норм, при цьому норма права є основою правового регулювання; характеризується наявністю специфічного предмета, методів, видів і стадій впливу на суспільні відносини з метою їх урегулювання; предметом правового регулювання є суспільні відносини, пов'язані з адвокатською діяльністю, здоров'я фізичних осіб та різних форм власності, впорядкування яких неможливо забезпечити без норм права; метод правового регулювання – це сукупність юридичних способів забезпечення охорони й захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб; типами правового регулювання є загальний дозвіл і звільнення від заборони, стадіями – правова регламентація, конкретизація прав і обов'язків, фактична реалізація [258; 91, с. 86-90].

Визначаючи специфічні характеристики адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури, Є. Шкребець стверджує, що це – важливий аспект правозабезпечення, який обумовлений законодавством України та відображається через правотворчі й організаційні повноваження.

Процес забезпечення адвокатської діяльності має на меті забезпечення законності й правопорядку в суспільстві. Адміністративно-правові заходи охоплюють компоненти дозволу, примусу, заохочення та здебільшого мають обов'язковий характер [267].

Для нас очевидним є те, що мета забезпечення адвокатської діяльності полягає в наданні адвокатам належних умов для виконання їхніх професійних обов'язків і функцій. Це передбачає забезпечення правової допомоги й захисту прав та інтересів клієнтів, дотримання професійних стандартів, етичних принципів, гарантування незалежності й конфіденційності адвокатської діяльності, а також сприяння зміцненню демократії та правової державності в суспільстві.

Таким чином, забезпечення адвокатської діяльності є важливим елементом функціонування правової системи та демократичної держави. Воно передбачає створення умов, за яких адвокати можуть ефективно реалізовувати свої професійні обов'язки та надавати кваліфіковану правову допомогу.

Варто зауважити, що чинним законодавством України встановлено широкий перелік адміністративно-правових заходів забезпечення адвокатської діяльності, а саме: формування бажання в особи займатись адвокатською діяльністю; допуск до складання кваліфікаційного іспиту; стажування; складання присяги адвоката України й отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України; підвищення кваліфікації; зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Кожному етапу притаманний комплекс заходів, зміст яких визначається як особливостями законодавства, так і практикою функціонування адвокатури й органів адвокатського самоврядування [267, с. 15–16; 268].

Такий перелік адміністративно-правових заходів забезпечення адвокатської діяльності є виправданим і в контексті нашого дослідження. Ураховуючи зазначене вище, можна виокремити такі особливості

адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури:

- нормативно-правова урегульованість діяльності адвокатів, спрямована на забезпечення організації та ефективного функціонування адвокатської системи;

- наявність системи ліцензування, яка передбачає процес видачі ліцензій адвокатам, зокрема встановлення критеріїв професійної компетентності й етичної поведінки;

- формування адвокатських палат як самоврядних організацій для захисту прав та інтересів адвокатів, а також контролю за їх діяльністю;

- установлення етичних стандартів і правил, які регулюють поведінку адвокатів та забезпечують високий ступінь професійної моралі;

- забезпечення належної фінансової оплати та здійснення систематичних заходів з навчання і підвищення кваліфікації адвокатів як передумова високого рівня їхньої професійної підготовки;

- наявність механізму вирішення конфліктів і суперечок, пов'язаних з діяльністю адвокатів, зокрема ефективної системи дисциплінарної відповідальності;

- існування відповідного спектра засобів щодо забезпечення адвокатам доступу до необхідної інформації та ресурсів для ефективного провадження своєї діяльності.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов для діяльності адвокатури полягає у встановленні й забезпеченні дотримання спеціальних правових, організаційних та етичних норм, які регулюють діяльність адвокатів. Цей механізм має на меті забезпечити незалежність й ефективність адвокатської діяльності, а також доступ до правосуддя, захист прав та інтересів осіб, що звертаються за юридичною допомогою. До складу цього механізму входять законодавчі акти, правила професійної етики, організаційні структури, механізми надання підтримки й захисту адвокатів, а

також процедури розгляду професійних скарг та інших питань, що стосуються адвокатської діяльності.

Адвокатура як важлива складова правової системи потребує належного регулювання для забезпечення ефективності своєї діяльності та виконання важливих функцій у суспільстві. Сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов в адвокатурі полягає в систематичному та комплексному підході до регулювання й контролю за діяльністю адвокатів.

Адміністративно-правовий механізм передусім включає в себе створення та виконання законів і нормативних актів, які регулюють адвокатську діяльність. Ці правові норми визначають права та обов'язки адвокатів, порядок їхньої діяльності, процедури ліцензування й контролю за їхньою діяльністю.

Крім того, адміністративно-правовий механізм передбачає встановлення організаційних структур, які забезпечують функціонування адвокатського корпусу. Такими структурами, зокрема, є адвокатські палати, комісії з дисципліни, а також інші органи, які відповідають за надання ліцензій, реєстрацію адвокатів і забезпечення виконання професійних стандартів.

Зазначений механізм також містить систему нагляду за дотриманням етичних стандартів і вирішення конфліктів, які можуть виникати в процесі адвокатської діяльності. Це може передбачати процедури дисциплінарного розгляду справ і скарг на дії адвокатів, а також моніторинг їхньої професійної поведінки.

Завершальним елементом адміністративно-правового механізму є забезпечення доступу до правосуддя та захисту інтересів клієнтів. Це передбачає забезпечення конфіденційності клієнтської інформації, високих стандартів професійної діяльності, надання правової допомоги відповідно до закону.

Отже, адміністративно-правовий механізм створення належних умов в адвокатурі є важливим інструментом, що забезпечує ефективну роботу адвокатів та захист прав і свобод громадян. Його сутність полягає в системному підході до регулювання адвокатської діяльності з метою забезпечення високих стандартів професійної поведінки та дотримання законності.

2.2. Суб'єкти забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури

Сьогодні захист прав і свобод людини та громадянина став однією з основних функцій у сучасній державі. Основна мета полягає в забезпеченні визнання і дотримання законних прав та інтересів, які закріплені в Конституції України. Ефективне здійснення цієї функції неможливе без відповідного правового забезпечення. Одним з ключових елементів правового забезпечення є система суб'єктів. До складових системи правового забезпечення реалізації правозахисної функції належать кваліфіковані суб'єкти, діяльність яких спрямована на захист прав. Серед них важливе значення має адвокатська гілка. У контексті нашого дослідження увагу буде зосереджено на суб'єктах забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури, адже безпосередньо ефективність цього інституту залежить від держави, зокрема від державних органів, тобто від того, наскільки неупереджено та своєчасно вони виконують покладені на них обов'язки, наскільки продуктивно налагоджена взаємодія між ними тощо.

Питанням різних аспектів правового забезпечення діяльності адвокатури приділяли увагу такі науковці, як М. Аракелян, М. Бакаянова, А. Бірюкова, Ю. Битяк, О. Брагінець, Т. Вільчик, Л. Волкова, В. Грисюк, В. Заборовський, С. Іваницький, О. Каденко, О. Коваль, О. Копиленко, Н. Меєрович, В. Святоцька, С. Чернявський, Є. Шкребець та ін.

Отже, у цьому підрозділі на підставі положень чинного законодавства буде проаналізовано систему суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури, сформульовано їх основні ознаки.

Попри значний науковий доробок стосовно теоретико-правових аспектів сутності категорій «суб'єкт права» та «суб'єкт адміністративного права», варто детально розкрити зміст саме поняття суб'єкта забезпечення.

Дослідження поняття та правової природи суб'єкта забезпечення, на нашу думку, доцільно розпочати власне з тлумачення такого терміна, як «суб'єкт права», що широко використовується в юридичній науці, зокрема в адміністративно-правовій сфері.

З цього приводу О. Скакун зазначає, що суб'єктами права слід вважати осіб, наділених правосуб'єктністю [29, с. 60; 225].

Таку точку зору обстоюють більшість учених-правознавців, визнаючи суб'єктом права учасників правовідносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Для того, щоб бути суб'єктом права, організація чи індивід повинні володіти правосуб'єктністю [100; 221].

У юридичному словнику суб'єкт права визначено як особу (фізичну та юридичну), державу, державне чи муніципальне утворення, наділені, згідно із законодавством, здатністю мати безпосередньо або через представника суб'єктивні права та юридичні обов'язки [52; 275].

Л. Самілик та Л. Корбут у своєму науковому дослідженні зазначають, що суб'єкт права – це соціально-юридична категорія, що наявна лише в правовому полі, має неоднорідний зміст і специфічні галузеві особливості [220].

На думку М. Перепелиці, суб'єктом права є особа, яка має потенціал бути учасником правових відносин, натомість суб'єкт правових відносин – це особа, що активно бере участь у цих відносинах [174]. З огляду на наведене визначення, слушною є позиція В. Мурзи, згідно з якою суб'єкт права наділений певною можливістю, якою він може скористатися або ні [29, с. 61;

162]. Причому, на думку інших науковців, суб'єктом права є той, хто здатен [52; 132; 239].

А. Коструба характеризує суб'єкт права як даність, яка виникає відповідно до закону. Крім того, суб'єкт права – це не об'єктивна правова реальність мати права незалежно від того, користується він ними насправді чи ні; яка обумовлена соціальною природою явища, а нормативно визначена категорія, існування якої в правовідносинах обумовлено волею панівного класу в межах певної економічної формації [131, с. 109].

На цьому підґрунті слід зазначити, що суб'єкт права – це універсальна правова форма конкретних органів, організацій, фізичних осіб та юридичних осіб, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, навколо яких формуються правові зв'язки, що інституалізуються та втілюються під час реалізації норм права.

У контексті нашого дослідження варто також звернути увагу на розуміння суб'єктів адміністративного права, адже саме вони є основними під час забезпечення та створення належних умов діяльності адвокатури.

Погоджуємося з позицією О. Безпалової, яка підтримує думку Ю. Старілова щодо суб'єктів адміністративного права, що є ключовими, оскільки йдеться про учасників адміністративно-правових відносин, які реалізують завдання та функції виконавчої влади. Вони координують розпорядницькі й контрольно-наглядові повноваження в галузі державного управління та місцевого самоврядування [29].

Також низка науковців вважають, що суб'єктом адміністративно-правових відносин є учасник, який має конкретні права та обов'язки. Це органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України, іноземці й особи без громадянства, об'єднання громадян тощо [2, с. 57].

Аналізуючи зміст вказаної категорії, А. Горбач зазначає, що суб'єктами адміністративного права є конкретно визначені учасники адміністративних відносин, що наділені суб'єктивними правами та юридичними обов'язками,

передбаченими й забезпеченими адміністративно-правовими нормами, які вони реалізують під час надання адміністративних послуг і здійснення виконавчо-розпорядчої адміністративної діяльності [74, с. 174].

Водночас Ю. Ведерніков, В. Коваль та В. Колпаков вважають, що суб'єкт адміністративного права – це носій (власник) прав і обов'язків у сфері державного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатний надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [56; 112; 113; 114; 115; 121; 122; 123]. Підтримуючи наведену вище позицію, О. Бандурка зауважує, що суб'єкти адміністративного права розподіляються на індивідуальні та колективні [8]. На думку Ю. Фролова, суб'єкт адміністративного права може бути визначений як самостійна особа, яка наділена адміністративною правосуб'єктністю, тобто є носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, передбачених нормами адміністративного права, що має потенційну здатність реалізовувати власну волю в адміністративно-правових відносинах [250].

Аналіз сучасної юридичної літератури з означеного питання засвідчує, що суб'єктом адміністративного права є учасники адміністративних правовідносин, які наділені здатністю реалізовувати власні права й обов'язки, виконувати покладені на них завдання та нести за свої дії юридичну відповідальність, зокрема адміністративну.

З наведених позицій щодо суб'єкта права та суб'єкта адміністративного права випливає, що суб'єктами забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури слугують учасники, які в сукупності становлять систему державних і недержавних органів, інституцій громадянського суспільства, що є носіями задекларованих адміністративно-правовими нормами прав, обов'язків та в межах своїх повноважень здійснюють цілеспрямовану й узгоджену діяльність з використанням відповідних форм і методів щодо забезпечення дотримання законності та порядку, а також гарантування ефективної реалізації адвокатських функцій.

Слід зауважити, що основним обов'язком суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є забезпечення незалежності, недоторканості й ефективності правозахисної професії адвоката. Це передбачає забезпечення доступу до правової освіти, адекватної оплати за надані послуги, правового захисту адвокатів від будь-яких форм тиску або переслідувань за виконання їхніх обов'язків, а також створення відповідного законодавчого середовища для незалежної та ефективної роботи адвокатів.

Таким чином, суб'єкти створення належних умов для діяльності адвокатури здійснюють свої повноваження відповідно до встановлених адміністративно-правових норм з метою забезпечення умов для ефективного виконання завдань і функцій адвокатури.

Основними ознаками, що характеризують систему суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури, на нашу думку, є: узгодженість основної мети між уповноваженими органами; їхня цілісність; наявність як прямого, так і зворотного взаємозв'язку; самостійність; комунікативність; співпраця між державою та суспільством, що виявляється в поєднанні владних повноважень офіційних установ з активністю громадських організацій та інших громадянських ініціатив.

Безпосередньо ефективне функціонування системи суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури залежить від правильного розподілу їх функціональних повноважень, визначених відповідними адміністративно-правовими актами щодо здійснюваного ними процесу.

У загальному значенні суб'єктами забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є всі органи державної влади, які працюють над формуванням і впровадженням державної правової політики у сфері адвокатури й адвокатської діяльності. Слід зауважити, що до суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері адвокатури та адвокатської діяльності належать не лише державні органи, оскільки б це

суттєво звужувало коло таких суб'єктів. До учасників провадження державної політики у сфері адвокатури й адвокатської діяльності належать усі органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські організації, які активно займаються виконанням своїх обов'язків у зазначеній сфері. Відповідно, зазначені суб'єкти, згідно з чинним законодавством, мають повноваження щодо втілення пріоритетних напрямів цієї політики.

З огляду на значну кількість органів, які мають законодавчу владу для виконання тих чи інших заходів у сфері адвокатури й адвокатської діяльності, виникає потреба в їх об'єднанні у відповідну систему. Це сприятиме більш детальному вивченню специфіки вказаних суб'єктів та з'ясуванню їх основних характеристик. Шляхом класифікації системи суб'єктів можна визначити характерні риси, які вказують на значення кожного суб'єкта в процесі виконання відповідної функції. Завдяки класифікації системи суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні створення належних умов для діяльності адвокатури, можна визначити характерні риси, що вказують на значення кожного суб'єкта в процесі виконання цієї функції.

Отже, варто звернути увагу на класифікацію суб'єктів адміністративного права, на підставі чого окреслити певні підходи до класифікації суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури.

Крім того, у сфері адміністративного права існує значна кількість різних підходів до визначення критеріїв поділу суб'єктів адміністративного права, що зумовлює наявність численних варіантів класифікації цих осіб.

Таким чином, серед науковців поширеною є така класифікація, за якої всі суб'єкти адміністративного права залежно від організаційних особливостей та соціальних ознак [55, с. 71] поділяються на дві основні групи – індивідуальні й колективні суб'єкти (аналогічно – фізичні та юридичні особи [71, с. 37–38]), з подальшим поділом цих основних двох груп на різні підгрупи (А. Васильєв, С. Гончарук, Ю. Козлов, С. Стеценко, В. Шкарупа, М. Коваль, О. Савчук та ін.) [4; 55; 71; 118; 234].

Наприклад, В. Авер'янов класифікує суб'єктів адміністративного права з огляду на їх правовий статус і результати аналізу ступеня зовнішньої відокремленості, а саме: фізичні особи – громадяни України, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи – органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації (в особі їх керівників, які очолюють органи управління цих підприємств, установ, організацій); колективні суб'єкти (утворення), які не мають ознак юридичної особи, але нормами адміністративного права тією чи іншою мірою наділені правами й обов'язками: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, деякі інші громадські утворення (наприклад, загальні збори громадян за місцем проживання) [11, с. 192; 226].

Причому В. Колпаков суб'єктів адміністративного права класифікував залежно від їх правового статусу та виду професійної діяльності на: Президента України; органи державної виконавчої влади; державних службовців як суб'єктів, у діяльності яких об'єкти візуються повноваження державних органів управління; громадян України, іноземців, осіб без громадянства; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; суб'єктів підприємницької діяльності [11, с. 191; 123, с. 101].

Варто зауважити, що існують також інші критерії класифікації суб'єктів адміністративного права.

Належність до конкретної групи суб'єктів надає можливість відокремити один суб'єкт адміністративного права від інших, ураховуючи як спільні риси, так й унікальні особливості. Це дає змогу змінити його окремий адміністративно-правовий статус у співвідношенні з іншими суб'єктами адміністративного права.

Таким чином, належність до конкретної групи суб'єктів адміністративного права визначає їхню правову природу та специфіку виконуваних функцій. Це означає, що кожен суб'єкт може бути віднесений до певної категорії, яка має спільні риси (наприклад, правосуб'єктність або

обов'язки), а також включає унікальні характеристики, які відрізняють цей суб'єкт від інших. Завдяки такому підходу можна чітко встановити особливості його правового статусу та за потреби адаптувати його, щоб забезпечити відповідність конкретним потребам або проблемам.

Залежно від правового статусу й наданих повноважень М. Костів виокремлює такі групи суб'єктів адміністративного права, як державні органи (органи законодавчої, виконавчої та судової влади, прокуратури, адміністрації державних підприємств й установ); структурні підрозділи органів держави; посадові особи державних органів; органи самоврядування; об'єднання громадян; підприємства, установи й організації; органи громадських організацій, виконавчо-розпорядчі структури органів місцевого самоврядування, адміністрація підприємств, установ, організацій, і структурні частини підприємств, установ, організацій; громадяни України, іноземці й особи без громадянства [130, с. 31; 226].

Наведена позиція, висловлена М. Костівим, демонструє системний підхід до класифікації суб'єктів адміністративного права, який враховує їх правовий статус та обсяг повноважень. Вона має важливе значення для розуміння структури та функціонування адміністративного права, а також його здатності регулювати різноманітні суспільні відносини [130].

Крім того, В. Бевзенко класифікує суб'єктів адміністративного права залежно від критеріїв – участі в публічно-правових відносинах та обсягу і змісту повноважень на: 1) фізичних, юридичних осіб та колективних суб'єктів, яких не наділено статусом юридичної особи: громадяни, іноземці, особи без громадянства; 2) підприємства, установи, організації всіх форм власності, об'єднання громадян; 3) об'єднання людей, які мають право вступати в публічно-правові відносини (характерною ознакою суб'єктів цієї групи є те, що в публічно-правових відносинах вони реалізують лише суб'єктивні права з метою задоволення власних інтересів); 4) суб'єкти публічних повноважень: суб'єкти публічних (невладних) повноважень, на яких у випадках, передбачених законом, покладається виконання певних

суспільно-державних обов'язків (наприклад, керівники закладів вищої освіти, вчені та наглядові ради закладів вищої освіти, ректорати, деканати); 5) суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові чи службові особи, а також інші суб'єкти під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень [27, с. 105; 226].

Наведені положення щодо розмежування суб'єктів адміністративного права залежно від певних критеріїв слід визнати слушним, адже автор пропонує глибокий і систематизований підхід до класифікації адміністративних прав суб'єктів, ураховуючи їхню участь у публічно-правових відносинах та обсяг і зміст повноважень.

Стосовно класифікації суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України Є. Шкребець слушно акцентує увагу на поділі цих суб'єктів залежно від особливостей цільових повноважень загальної, галузевої та міжгалузевої компетенції. Серед галузевих суб'єктів адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України науковець виокремлює Міністерство юстиції України і підпорядковані йому територіальні органи, уповноважені державою [267, с. 15; 268].

На основні теоретико-правових підходів щодо класифікації суб'єктів адміністративного права вважаємо за можливе запропонувати кілька підходів до класифікації суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури. Отже, можна виокремити такі види суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури:

- за джерелом (залежність від держави): публічні (установи державної влади), приватні (органи місцевого самоврядування, громадські організації);
- за обсягом повноважень: загальні (такі як Президент України, КМУ, ВРУ) та спеціалізовані (наприклад, адвокатські палати);
- за кількістю учасників: індивідуальні й колективні.

Крім того, суб'єкти, що забезпечують належні умови для діяльності адвокатури, можна класифікувати за такими критеріями:

1) за походженням або статусом:

- державні органи (наприклад, Міністерство юстиції, парламент);
- недержавні органи (асоціації адвокатів, неприбуткові організації, інші професійні об'єднання);

2) за характером компетенції:

- загальні органи (які здійснюють загальне керівництво або контроль за адвокатурою);
- спеціалізовані органи (ті, що мають спеціалізовану компетенцію у сфері адвокатури, наприклад, комісії з етики, комітети з професійних стандартів).

3) за кількісним показником (складом):

- індивідуальні суб'єкти (наприклад, окремі посадові особи, представники адвокатури);
- колективні суб'єкти (наприклад, асоціації, комітети, ради).

4) за географічним положенням:

- центральні органи (національного рівня);
- регіональні органи (обласні, міські адміністрації);
- місцеві органи (районні, селищні ради й управління).

З огляду на зазначене, класифікувати суб'єктів забезпечення, які безпосередньо беруть участь у створенні належних умов діяльності адвокатури, на наш погляд, доцільно за такими критеріями: за компетенцією, орієнтованою на конкретні цілі, у суб'єктів адміністративно-правового забезпечення; залежно від юридичного характеру формування; залежно від методів вирішення ключових питань, які належать до їх компетенції, та процедури ухвалення рішень.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури в Україні реалізують різні суб'єкти. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення – це джерело

впливу того, хто виконує функції керівництва, на об'єкт з метою переведення його в новий стан [122, с. 9], елемент (управляюча система) системи управління, що генерує процес її функціонування [59, с. 220; 114].

Як було зазначено вище, основними учасниками, які визначають стратегію державної політики України у сфері забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури (загальними учасниками), є Президент і Верховна Рада України.

Відповідно до ст. 102 Конституції України, Президент є главою держави. Він виступає від імені України, є гарантом державного суверенітету й територіальної цілісності держави, додержання Конституції, прав і свобод людини [126]. Вплив Президента України на діяльність адвокатури здійснюється шляхом підписання законів, прийнятих Верховною Радою України, а також можливістю реалізації права вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [126]. Президент України на основі й на виконання Конституції та законів України видає укази й розпорядження щодо адвокатської діяльності, які є обов'язковими для виконання на території України (наприклад, Указ Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» від 11 червня 2021 року № 231/2021 [114; 207]).

Слід зауважити, що Президент України здійснює низку повноважень щодо забезпечення належних умов для діяльності адвокатури, а саме:

1. Призначення та затвердження на посади вищих посадових осіб системи юстиції, включаючи Генерального прокурора, який відповідає за нагляд за здійсненням правосуддя та дотриманням законів, включаючи права та інтереси адвокатів.

2. Підписання та проголошення законів й інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність адвокатів та адвокатських об'єднань.

3. Надання пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та регулювання адвокатської діяльності.

4. Здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері правозахисту та юридичної допомоги, включаючи вжиття заходів для запобігання порушенню прав адвокатів.

5. Проведення зустрічей, нараді консультацій з представниками адвокатської гільдії та інших зацікавлених сторін для обговорення питань, пов'язаних зі станом і перспективами розвитку адвокатури в країні.

Ці повноваження надають Президенту можливість активно впливати на розвиток адвокатської сфери та забезпечення належних умов для діяльності адвокатів у межах закону.

Наступним державним суб'єктом забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури в Україні є Верховна Рада України. Особливість цього суб'єкта полягає в тому, що він не належить до учасників адміністративного права, але після аналізу основних аспектів його діяльності можна визначити його ключову роль у формуванні державної політики України у сфері забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури. Серед компетенції Верховної Ради України, що визначена в Основному Законі України стосовно створення належних умов для діяльності адвокатури, можна виокремити такі завдання: ухвалення законів; здійснення парламентського нагляду в межах, визначених Конституцією та законодавством [126]. Потреба в ролі Верховної Ради України як одного з основних учасників забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури випливає з необхідності створення ефективної системи законодавства, чіткі норми якого мають визначати ключові аспекти внутрішньої політики держави, зокрема державну політику у сфері адвокатської діяльності.

Один з напрямів діяльності законодавчого органу України – робота народних депутатів у комітетах. На виконання положень Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР

[204] і на підставі постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» від 29 серпня 2019 року № 19-ІХ [206] серед комітетів парламенту сформований і діє Комітет з питань правової політики, предметами відання якого є питання, пов'язані з регулюванням організації та діяльності адвокатури [206].

Закон України «Про комітети Верховної Ради України» детально визначає компетенцію комісій. Зокрема, у ст. 11 зазначено, що основними функціями, які забезпечують ці органи, є: 1) законопроектна (полягає в розробленні проєктів законів, інших актів ВРУ, попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд парламенту; доопрацюванні за дорученням ВРУ окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях; попередньому розгляді й підготовці висновків і пропозицій щодо проєктів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України тощо) [177; 204]; 2) організаційна (полягає в проведенні збору й аналізу інформації з питань, що належать до повноважень комітетів, організації слухань із цих питань, зокрема на засіданнях ВРУ; підготовці питань на розгляд парламенту відповідно до предметів їх відання; участі у формуванні порядку денного пленарних засідань ВРУ тощо) [177; 204]; 3) контрольна (полягає в аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків і рекомендацій на розгляд парламенту) [177; 204].

На основі аналізу діяльності Верховної Ради України можна виокремити низку основних повноважень щодо забезпечення належних умов для діяльності адвокатури, зокрема:

1. Прийняття та зміна законодавчих актів, що регулюють діяльність адвокатів, а також законів, які визначають правовий статус і функції адвокатських об'єднань.

2. Розгляд і прийняття рішень щодо реформування системи правосуддя та підвищення ефективності правозахисної діяльності, що передбачає розгляд та ухвалення законопроектів, спрямованих на покращення умов праці й захист прав адвокатів.

3. Здійснення парламентського контролю за дотриманням законодавства в сфері правозахисту, зокрема вжиття заходів щодо усунення недоліків і розв'язання проблем, що виникають у процесі діяльності адвокатів.

4. Участь у розробленні загальнодержавних програм, зокрема програм реформування правової системи та правозахисної сфери, які можуть впливати на умови діяльності адвокатів.

5. Забезпечення умов для діяльності комітетів і спеціальних робочих груп з питань правозахисту й реформування правової системи, які можуть виробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері адвокатури.

Ці повноваження дають ВРУ можливість впливати на створення належних умов для ефективної діяльності адвокатів і забезпечення захисту їхніх прав та інтересів.

Серед вищих органів державної влади, які є суб'єктами забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури в Україні, чільне місце посідає Кабінет Міністрів України. До системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення здійснення реформи адвокатури в Україні належать органи виконавчої влади, що є первинними елементами державного механізму, які створює держава для здійснення від її імені встановлених завдань і функцій [55, с. 78]. Конституція України не містить вичерпної класифікації видів органів виконавчої влади. У розділі VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» Основного Закону держави йдеться про вищий орган у системі органів виконавчої влади – Кабінет Міністрів

України; центральні органи виконавчої влади – міністерства; місцеві органи виконавчої влади – обласні (Київська й Севастопольська міські), районні державні адміністрації [126]. Водночас до одного з додаткових видів органів виконавчої влади можуть належати такі новостворені урядові органи державного управління, як служби, агентства, інспекції [210]. Крім того, виконавчу влади в областях і районах здійснюють не лише місцеві державні адміністрації, а й деякі інші місцеві органи виконавчої влади, зокрема територіальні органи деяких міністерств (наприклад, оборони, внутрішніх справ, юстиції), які не входять до складу місцевих державних адміністрацій [114].

Вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України. Відповідно до ст. 116 Конституції України [126] та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI [190], Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Кабінет Міністрів України, як виконавчий орган влади, також має певні повноваження щодо забезпечення належних умов для діяльності адвокатури, зокрема:

1. Розроблення та впровадження заходів щодо покращення законодавства, яке регулює діяльність адвокатів та адвокатських об'єднань, з метою створення сприятливих умов для їх роботи.

2. Забезпечення виконання законодавчих актів, які стосуються прав та обов'язків адвокатів, а також надання їм необхідної правової підтримки.

3. Участь у розробленні та впровадженні програм реформування правової системи та забезпечення правозахисту, що можуть включати заходи з поліпшення умов для діяльності адвокатів.

4. Здійснення координації з іншими органами влади та зацікавленими сторонами з метою розроблення та впровадження ефективних стратегій щодо підвищення якості й доступності правової допомоги, яка надається адвокатами.

5. Здійснення контролю за виконанням нормативних актів, які стосуються діяльності адвокатів, та прийняття відповідних заходів у разі виявлення порушень або неефективності чинних законів.

Організацію діяльності адвокатури також забезпечують центральні органи виконавчої влади відповідно до своїх повноважень і залежно від сфери, а саме:

– Міністерство юстиції України (відповідає за реєстрацію та ліцензування адвокатів, контроль за дотриманням їхніх прав та обов'язків, а також забезпечення дотримання професійних стандартів);

– Міністерство внутрішніх справ України (виконує функції із забезпечення правопорядку, що може включати співпрацю з адвокатами в справах, які стосуються кримінального правосуддя та правопорядку);

– Міністерство оборони України та Міністерство внутрішніх справ України (забезпечують правову підтримку для військових і правоохоронних органів, що може передбачати співпрацю з адвокатами в справах, що стосуються військової та правоохоронної діяльності);

– Міністерство закордонних справ України (може взаємодіяти з адвокатами щодо захисту прав українців за кордоном, а також у випадках міжнародного права й дипломатичних відносин);

– Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України (виконує функції щодо регулювання економічної діяльності, торгівлі й сільського господарства, включаючи співпрацю з адвокатами у сферах економічного права).

Зокрема, важлива роль відводиться Міністерству юстиції України, одними з основних завдань якого є забезпечення формування та реалізація державної правової політики; сприяння розвитку надання юридичних послуг з метою реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб; забезпечення координації діяльності центральних органів виконавчої влади щодо реалізації державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги тощо [175]. Діяльність адвокатури певним чином

забезпечують органи місцевого самоврядування, до повноважень яких зараховано сприяння діяльності адвокатури [201; 205].

До недержавних суб'єктів забезпечення створення умов для діяльності адвокатури належать: органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства (наприклад, громадські організації, громадські консультативні ради, медіа тощо). Доцільність включення їх до суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є беззаперечною.

Так, громадські організації у сфері прав людини та правозахисту є важливими учасниками в процесі забезпечення умов для діяльності адвокатів. Ці організації працюють над захистом прав та інтересів громадян, надають правову допомогу, наглядають за додержанням законів і реагують на можливі порушення. Вони сприяють створенню сприятливого середовища для роботи адвокатів шляхом активної участі в правозахисних кампаніях, впливають на урядові органи й законодавчі органи для вдосконалення законодавства та політики в галузі правозахисту.

Однією з важливих функцій громадських організацій є наближення адвокатури до громадян та їх потреб. Ці організації створюють платформи для взаємодії між адвокатами та громадянами, надають правову консультацію й підтримку, допомагають у розв'язанні правових проблем і конфліктів. Вони сприяють зближенню адвокатської спільноти з громадянами та підвищенню довіри до правової системи загалом.

Крім громадських організацій, важливу роль у забезпеченні належних умов для діяльності адвокатів також відіграє активна участь медіа та журналістів у висвітленні питань, пов'язаних з адвокатурою. Інформаційна прозорість і відкритість для громадськості правових питань допомагають підвищити свідомість громадян про їх права та можливість отримання правової допомоги.

Варто наголосити, що безпосередній вплив на адміністративно-правове забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури здійснює

Національна асоціація адвокатів України – недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України й утворена з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування [190]. Національна асоціація адвокатів України делегує своїх представників до органів публічної влади; бере участь у розробленні нормативно-правових актів, організації та проведенні експертизи проєктів законів, програм, рішень та інших документів і нормативних актів з питань адвокатури й адвокатської діяльності; сприяє залученню адвокатури до процесу законотворення й інших процесів, пов'язаних з розбудовою правової держави впровадження нових правових реформ тощо [114; 233].

Отже, НААУ відіграє важливу роль у забезпеченні належних умов для діяльності адвокатури. Серед основних її повноважень можна виокремити:

- представництво та захист інтересів адвокатів (асоціація діє як головний громадський орган, що представляє і захищає інтереси адвокатів перед владою, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами);

- розвиток професії (асоціація займається сприянням розвитку адвокатської професії, включаючи надання підтримки в освіті, навчанні, підвищенні кваліфікації та професійному розвитку адвокатів);

- етичні норми та стандарти (асоціація встановлює етичні норми та стандарти поведінки для адвокатів, забезпечує їх дотримання для збереження професійної доброчесності й довіри громадськості);

- правовий захист (асоціація надає правову допомогу своїм членам у разі порушення їх прав або недобросовісної конкуренції);

- представництво в міжнародних органах (асоціація може представляти інтереси адвокатської спільноти України в міжнародних організаціях і на форумах);

- співпраця з державними органами (асоціація співпрацює з органами влади з метою покращення законодавства та умов для адвокатської діяльності).

Підсумовуючи викладене, важливо зазначити, що діяльність як державних, так і недержавних суб'єктів, які безпосередньо беруть участь у забезпеченні та створенні належних умов діяльності адвокатури, є взаємопов'язаною. Ефективність дій між законодавчими органами, НААУ, а також правозахисними та владними організаціями щодо забезпечення належності й ефективності адвокатської діяльності суттєво впливає на якість виконання іншими своїх обов'язків. Попри те, що взаємодія між недержавними й державними суб'єктами взагалі має принципово асиметричний характер, вона виявляється досить ефективною та динамічною.

2.3. Адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури

Протягом років незалежності в Україні розвиток адміністративно-процедурного законодавства відбувався досить хаотично. Спеціалізована адміністративна законодавча база не приділяла належної уваги питанням процедур.

На сьогодні в межах реалізації адміністративної реформи надзвичайно важливим стає вдосконалення розвитку процедурного права з урахуванням курсу євроінтеграційних процесів. Характер суспільних і правових змін в Україні, зокрема у сфері адвокатської діяльності, є основним критерієм ефективності функціонування всіх наявних ресурсів, що забезпечують розширення використання позитивних стимулів в адміністративному праві з метою підвищення соціальної активності суб'єктів адміністративно-правових відносин і спонукання до суспільно корисної поведінки.

Серед ґрунтовних наукових праць з проблематики адміністративно-процедурних відносин варті уваги дослідження таких учених, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Л. Біла, І. Голосніченко, І. Картузов, С. Ківалов,

О. Кузьменко, О. Миколенко, В. Перепелюк, А. Селіванов, М. Стахурський, М. Тищенко та ін.

Для встановлення сутності адміністративних процедур створення належних умов діяльності адвокатури необхідно з'ясувати правову суть понять «процедура» та «адміністративна процедура».

Термін «процедура» є поширеним у багатьох науках, зокрема в юриспруденції. Він походить від французького *procedure* та латинського *procedo*, що означає «проходжу, просую». У загальному значенні процедуру тлумачать як певну сукупність дій чи операцій, за допомогою яких реалізують той чи інший процес або етап, стадію, що виражає зміст відповідної технології чи діяльності [37].

У правовій науці процедура – це регламентований юридичною нормою порядок учинення дій або прийняття рішень у сфері правозастосування. Ключовою в цьому визначенні є категорія «порядок», що означає сукупність послідовно вчинюваних дій та прийнятих рішень, логічно поєднаних і спрямованих на досягнення певного результату [37].

Грунтуючись на положеннях енциклопедичного словника, Н. Пудрик у своєму дослідженні звертає увагу на те, що процедурою є встановлений порядок розгляду та ведення якої-небудь справи [211]. Безперечно, розглядаючи цю категорію в юридичній сфері, науковець зазначає, що його значення набуває доволі своєрідного забарвлення, а його застосування певною мірою відмежовується від інших суспільних категорій. Таким чином, він пропонує процедурою в загальноправовому значенні вважати формалізований у нормативних приписах порядок здійснення певної діяльності, яка має свою предметну особливість [211].

С. Братель пропонує процедуру розглядати крізь призму суспільних відносин. Тобто послідовні дії, які становлять процедуру, повинні врегульовуватися визначеними нормами права та спрямовуватися на досягнення правового результату, який відображається в певних правових наслідках [51, с. 100; 276].

З огляду на наведене, процедурою слід вважати визначену законом або встановлену практикою послідовність дій чи формальних кроків, які необхідно виконати для вирішення та досягнення певної юридичної мети в межах законодавства.

Натомість поняття «адміністративна процедура», на думку І. Бойко, охоплює зміст двох термінів: по-перше, «процедура», що, як було зазначено, є порядком у вчиненні дій для досягнення певного результату; по-друге, «адміністративний» (у науці цей термін тлумачать як той, що пов'язаний з управлінням, так і той, що покликаний служити). Таке подвійне розуміння базової категорії адміністративного права зумовлює існування двох типів правовідносин, що виникають у сфері публічного управління. Це, по-перше, ті відносини, що мають управлінський характер, виникають за ініціативою владарюючих суб'єктів, у яких на приватних осіб покладається здебільшого виконання обов'язків. По-друге, у відносинах з публічною адміністрацією приватні особи реалізують значну частину своїх прав. Ці два типи правовідносин потребують для свого врегулювання відмінних принципів і правил [36, с. 116–117; 276].

Згідно із Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX, терміном «адміністративна процедура» позначають встановлений законом порядок розгляду та вирішення справи [191].

У юридичній літературі процедуру зазвичай тлумачать як визначений законодавством порядок учинення логічно пов'язаних, юридично значущих дій, що ґрунтується на певних загальних і спеціальних принципах, відповідає встановленим законом стандартам та спрямований на досягнення конкретного результату у вирішенні індивідуальних адміністративних справ [1, с. 24; 37, с. 5]. Будь-який порядок як очікуваний і гармонійний алгоритм передбачає наявність у своїй структурі певної послідовності дій, у якій і вбачається логічність всього процесу вирішення адміністративної справи. Елементами адміністративної процедури слід вважати стадії та етапи, які є

зовнішнім відображенням структури тієї чи іншої процедури, втім часто серед елементів процедури також називають окремі дії [16; 37, с. 66].

У цьому контексті О. Миколенко, зазначає, що адміністративна процедура – це врегульована адміністративно-процедурними нормами послідовність дій суб'єктів нормотворчої та правозастосовної діяльності, структурованих відповідними процедурними відносинами щодо прийняття нормативно-правових актів управління та вирішення адміністративних справ [156, с. 29].

На думку Р. Мельника, адміністративною процедурою слід вважати встановлений законодавством порядок розгляду й вирішення адміністративних справ суб'єктами публічної адміністрації. Автор наводить такі ознаки адміністративної процедури: у межах адміністративної процедури виявляється юридична діяльність, яка регламентується адміністративно-процедурними нормами; адміністративно-процедурні норми слугують засобами реалізації матеріальних норм адміністративного права та норм інших галузей права, які не мають «власних» процесуальних (процедурних) норм; обов'язковим учасником будь-якої адміністративної процедури є суб'єкт публічного управління, який має владні повноваження; юридична діяльність, яка здійснюється в межах адміністративної процедури, має зовнішній характер, тобто спрямовується на фізичних або юридичних осіб, організаційно не підпорядкованих суб'єкту публічного управління. Ці ознаки є головними в суті адміністративних процедур, що дозволяє відмежувати адміністративну діяльність від інших видів юридичної діяльності. Безперечно, наслідком такої діяльності буде прийняття нормативних і регуляторних актів (обов'язкового до виконання) управління, які безпосереднім чином не зачіпають правового статусу фізичних або юридичних осіб [152, с. 90–100].

У контексті нашого дослідження увагу зосереджено саме на адміністративних процедурах створення належних умов діяльності адвокатури [212].

Таким чином, з огляду на загальне значення терміна «адміністративна процедура», пропонуємо адміністративними процедурами створення належних умов діяльності адвокатури вважати врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій уповноважених суб'єктів щодо впровадження адміністративних заходів з метою створення оптимальних умов для виконання професійних обов'язків адвокатів.

Так, урегульована адміністративно-процедурними нормами послідовність дій вказує на те, що порядок або послідовність дій є регульованим (чи встановленим) адміністративними нормами та процедурами. Це означає, що існують конкретні правила або вказівки, які визначають послідовність кроків чи процедур, які слід виконати для досягнення певної мети чи результату.

У нашому дослідженні це може вказувати на те, що пропонована послідовність дій для створення належних умов діяльності адвокатури базується на конкретних адміністративних нормах і процедурах. Наприклад, ідеться про регулювання правил ліцензування, процедур реєстрації адвокатів, контроль за дотриманням етичних норм тощо.

Тому зупинимося саме на цих процедурах, адже вони відіграють важливу роль у створенні належних умов діяльності адвокатури.

Юридичну діяльність не може провадити будь-яка особа або група осіб, адже для цього необхідно відповідати певним критеріям [246].

2000 року інструкцію про те, як видавати, переоформлювати, припиняти й анулювати ліцензії на здійснення юридичних послуг (від 23 жовтня 1998 року), було скасовано. Після цього, кількість фірм, які надають юридичні послуги, почала стрімко зростати. Також раніше діяла інструкція, у якій було визначено умови та правила ведення підприємницької діяльності або ліцензійні умови в контексті юридичної практики, порядок контролю за їх виконанням (від 7 травня 1999 року). Крім того, на основі цих двох документів існував державний механізм контролю за підприємницькою

діяльністю у сфері юридичних послуг, а до всіх, хто бажав надавати професійні юридичні послуги, висувалися кваліфікаційні вимоги [246].

На сьогодні для надання різних юридичних послуг ліцензія не потрібна. Тобто для відкриття юридичної фірми необхідно її зареєструвати (як підприємство, наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю), визначити статутний капітал фірми в розмірі не менше однієї мінімальної заробітної плати. Видом підприємницької діяльності такої організації стає юридичний консалтинг. У подібному підприємстві консультантами можуть працювати люди, які не мають юридичної освіти – немає норм, які б зобов'язували робити зворотне. Таких фірм відкривається з кожним роком дедалі більше [246].

Діяльність юристів-адвокатів та адвокатських об'єднань регулюється по-іншому. У цій галузі необхідне ліцензування, що передбачає отримання спеціального свідоцтва.

Першою та найважливішою адміністративною процедурою у сфері адвокатської діяльності є ліцензування, яке має значний вплив на створення належних умов для адвокатури, оскільки воно засвідчує право на виконання професійних обов'язків адвоката, встановлює стандарти кваліфікації та етики. Це суттєво впливає на створення належних умов для адвокатури, забезпечуючи високу якість послуг і довіру громадськості до зазначеної професії.

Згідно з п. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [190].

Процес отримання ліцензування, а саме отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, включає логічно побудовані етапи, зокрема: складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування та складання присяги.

Аналізуючи ці вимоги, можна констатувати, що претендент на отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю повинен обов'язково мати вищу юридичну освіту другого (магістерського) рівня або спеціаліста. Відповідно, освіта повинна бути здобута на території України або за її межами, якщо вона згідно з чинним законодавством може бути визнана.

Невід'ємною кваліфікованою ознакою є обов'язкове володіння державною мовою. Рівень володіння державною мовою засвідчується відповідним державним сертифікатом, тобто претендент повинен скласти іспит на рівень володіння українською мовою відповідно до стандартів, розроблених Національною комісією зі стандартів державної мови.

Ще однією вимогою до кандидата в адвокати є наявність стажу роботи в галузі права не менше двох років. У п. 2 ч. 3 ст. 6 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI визначено, що стажем роботи в галузі права є стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею повної вищої юридичної освіти [172; 190].

Зазначені критерії вказують на відповідність кандидата на отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Подальшим кроком є подача заяви до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем проживання з метою отримання права на складання кваліфікаційного іспиту.

Останнім, проте не менш важливим, етапом є проходження стажування. За результатами стажування керівник (про оцінку стажування) та стажист (про результати стажування) повинні скласти звіти й направити їх на розгляд до ради адвокатів регіону. Результати стажування оцінюються

радою адвокатів регіону протягом тридцяти днів з дня отримання звіту. За оцінкою результатів стажування рада адвокатів регіону приймає рішення про видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або про продовження стажування на строк від одного до трьох місяців. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI, особа, стосовно якої прийнято рішення про видачу їй свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, у тридцятиденний строк має скласти присягу, після чого може отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [172; 190].

Отже, з наведеного випливає, що ліцензування адвокатської діяльності є процедурою, яка, з одного боку, належить до гарантійних, оскільки впливає на забезпечення кваліфікованої допомоги, а з іншого – є вектором створення належних умов діяльності адвокатури. Слід констатувати, що зазначена процедура сформована, нормативно закріплена та передбачає необхідні вимоги й критерії до кандидатів загалом, але, на нашу думку, є питання, які потребують вирішення.

Таким чином, ми погоджуємося з твердженнями Н. Павлюк та М. Журавель, які обґрунтовують пропозиції щодо збільшення термінів для повторної спроби складення кваліфікаційного іспиту з метою кращої підготовки кандидатів і збільшення строку стажування мінімум до дванадцяти місяців. На нашу думку, доречно збільшити такий строк до двох років. Також вони пропонують змінити черговість кваліфікаційного іспиту та стажування [172]. Запропоноване варте уваги, оскільки це може дозволити кандидатам здобути практичний досвід перед тим, як переходити до складання іспиту, що своєю чергою може покращити їхню підготовку та підвищити ефективність у професійній діяльності. Такі заходи сприятимуть покращенню якості й рівня підготовки майбутніх адвокатів, що має важливе значення для сфери правосуддя та правозахисту.

У контексті цього питання привертає увагу сформульована позиція адвоката В. Богатиря, який наголошує на тому, що, наприклад, слідчому

Державного бюро розслідувань для того, щоб влаштуватися суддею, доведеться після проходження відповідних кваліфікаційних процедур звільнитися з посади, скласти нову присягу й одразу розпочинати виконання нових обов'язків. Правовий зв'язок зі старим місцем (права, обов'язки, пільги й гарантії) повністю розривається. Якщо з якоїсь причини відправлення правосуддя не піде, то, пішовши із суду за власним бажанням, автоматично відновитися на попередній посаді не вийде. Доведеться знову проходити відбір ізнову влаштовуватися на роботу. У такий спосіб забезпечується уникнення конфлікту інтересів і несумісності [35].

Дещо інакше ситуація виглядає зі статусом адвоката. Отримавши його один раз, особа фактично залишається адвокатом на все життя (якщо, звісно, не відмовиться від статусу або втратить його через дисциплінарний проступок). Коли ж ідете на державну службу або іншу роботу, несумісну з адвокатською діяльністю, то статус адвоката доведеться зупинити, подавши заяву до органу адвокатського самоврядування. Але навіть після цього на таку особу продовжують поширюватися гарантії адвокатської діяльності та Правила адвокатської етики. Тобто присяга продовжує діяти. Якщо ж особа вирішить повернутися до надання правничої допомоги, то після звільнення з попередньої роботи достатньо буде просто подати ще одну заяву про відновлення статусу адвоката. Жодних іспитів для повернення в професію складати не треба [35].

Принагідно хочемо зазначити, що певний час спостерігалася легкість набуття та зупинення статусу адвоката, що призвело до значної кількості юристів, які здобули цей статус не задля здійснення безпосередньо адвокатської діяльності, а «про всяк випадок». Відповідно, ці особи набули певних привілеїв, адже за наявності такого статусу виникають складнощі щодо обшуку такої особи, тобто механізм більш ускладнений для правоохоронних органів, оскільки обов'язковою є присутність представника органу адвокатського самоврядування. Також позитивним вбачається, якщо статус адвоката отримано співробітниками правоохоронних органів, оскільки

вони мають можливість після завершення кар'єри правоохоронця продовжити свою професійну діяльність вже в статусі адвоката. Отримання такого статусу не викликало складнощів, процедура та етапність проходження зберігалася ідентична як для всіх кандидатів, але прослідковувався позитивний момент щодо проходження стажування, яке можна було оформити за сумісництвом і без відриву від виробництва. Таким чином, статус адвоката отримувався без значних зусиль, лише під час отримання свідоцтва писалася заява про припинення адвокатської діяльності.

Така ситуація зберігалася і щодо отримання свідоцтва адвоката суддями, прокурорами тощо.

Аналізуючи це питання, В. Богатир слушно констатує несумісність присяг, адже забезпечити дотримання одночасно двох присяг особа об'єктивно не може. Науковець наголошує, що якщо брати статус адвоката, то Правила етики містять окремий розділ, присвячений відносинам із судом та іншими учасниками провадження, а також статті щодо етичних аспектів відносин з органами досудового розслідування, адміністративної юрисдикції та державних органів. Так, постає питання стосовно того, як адвокату дотримати принцип незалежності у відносинах із зазначеними суб'єктами (ст. 48 Правил адвокатської етики), якщо він сам сьогодні є представником одного з цих суб'єктів. Адже навіть за зупиненого права на адвокатську діяльність присяга адвоката продовжує діяти. Поширюючи захист на тих адвокатів, які в певний відрізок часу не здійснюють адвокатської діяльності, закон одночасно вимагає і дотримання ними ПАЕ [35].

Таким чином, і державного службовця, і слідчого, і суддю, які раніше були адвокатами або просто отримали свідоцтво, можуть притягнути до дисциплінарної відповідальності аж до позбавлення статусу за вчинення проступку, що не відповідає адвокатській етиці, або за порушення присяги адвоката [35].

На підставі аналізу подібних справ, рішень Верховного Суду вчені наголошують, що бажання пройти процедуру щодо отримання свідоцтва на

право займатися адвокатською діяльністю, обіймаючи посаду прокурора чи судді, є неправомірним, оскільки виникає значна кількість нюансів щодо суперечності деяких законодавчих положень як у теоретичній, так і в практичній площині. Доречним, на нашу думку, є висловлювання В. Богатиря про те, що слідчі, прокурори та судді, які мають статус адвоката, навіть зупинений в установленому законом порядку, отриманий до того, як вони посіли свої посади, усі вони без винятку перебувають під дією двох присяг. І адвокатська спільнота має постійний важіль впливу на них через дисциплінарні процедури. Адже виконання однієї присяги неминуче призводить до порушення іншої. Це нівелює незалежність, безсторонність і неупередженість тих, хто покликаний захищати інтереси та честь держави [35].

Таким чином, у Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI [190], слід внести відповідні зміни й доповнення щодо набуття статусу адвоката. Зокрема, необхідно чітко сформулювати норми, які стосуються гарантій діяльності як під час зупинення адвокатської діяльності, так і в разі поновлення.

Цілком погоджуємося з обґрунтованими науковцями підходами щодо шляхів розв'язання цієї проблеми. Перший – це більш ретельна перевірка осіб, які претендують стати адвокатами. Другий – це законодавча заборона суддям і працівникам правоохоронних органів складати іспити на право займатися адвокатською діяльністю, а також провадити адвокатську діяльність протягом п'яти років після звільнення. Доречно також передбачити позбавлення статусу адвоката осіб, які набули його під час перебування на посадах слідчих, прокурорів і суддів [35].

З наведеного випливає, що процедура адміністративного ліцензування у сфері адвокатської діяльності вже має відповідну структуру, але існують певні проблемні питання, які потребують вирішення, зокрема в частині стажування необхідно розглянути можливість збільшення терміну до двох років, що може сприяти покращенню підготовки майбутніх адвокатів і

підвищенню їхньої кваліфікації. Також необхідно врегулювати на законодавчому рівні питання щодо кандидатур, які претендують на одержання права займатися адвокатською діяльністю, з урахуванням їх статусу (наприклад, прокурора, судді) на момент отримання свідоцтва, тобто встановити межі та строки до займаного статусу і після звільнення, щоб забезпечити принципи незалежності, безсторонності й неупередженості тих, хто покликаний захищати інтереси та честь держави.

Наступною адміністративною процедурою щодо створення належних умов діяльності адвокатури є реєстраційна діяльність.

Варто зауважити, що на сьогодні створено Єдиний реєстр адвокатів України. Це – інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних та надання реєстрової інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули право на заняття адвокатською діяльністю, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності, а також інші відомості, визначені законами України та актами Національної асоціації адвокатів України [182].

Згідно з Порядком ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 року № 26, Єдиний реєстр адвокатів України – це електронна база даних, яка містить відомості про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на заняття адвокатською діяльністю, та про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. До ЄРАУ вносять такі відомості про адвокатів: прізвище, ім'я та по-батькові адвоката; номер і дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, номер і дата прийняття рішення про його видачу (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до ЄРАУ); найменування та місце-знаходження

організаційних форм адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку; адреси робочих місць адвоката (із зазначенням основної та/або додаткових адрес робочого місця), номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти; інформація про зупинення, припинення або поновлення права на заняття адвокатською діяльністю (зазначається в хронологічній послідовності та не підлягає вилученню, крім випадків, передбачених Законом); інші відомості, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», рішеннями Ради адвокатів України, або внесення яких вимагається командами програмного забезпечення бази даних Єдиного реєстру адвокатів України, зокрема відмітки про сплату внесків та електронна адреса є обов'язковими для внесення адміністраторами цього Реєстру. Однак, як вбачається з рішення № 63 «Про затвердження роз'яснення щодо подання Радою адвокатів України відомостей, визначених Порядком подання інформації про платників податків, об'єкти оподаткування та об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, для забезпечення ведення їх обліку, а також обчислення та справляння податків і зборів», ЄРАУ ведеться з метою збирання, зберігання, обліку й надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності [277].

Таким чином, реєстрація адвокатської діяльності – це адміністративна процедура, під час якої адвокат або адвокатське об'єднання офіційно реєструються у відповідному державному органі для здійснення юридичної практики та виконання правових послуг.

Попри наведені правові положення, слід констатувати, що нерегульованими залишаються низка питань, які, зокрема, пов'язані з призупиненням адвокатської діяльності, а саме це стосується адвокатських об'єднань.

Ю. Юркевич зауважує, що вказані питання стосуються державної реєстрації адвокатського об'єднання, зокрема якщо учасника об'єднання засуджено за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину чи злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; учасника об'єднання визнано судом недієздатним чи обмежено дієздатним; учасника об'єднання позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю; учасником об'єднання порушено вимоги щодо несумісності тощо. Відсутність єдиної відповіді на зазначенні питання в контексті подальшої правової долі власне адвокатського об'єднання в умовах зростання значення інституту адвокатури й необхідності підвищення гарантій адвокатської діяльності не повинно вважатися нормою [277].

У зв'язку із зазначеним, повною мірою підтримуємо позицію щодо закріплення на законодавчому рівні норм, що міститимуть прямі підстави для відмови в державній реєстрації, зокрема це стосується адвокатських об'єднань.

Наступною важливою адміністративною процедурою створення належних умов діяльності адвокатури є підвищення адвокатом свого професійного рівня.

На сьогодні законодавчо встановлено порядок підвищення кваліфікації адвокатами України. Особи, які набули статусу адвоката, у перший рік зобов'язані пройти Модульну програму «Молодий адвокат», яку розробляє та реалізовує Вища школа адвокатури НААУ, а затверджує Експертна рада НААУ [176].

Особи, які отримали статус адвоката, зобов'язані протягом перших трьох років професійної діяльності пройти підвищення кваліфікації в обсязі не менше 48 годин, з яких щонайменше 16 годин – щороку [195]. Однак загальний обсяг годин підвищення кваліфікації за три роки залишається обов'язковим і повинен становити не менше 48 годин. Тобто адвокат, скориставшись цим послабленням у перший рік, має надолужити пропущені роки впродовж наступних двох років [176; 195].

Усі адвокати, крім тих, хто отримав статус адвоката протягом перших трьох років своєї діяльності, зобов'язані щорічно підвищувати кваліфікацію в обсязі 10 годин [176].

Адвокат за рік має отримати не менше ніж два залікові бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності. Не менше 50 % залікових балів з підвищення кваліфікації повинні бути отримані під час заходів, організованих операторами підвищення кваліфікації адвокатів в Україні [176; 195].

Досліджуючи питання підвищення кваліфікації, Х. Маркович наголошує на певних недоліках, зокрема зазначає, що адвокати констатують завищену вартість тренінгів. Оскільки кожен адвокат сплачує щорічні внески до НААУ та Ради адвокатів регіону, вартість платних заходів для підвищення кваліфікації, на думку дослідниці, має бути нижчою [146].

Також проблемною є ситуація, пов'язана з тестуванням. Так, для того, щоб отримати свідоцтво на право займатися адвокатською діяльністю, особа складає кваліфікаційний іспит відповідно до Закону, чим підтверджує свою компетентність і готовність надавати правову допомогу громадянам. Крім того, практикуючі адвокати свідомо намагаються підвищувати свій професійний рівень шляхом відвідування семінарів, практикумів, круглих столів, обираючи для себе особисто ті напрями, з якими пов'язана їхня діяльність. Наприклад, Х. Маркович стверджує, що відвідування семінарів з підвищення кваліфікації на тему спадкових чи сімейних правовідносин для адвоката, який надає правову допомогу виключно в кримінальних провадженнях, буде щонайменше неактуальним, оскільки він апріорі не займається цією категорією справ [146].

Ураховуючи позицію Х. Маркович, ми підтримуємо погляди науковців С. Фурси та Є. Фурси, які наголошують на необхідності диференціювання заходів з підвищення кваліфікації відповідно до різних категорій адвокатів (залежно від рівня їх кваліфікації), а саме для: адвокатів, які бажають підвищувати свою кваліфікацію та мають високий рівень кваліфікації (мають

бути створені невеликі групи з досвідченими лекторами, де вони здатні будуть дискутувати, підвищувати теоретичні знання); для адвокатів, що належать до середньостатистичної групи адвокатів (можуть зацікавити «новинки» з судової практики, тенденції розвитку законодавства тощо); адвокатів, які не бажають витратити свій час і зусилля на підвищення кваліфікації, але їх зобов'язують проходити підвищення кваліфікації (інформація щодо аналізу практики застосування до адвокатів різних видів відповідальності, включаючи дисциплінарну, адміністративну та кримінальну тощо) [95; 251, с. 55–56].

Слушною є позиція В. Заборовського, який у своєму науковому дослідженні доводить доцільність розроблення програм підвищення кваліфікації, які б ураховували передусім досвід адвоката (для тих, які мають досвід здійснення адвокатської діяльності, та молодих адвокатів). Існує потреба в затвердженні програм підвищення кваліфікації також для інших осіб, які мають стосунок до здійснення адвокатської діяльності. Так, відповідно до положень ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», право на зайняття такою діяльністю може бути зупинено, зокрема, у випадку подання адвокатом відповідної заяви про це. Протягом строку, на який було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, адвокат не має права займатися такою діяльністю та на нього не поширюються низка професійних обов'язків, у тому числі підвищувати свою кваліфікацію та сплачувати членські внески. У чинному на сьогодні Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України закріплено норму, за якою якщо таке зупинення було на строк більше одного року, то адвокат зобов'язаний пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації. Такий курс розроблений Вищою школою адвокатури НААУ та має назву – Спеціальний курс з підвищення кваліфікації у випадку поновлення права на заняття адвокатською діяльністю, проходження якого відбувається в режимі он-лайн та в зручний час протягом одного місяця з моменту замовлення [95].

Таким чином, попри певні недоліки такого Порядку, на нашу думку, загалом переваг більше, оскільки його впровадження сприяє поліпшенню професійного рівня адвокатів, що своєю чергою створює належні умови для діяльності інституту адвокатури. Це звільняє адвокатів від необхідності ручного подання звітів про підвищення кваліфікації, що спрощує процес і робить його більш ефективним, оскільки дані про отримані бали за участь у семінарах тепер автоматично зберігаються в електронному форматі та внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, тому електронний процес реєстрації дозволяє зменшити бюрократичні перешкоди, робить ведення обліку більш точним та ефективним. Також це забезпечує більшу доступність і швидкість отримання інформації про підвищення кваліфікації, що сприяє підвищенню професійного рівня адвокатів та забезпечує більш якісне надання правової допомоги клієнтам.

Ще одним кроком у правильному напрямі є створення єдиного веб-сайту, де міститься повна інформація про заходи з підвищення кваліфікації адвокатів. Якщо захід не вказаний на цьому сайті, це означає, що він не має офіційної акредитації, а отже, бали за участь у ньому не будуть нараховані. Слід зауважити, що реєстрація для участі в заході є простою та не потребує спеціальних технічних навичок. Також для адвокатів важливо мати змогу самостійно обирати заходи як за плату, так і безкоштовні.

На нашу думку, проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів є критично важливим з кількох причин:

- актуалізація знань (законодавство та судова практика постійно змінюються, тому адвокатам необхідно оновлювати свої знання, щоб бути в курсі останніх змін у правовій сфері);

- підвищення компетентності (проведення заходів з підвищення кваліфікації допомагає адвокатам підвищувати рівень знань, удосконалювати практичні навички, необхідні для виконання їхніх обов'язків ефективно та професійно);

– покращення обслуговування клієнтів (чим більш компетентним є адвокат, тим краще він здатний задовольнити потреби та захистити інтереси своїх клієнтів, що сприяє підвищенню якості надання юридичних послуг);

– підтримання довіри суспільства (постійне навчання та підвищення кваліфікації дозволяє адвокатам зберігати довіру й повагу суспільства, показуючи їхню готовність і здатність до професійної діяльності на високому рівні).

Отже, проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів є ключовим для забезпечення ефективності й професійності їх діяльності, забезпечення відповідності вимогам сучасного юридичного середовища.

Підбиваючи підсумки, можна сформулювати такий висновок. З огляду на складність і специфіку досліджуваної сфери, адміністративні процедури щодо створення належних умов діяльності адвокатури повинні передбачати такі аспекти: встановлення чітких правил і процедур для отримання ліцензії на адвокатську діяльність; створення ефективною системи реєстрації адвокатів і ведення актуальної бази даних; розроблення та впровадження законодавчих актів і нормативів, що визначають обов'язки та права адвокатів; забезпечення постійного моніторингу й адаптації нормативів до змін у суспільстві та правовому середовищі; організація тренінгів і семінарів з етики для підвищення свідомості й дотримання високих стандартів; встановлення правил щодо фінансової взаємодії адвокатів з клієнтами, включаючи механізми розрахунків та оплати послуг; упровадження механізмів фінансового моніторингу для попередження корупційних виявів; упровадження процедур перевірки якості адвокатських послуг; створення механізмів для захисту адвокатів від будь-яких форм тиску чи переслідувань за виконання їхніх професійних обов'язків; забезпечення правового захисту й гарантій незалежності адвокатської діяльності тощо.

Висновки до розділу 2

1. Визначено, що належні умови в адвокатурі охоплюють умови щодо належного виконання своїх обов'язків адвокатами (знання законодавства, лобіювання інтересів клієнтів, здатність адаптуватися до змін у правовому середовищі, навички комунікації тощо) та умови, створені й забезпечені державою, які сприяють, захищають суб'єктів надання правової допомоги на законодавчому рівні.

2. З'ясовано, що організація адвокатури полягає у створенні та забезпеченні функціонування системи, що регулює діяльність адвокатів, забезпечує їхню професійну етику, розвиток і підтримку їхніх професійних стандартів, а також доступ до правосуддя для громадян. Вона також включає створення адвокатських об'єднань, вирішення професійних конфліктів, надання підтримки та навчання для молодих адвокатів і забезпечення розвитку адвокатської професії загалом.

3. Доведено, що сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов для діяльності адвокатури полягає у встановленні й забезпеченні дотримання спеціальних правових, організаційних та етичних норм, які регулюють діяльність адвокатів. Цей механізм має на меті забезпечити незалежність й ефективність адвокатської діяльності, а також доступ до правосуддя, захист прав та інтересів осіб, що звертаються за юридичною допомогою. До складу цього механізму входять законодавчі акти, правила професійної етики, організаційні структури, механізми надання підтримки й захисту адвокатів, а також процедури розгляду професійних скарг та інших питань, що стосуються адвокатської діяльності.

4. Зазначено, що суб'єктами забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури слугують учасники, які в сукупності становлять систему державних і недержавних органів, інституцій громадянського суспільства, що є носіями задекларованих адміністративно-правовими нормами прав, обов'язків та в межах своїх повноважень здійснюють

цілеспрямовану й узгоджену діяльність з використанням відповідних форм і методів щодо забезпечення дотримання законності та порядку, а також гарантування ефективної реалізації адвокатських функцій.

5. Зауважено, що обов'язком суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури є забезпечення незалежності, недоторканості й ефективності правозахисної професії адвоката. Це передбачає забезпечення доступу до правової освіти, забезпечення адекватної оплати за надані послуги, забезпечення правового захисту адвокатів від будь-яких форм тиску або переслідувань за виконання їхніх обов'язків, а також створення відповідного законодавчого середовища для незалежної та ефективної роботи адвокатів.

6. Основними ознаками, що характеризують систему суб'єктів забезпечення створення належних умов для діяльності адвокатури, визнано: узгодженість основної мети між уповноваженими органами; їхня цілісність; наявність як прямого, так і зворотного взаємозв'язку; самостійність; комунікативність; співпраця між державою та суспільством, що виявляється в поєднанні владних повноважень офіційних установ з активністю громадських організацій та інших громадянських ініціатив.

7. Обґрунтовано доцільність класифікувати суб'єктів забезпечення, які безпосередньо беруть участь у створенні належних умов діяльності адвокатури, за такими критеріями: за компетенцією, орієнтованою на конкретні цілі, у суб'єктів адміністративно-правового забезпечення; залежно від юридичного характеру формування; залежно від методів вирішення ключових питань, які належать до їх компетенції, та процедури ухвалення рішень.

8. Констатовано, що процедурою слід вважати визначену законом або встановлену практикою послідовність дій чи формальних кроків, які необхідно виконати для вирішення та досягнення певної юридичної мети в межах законодавства.

9. Сформульовано власне бачення адміністративних процедур щодо створення належних умов діяльності адвокатури як урегульованих адміністративно-процедурними нормами послідовно здійснюваних дій уповноважених суб'єктів щодо впровадження адміністративних заходів з метою створення оптимальних умов для виконання професійних обов'язків адвокатів.

10. Обґрунтовано доцільність збільшення терміну стажування до двох років під час процедури адміністративного ліцензування у сфері адвокатської діяльності, що сприятиме покращенню підготовки майбутніх адвокатів і підвищенню їхньої кваліфікації.

11. Наголошено на потребі у врегулюванні на законодавчому рівні питань щодо кандидатур, які претендують на отримання права займатися адвокатською діяльністю, з урахуванням їх статусу (наприклад, прокурора, судді) на момент отримання свідоцтва, тобто встановити межі та строки до займаного статусу та після звільнення, щоб забезпечити принципи незалежності, безсторонності й неупередженості тих, хто покликаний захищати інтереси та честь держави.

12. Визначено, що проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів є критично важливою адміністративною процедурою в контексті створення належних умов діяльності адвокатури, яка актуалізує знання, сприяє підвищенню компетентності, покращує якість надання юридичних послуг, дозволяє адвокатам зберігати довіру та повагу суспільства, демонструючи їхню готовність і здатність до професійної діяльності на високому рівні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА З БОКУ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ

3.1. Забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності

Інститут адвокатури як елемент системи правозахисту постійно зазнає реформаційного впливу з боку держави, світової спільноти та суспільства. Проведення реформ має на меті формування високого рівня правосвідомості та правової культури, забезпечення захисту прав, свобод й інтересів учасників суспільних правовідносин.

Законодавець, наукова спільнота постійно дискутують з приводу пошуку ефективних шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Ураховуючи те, що інститут адвокатури сприймається міжнародною спільнотою як професійне об'єднання незалежних самозайнятих правників, які забезпечують реалізацію права будь-якої особи на захист свобод та інтересів, у формі надання правової допомоги. Проте для належної реалізації поставленого перед адвокатурою завдання необхідна ініціативна та дієва державна політика, спрямована на формування належних умов діяльності інституту адвокатури. Адвокатура, маючи статус елемента системи правосуддя, потребує нагального провадження реформ, що дадуть змогу забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності з боку державних інституцій [42, с. 211].

На думку О. Семенюк, адвокатська діяльність пов'язана з багатьма ризиками. Адвоката можуть ототожнювати з його клієнтами, можливі випадки чинення тиску (зокрема з боку правоохоронних органів),

трапляються ситуації фізичної розправи або пошкодження майна адвоката, непоодинокими є приклади обшуків, проведених в офісах адвокатів з вилученням документів, комп'ютерної техніки та носіїв інформації, що містять адвокатську таємницю. Ці проблеми не є унікальними для України, адвокати потерпають від порушень своїх прав і перешкоджання професійній діяльності. Порушення гарантій адвокатської діяльності викликало занепокоєння та спонукало до посилення захисту прав адвокатів та гарантій їхньої професійної діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях [224].

Умови провадження адвокатської діяльності, рівень правової обізнаності суспільства, зростання кількості звернень за отриманням професійної правової допомоги для захисту гарантованих прав, свобод та інтересів, побудова сучасного європейського правового суспільства зумовлюють нагальну потребу в проведенні комплексного дослідження щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Вивчення проблем забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні має важливе як теоретичне, так і практичне значення, оскільки отримані результати дослідження дадуть змогу встановити складові ефективного механізму реалізації цих гарантій, виробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та шляхи його застосування під час провадження адвокатської діяльності в Україні.

У цьому контексті передусім необхідно дослідити сутність та умови забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності, виокремити ознаки цих гарантій, засад функціонування гарантій, механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності [118].

Дослідженню питань адвокатської діяльності та забезпечення дотримання гарантій у своїх роботах приділили увагу М. Аракелян, Р. Афанасієв, Н. Бакаянова, А. Бірюкова, С. Булеца, Т. Варфоломеева, Т. Вільчик, С. Гончаренко, Ю. Грошевий, О. Деханов, С. Іваницький, В. Заборовський, О. Козлов, М. Кравченко, А. Кучерена, С. Лінецький,

С. Логінова, М. Михеєнко, Г. Омеляненко, С. Прилуцький, М. Погорецький, Н. Сакара, О. Святоцький, М. Стефанчук, Л. Тацій, Д. Фіолевський, С. Фурса, П. Хотенець, Ю. Юркевич, О. Яновська та інші вчені [118; 42, с. 211].

Гарантії адвокатської діяльності України виявляються передусім у нормах чинного законодавства, що конкретизують механізм захисту професійних прав адвокатів. Однак не всі правові норми є правовими гарантіями адвокатської діяльності, а лише ті з них, що містять визначені умови й засоби, за допомогою яких досягається безперешкодне користування адвокатом професійними правами та виконання обов'язків під час надання правничої допомоги [118, с. 88].

Гарантії мають бути законодавчо закріплені. Так, О.В. Черненко, вказує, що має бути документування та інформаційне забезпечення ділових відносин [257].

Державні гарантії мають такі характеристики: 1) усвідомлюються як забезпечення чого-небудь, за порука чогось; 2) у цивільному праві – один зі способів забезпечення виконання юридичною чи фізичною особою обов'язків, зобов'язань, передбачених нормативно-правовим актом чи певною угодою. Державні гарантії – спосіб забезпечення цивільно-правових зобов'язань, взятих державою перед своїми громадянами [87, с. 161].

Згідно з позицією Н. М. Бакаянної, місце адвокатури в громадянському суспільстві, її відносини з державою, правовий статус адвоката, сутність і гарантії здійснення адвокатської діяльності, адвокатська етика та інші питання мають важливе суспільне значення, стосуються не лише адвокатів, а кожного, хто звернувся за правовою допомогою, суспільства загалом [21, с. 59].

На думку О. Г. Яновської, правовими гарантіями діяльності адвоката слід вважати правові засоби, які закріплені в нормах права та предметом впливу яких є права та обов'язки адвоката, що забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення в разі порушення [278, с. 35].

Ураховуючи те, що гарантії адвокатської діяльності визнаються правовими засобами, Н. А. Бедюк зазначає, до таких правових засобів можна зарахувати: права та обов'язки адвокатів, процесуальну форму здійснення адвокатської діяльності, правові санкції, що можуть бути застосовані як до самих адвокатів, так і до інших суб'єктів реалізації гарантій адвокатської діяльності, процесуальну форму проведення певних дій за участю адвоката чи стосовно адвоката в кримінальному провадженні [28].

К. Ю. Суровова визначає гарантії адвокатської діяльності як спеціальні, законодавчо закріплені засоби, які забезпечують належне, безперешкодне здійснення професійної діяльності адвоката [235, с. 23].

У юридичних дослідженнях виділяються наступні основні характеристики гарантій адвокатської діяльності:

- політична значущість (процесуальні гарантії адвоката мають не тільки юридичне, а й політичне значення, оскільки вони відображають рівень законності та дотримання прав людини, а також є показником демократичної зрілості держави);

- загальний характер (питання існування таких гарантій повинне вирішуватися незалежно від конкретних умов справи, без врахування, чи були порушені права адвоката чи використані спеціальні засоби для забезпечення його правового статусу);

- закріпленість у праві (гарантії мають бути формально закріплені у відповідних правових нормах національного законодавства);

- мета (гарантії спрямовані на досягнення таких цілей: а) забезпечення реалізації певних інтересів; б) захист від посягань на ці інтереси; в) сприяння усуненню наслідків таких посягань);

- чіткість і спрямованість (гарантії повинні мати конкретний предмет і чітко виражену мету впливу).

Досліджуючи питання гарантій, В. В. Заборовський та В. В. Манзюк зазначають, що гарантіями адвокатської діяльності слід вважати один з

елементів правового статусу адвоката, який становить сукупність умов, способів і засобів, передбачених законодавством про адвокатуру, що спрямовані на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів такого статусу, з метою створення відповідних умов надання професійної правничої допомоги [96, с. 146].

Зазначене вище дає змогу стверджувати, що гарантії адвокатської діяльності – це елемент правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що становить визначені або санкціоновані державою на рівні закону способи й умови провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Гарантії адвокатської діяльності безпосередньо є засобом впливу на професійні права та обов'язки адвоката в процесі представлення ним інтересів клієнта, покликані забезпечити їх належну реалізацію, захист і відновлення в разі допущення порушень з боку держави, її органів та посадових осіб.

Гарантії адвокатської діяльності в правовому суспільстві (за умови, що вони набувають практичної реалізації) мають важливе значення. Слугуючи гарантом законності у відносинах між державою та особою, адвокатура виконує низку суттєво важливих завдань, тож запровадження та належна регламентація на законодавчому рівні змісту й сутності гарантій, механізмів їх реалізації, варто визнати передумовою забезпечення поваги та беззаперечної довіри до інституту адвокатури [28, с. 158-161].

З'ясувавши сутність гарантій адвокатської діяльності, вважаємо за доцільне розширити перелік визначених у літературі характерних рис.

По-перше, гарантіям адвокатської діяльності має бути притаманна ефективність. Саме ця ознака сприятиме дієвості гарантій і допоможе уникнути їх декларативності, адвокат повинен отримати реальну

можливість повноцінно користуватися наданими йому правами під час надання професійної правової допомоги клієнту, що своєю чергою забезпечить належний захист прав, свобод і законних інтересів особи, яка звертається за юридичною допомогою до адвокатів.

По-друге, гарантіям адвокатської діяльності притаманний універсальний характер, оскільки коло суб'єктів, які відповідно до чинного законодавства зобов'язані або вчинити певну дію або, навпаки, утриматися від учинення дії, яка суперечить законодавству та перешкоджає належному виконанню обов'язків адвоката, є невизначеним. Водночас і адвокат у процесі надання професійної правової допомоги не повинен виходити за межі наданих гарантій, втручатись у роботу органів державної влади, суду та слідства.

По-третє, гарантіям адвокатської діяльності властива беззаперечність, тобто світова спільнота визнає гарантії основоположною умовою функціонування інституту адвокатури як важеля протистояння інтересів особи інтересам держави, про що свідчить наявність міжнародних нормативних актів у цій сфері, які Україна ратифікувала, надавши їм статус джерела права. Як приклад можна розглянути Основні положення про роль адвокатів (прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року), де визначено, що уряди мають забезпечити адвокатам: а) можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, завдання турботи й недоречного втручання; б) можливість вільно пересуватися і консультувати клієнта у своїй країні та за кордоном; в) виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням і можливості обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм [171].

Процесуальні права й обов'язки адвоката різноманітні за своєю суттю, призначенням і процесуальним порядком реалізації, їм кореспондується обов'язок держави, в особі її органів та посадових осіб, забезпечити належні

умови реалізації визначених законом прав та обов'язків адвокатів. Саме ці відносини становлять предмет правових гарантій адвокатської діяльності.

Проте, з огляду на наявну практику та відповідно до статистичних даних, які оприлюднюються у звіті Національної асоціації адвокатів України [163], донині наявні непоодинокі випадки порушення гарантій адвокатської діяльності з боку органів, які провадять досудове слідство, судових установ тощо.

Верховний Суд України у своїй постанові від 30 травня 2018 року в справі № 466/1367/16-а зазначив, що адвокатура як інституція та її діяльність в аспекті забезпечення реалізації конституційного права особи на правову допомогу набуває певних особливих властивостей суб'єкта публічних відносин. Ця властивість адвокатури увиразнюється (посилюється) метою її служіння суспільному інтересу шляхом надання своєчасної та належної правової допомоги в поєднанні з виконанням делегованих їй державою окремих владних повноважень. У контексті сказаного має значення й особливий характер адвокатської професії, представники якої є учасниками творення правосуддя, у зв'язку з чим користуються, зокрема, правом участі в суді як захисники чи представники та імунітетом від судового переслідування за свої виступи в залі суду [185].

Пріоритетними напрямками вдосконалення адвокатури є організаційна незалежність, професійна компетентність, самоврядність, невід'ємність адвокатури від правосуддя, ефективного захисту прав і свобод людини. Таким чином, цей інститут громадянського суспільства отримав більш високий статус довіри і вийшов, відповідно, на новий рівень відповідальності перед суспільством. Цей фактор посилюється у зв'язку з тим, що адвокатура виконує роль правозахисника, діє як уповноважений суспільства і в його інтересах лише такий статус адвоката як уповноваженого представника суспільства дозволяє інституту адвокатури виконувати притаманні йому функції [17, с. 9]

Проте, за словами голови НААУ Л. Ізовітової, наявні в українському законодавстві гарантії не працюють на те, щоб запобігати порушенням та забезпечувати невідворотність відповідальності за злочини проти адвокатів. Таке ставлення правоохоронних і державних органів до прав адвокатів порушує не лише національне законодавство, а й міжнародні стандарти, гарантовані адвокатам Основними принципами про роль юристів ООН. Така ситуація, на думку А. Риданних, засвідчує, що національні інструменти для захисту прав адвокатів не працюють. На звернення до правоохоронних і державних органів надходять формальні відповіді, у яких інколи міститься заперечення власне фактів порушень прав захисників. Статистика порушень прав адвокатів свідчить про загрозливу ситуацію для ефективної та безпечної професійної діяльності захисників. Найбільш поширеними причинами для тиску на адвокатів є ототожнення адвокатів з клієнтами та наявність у адвокатів прав збирати докази, щоб захистити своїх клієнтів [214].

Причому варто зазначити, що попри широкий спектр регламентованих ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI [190] гарантій адвокатської діяльності, без відповідного правового підкріплення та ефективних заходів з боку державних інституцій вказані гарантії залишаються просто декларацією.

До визнаних вказаним законом гарантій віднесено: заборону будь-якого втручання в адвокатську діяльність; заборону вимагати від адвоката, особи, яка перебуває з ним у трудових відносинах, надання відомостей, що є адвокатською таємницею та проведення допиту; проведення стосовно адвоката оперативного-розшукових заходів чи слідчих дій, без дозволу суду; заборону огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; рівність прав з іншими учасниками провадження; життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави; забезпечення безпеки під час участі в кримінальному судочинстві; заборону залучення до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-

розшукових заходів чи слідчих дій; заборону втручання в приватне спілкування адвоката з клієнтом; заборону втручання в правову позицію адвоката; заборону притягати до кримінальної чи іншої відповідальності або погроза застосуванням відповідальності; заборону ототожнення адвоката з клієнтом; особливий порядок дисциплінарного провадження стосовно адвоката [190].

Проте низка закріплених на рівні закону гарантій, на нашу думку, є доволі умовними, оскільки мають суто декларативний характер. Наприклад, варта уваги гарантія, відповідно до якої орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону [190]. Однак відбувається так, що передбачене цією нормою повідомлення наявне вже після вчинення процесуальної дії стосовно адвоката. Зобов'язок здійснити таке повідомлення органів адвокатського самоврядування має суто декларативний характер. Причому не визначено форму такого повідомлення. Крім того, у разі, якщо орган або посадові особи, які застосували до адвоката запобіжний захід, не здійснять передбаченого повідомлення, для них жодних негативних наслідків не настане, оскільки законодавством не передбачено відповідальності уповноважених осіб за порушення цієї норми, що відповідно має бути вирішено шляхом внесення змін до чинного законодавства.

Крім того, аналізована гарантія адвокатської діяльності та порядок її реалізації викликають додаткові питання з приводу того, що відповідно до ч. 4 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI, запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора [135]. Тож запобіжний захід може бути застосований лише в межах уже відкритого кримінального провадження стосовно

адвоката. Постає питання стосовно того, яке змістове значення має гарантія негайного інформування про застосування запобіжного заходу щодо адвоката відповідну раду адвокатів регіону.

З урахуванням наведеної позиції таке повідомлення органів адвокатського самоврядування не можна вважати повноцінною гарантією, яка забезпечує належне й безперешкодне провадження адвокатської діяльності.

З огляду на зазначене, п. 12 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190] варто викласти в такій редакції:

«12) орган або посадові особи за наявності передбачених Законом підстав для затримання адвоката або застосування до нього запобіжного заходу зобов'язані завчасно письмово поінформувати про проведення таких заходів відповідну раду адвокатів регіону, за винятком невідкладних випадків, пов'язаних з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення».

Аналізуючи гарантію адвокатської діяльності, яка передбачає необхідність під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката, присутності представника ради адвокатів регіону, варто зазначити, що законодавець залишив у цій нормі можливість її проігнорувати. Це своєю чергою надає вказаній гарантії суто формального змісту.

Згідно з ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, для забезпечення участі представника ради адвокатів регіону службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії. Проте неявка представника ради

адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії [190].

Таким чином, представник ради адвокатів є фактично факультативним учасником відповідної слідчої дії, оскільки його неявка не перешкоджає її проведенню. Аналізована законодавча норма реалізації цієї гарантії адвокатської діяльності не відповідає змісту Порядку дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 27 липня 2013 року № 183, відповідно до якого рада адвокатів регіону в разі отримання від правоохоронних органів повідомлення щодо здійснення слідчих дій стосовно адвоката, зобов'язується вжити всіх передбачених Законом заходів, спрямованих на забезпечення гарантій адвокатської діяльності та захисту прав адвоката, а також забезпечити обов'язкову присутність представника ради адвокатів регіону під час проведення окремих слідчих дій чи застосування будь-яких заходів кримінального провадження стосовно адвоката [183; 190].

Викладене вище дає змогу стверджувати, що неявка представника ради адвокатів регіону для участі в проведенні певної слідчої дії стосовно адвоката є неможливою та суперечить принципам функціонування самоврядування адвокатури, що потребує запровадження відповідних змін до чинного законодавства.

Декларативність цієї гарантії адвокатської діяльності обґрунтовується ще й тим, що відсутні будь-які правові наслідки проведення слідчої дії щодо адвоката без участі представника ради адвокатів регіону, оскільки відсутній механізм визнання недійсності результатів проведення такої слідчої дії, а отриманих доказів у процесі її проведення недопустимими. Отже, на нашу думку, перелік обставин визнання судом доказів недопустимими, встановлений ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [135], має бути розширений, зокрема шляхом доповнення ч. 3 ст. 87 пунктом 5 такого змісту:

«5) під час проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій з порушенням встановлених законодавством гарантій адвокатської діяльності».

Ще однією з передбачених ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI гарантій адвокатської діяльності є гарантування права на забезпечення безпеки під час участі в кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом [190]. Проте ця норма породжує цілком логічне питання стосовно того, чому забезпечення безпеки стосується лише участі в кримінальному судочинстві на підставі Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року № 3782-XII [198]. Тобто просити захисту від держави у вигляді особистої охорони, охорони житла та майна, отримання спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку в межах кримінального судочинства адвокат може до фактичного посягання на своє життя чи життя членів сім'ї та близьких родичів, а в межах інших судових проваджень право на захист життя, здоров'я, честі й гідності адвоката та членів його сім'ї, їх майно, настає по факту вчинення діяння щодо охоронюваних об'єктів, у вигляді відповідальності, передбаченої ст. 398–400 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [134]. Такий дисбаланс засобів забезпечення охорони прав адвоката в процесі виконання ним своїх обов'язків знову ж таки свідчить про суто декларативний зміст гарантій адвокатської діяльності.

У Звіті Національної асоціації адвокатів України про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за період 2013–2018 років йдеться про те, що асоціація через систему органів адвокатського самоврядування вживає всіх можливих заходів для припинення порушень прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Однак законодавчі гарантії захисту професійної діяльності адвоката знівельовано відсутністю практики ретельного розслідування всіх фактів посягань і реального покарання винних

осіб у злочинах, здійснених стосовно адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. Через створення перешкод у професійній діяльності порушується конституційне право людини на правову допомогу, яке є ключовим у реалізації права на справедливий суд. Без забезпечення права на захист не існує жодна правова держава, обов'язком якої є реалізація права кожного на правову допомогу та гарантування реального, а не теоретичного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конституційних гарантій [105, с. 16].

Зростання тиску на адвокатуру, що спостерігається останнім часом, порушення прав адвокатів і гарантій їх діяльності, на думку О. Дроздова, загрожує погіршенням стану дотримання прав людини в Україні. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, суди під час розгляду справ мають застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Ураховуючи, що Україна визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, то застосування судами цієї Конвенції має здійснюватися з урахуванням практики ЄСПЛ не лише щодо України, а й стосовно інших держав. Таким чином, одним із факторів дотримання гарантій адвокатської діяльності є забезпечення відповідності положень національного законодавства з питань адвокатури й адвокатської діяльності вимогам міжнародних документів [85].

Перешкоджання адвокатській діяльності призводить до втрати довіри до системи правосуддя в державі, а свідоме порушення її гарантій представниками органів державної влади нівелює ефективність проведення реформи правоохоронної системи та свідчить про невідповідність високим європейським правовим стандартам, до яких прагне Україна [105, с. 17].

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини, розглядаючи справи, пов'язані з порушенням гарантій адвокатської діяльності,

неодноразово акцентував на тому, що для демократичного суспільства та правової держави вагому роль відіграє інститут адвокатури й діяльність адвокатів, які забезпечують професійний правовий захист сторін судових процесів. Реалізація цієї функції вимагає від державних інституцій створення належних умов для захисту адвокатської таємниці як однієї з гарантій адвокатської діяльності, що спонукає до появи довіри між адвокатом та особою, чий інтереси він представляє та захищає.

Наприклад, рішення Європейського суду з прав людини від 7 червня 2007 року в справі «Смірнов проти Росії» містить висновки, згідно з якими проведенням обшуку було скоєно замах на професійну таємницю в ступені, що не відповідає жодній законній меті, яку переслідували органи влади. Крім того, рішенням Європейського суду з прав людини в справі «Головань проти України» (*Golovan v. Ukraine*, заява № 41716/06) було визнано порушення ст. 8 Конвенції. Ураховуючи обставини справи, а саме відсутність обґрунтування в постанові слідчого про проведення обшуку, його проведення без санкції суду та проведення обшуку, попри заперечення першого заявника, в той час як національне законодавство забороняло огляд, розголошення чи вилучення документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення без його згоди, Європейський суд встановив порушення ст. 8 Конвенції [125]; ЄСПЛ визнав порушення зазначеної статті, встановивши, що втручання, на яке скаржився заявник, не було пропорційним законній меті переслідування – а саме запобігання злочинності та захист прав інших осіб, що не можна вважати необхідним у демократичному суспільстві, рішення від 16 грудня 1992 року в справі *Niemietz* проти Німеччини, справа стосувалась обшуку офісу адвоката під час кримінальної справи за погрози на адресу судді. Заявник скаржився, зокрема, що його право на повагу до його будинку й кореспонденції було порушено [124; 284].

Вагомим важелем впливу на ситуацію в питаннях забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності на сьогодні залишається Європейський суд з прав людини та прийняті ним рішення. Зокрема,

2018 року ЄСПЛ оприлюднив проведений аналітичний огляд «Привілеї юридичної професії». З його положень випливає, що ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод захищає конфіденційність будь-якої «кореспонденції» між особами, вона передбачає посилений захист обміну інформацією між адвокатами та клієнтами. Це підтверджується фактом, що адвокати здійснюють у демократичному суспільстві основоположну місію – захист обвинувачених і підсудних. Безперечно, адвокат не може належно здійснювати цю основоположну місію, якщо він не може гарантувати тим, кого захищає, що їхнє спілкування залишиться конфіденційним. Тут ідеться про довірчі стосунки між ними, необхідні для здійснення цієї місії. Від цього залежить також, хоч і непрямо, але неухильно, повага до права підсудного на справедливий судовий розгляд, особливо щодо права кожного «обвинуваченого» не свідчити проти себе [187].

Зміст цього аналітичного огляду практики Європейського суду з прав людини засвідчує, що гарантії адвокатської діяльності пов'язуються ним безпосередньо з обшуками та виїмкою, проведеними в адвокатських конторах або вдома (Niemietz проти Німеччини 16 грудня 1992 року [284]; Ілля Стефанов (Iliya Stefanov) проти Болгарії 22 травня 2008 року [281]), обмеженнями щодо розголошення таємної інформації захисникам та право на справедливий суд (Judgment M. проти Нідерландів (№ 2156/10) 25 липня 2017 року [287]), обов'язком повідомити про підозри (Мішо проти Франції 6 грудня 2012 року [297]), таємним спостереженням (Класс та інші проти Німеччини 6 вересня 1978 року [282], Треттер (Tretter) та інші проти Австрії (№ 3599/10) [291]), моніторингом телефонних ліній юридичних компаній (Копп проти Швейцарії 25 березня 1998 року [283], Версіні-Кампінчі (Versini-Campinchi) та Краснянські (Crasnianski) проти Франції 16 червня 2016 року [294]), розкриттям банківських документів у кримінальних провадженнях (Бріто Феррінью Бексіга Вілла-Нова проти Португалії 1 грудня 2015 року [293]) тощо.

Водночас, як слушно зазначає Ю. О. Меліхова, очевидно, що для режиму правової держави однаково шкідливим може стати як нехтування інтересами адвокатів, так і навпаки, забезпечення інтересів адвокатів без установлення певних вимог, яким повинні відповідати подібні інтереси, пристосовуючись до них за своїм змістом і формою [151, с. 308].

Правові гарантії реалізації адвокатом своїх професійних обов'язків передусім пов'язані з інститутом відповідальності адвоката, зокрема з таким видом відповідальності, як дисциплінарна [96, с. 144].

Отже, зміст нормативно-правових актів, у яких містяться положення про гарантії адвокатської діяльності, відповідають загальноєвропейським стандартам у цій сфері та вимогам міжнародних документів. Проблема порушення прав адвокатів лежить у площині відсутності ефективних механізмів реалізації гарантій адвокатської діяльності. Неузгодженість між нормами процесуального законодавства та відповідними положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190] щодо гарантій адвокатської діяльності створює підстави для їх ігнорування. У зв'язку з цим особливого значення набуває діяльність адміністративних та судових органів, які мають і повинні на основі закону створити прогресивну практику встановлення порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності та відповідного реагування, у тому числі шляхом притягнення до відповідальності винних осіб [72, с. 287].

Досліджуючи механізм реалізації гарантій адвокатської діяльності, який має важливе значення для забезпечення дотримання встановлених гарантій, слід зазначити, що він охоплює низку взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів: 1) правова форма регламентації гарантій – тобто закріплення на рівні закону способів та умов провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Причому закріплені на рівні національного законодавства гарантії мають відповідати

нормам міжнародного права та базуватися на сформованій практиці Європейського суду з прав людини; 2) ефективність механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності залежить від кола суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій. Суб'єктами, що застосовують гарантії адвокатської діяльності, на нашу думку, є особи, визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, а саме адвокат, його помічник, стажист, особи, яка перебуває в трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особа, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю. Суб'єктами покликаними забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності також слугують, відповідно до цього Закону, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи [190]; 3) повноваження суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій, а також процедура реалізації вказаних повноважень.

Розбудова правової держави передбачає створення гарантій для захисту й забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, як адвокатура [69]. І хоча інститут адвокатури не уповноважений на те, щоб спеціально стежити за дотриманням прав і свобод людини, не може застосовувати заходи примусу в разі їх порушення, він за своєю сутністю є специфічним засобом контролю за дотриманням законів у процесі здійснення правосуддя. Тому держава зі свого боку має захищати незалежну адвокатську діяльність [69, с. 575].

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що регламентована чинним законодавством система гарантій адвокатської діяльності побудована з урахуванням міжнародних нормативних актів, судової практики й запроваджених світових стандартів функціонування інституту адвокатури. Водночас слід констатувати неузгодженість положень матеріального та

процесуального права, якими врегульовано процес реалізації гарантій адвокатської діяльності. Крім того, передумовою створення належних умов забезпечення дотримання гарантій є реалізація принципів незалежності адвокатури й конфіденційності її діяльності.

Стан дотримання гарантій адвокатської діяльності безпосередньо пов'язаний з рівнем розвитку правової свідомості суспільства й досконалістю політичної системи. Саме ці складові суттєво впливають на ступінь розвитку інституту адвокатури та рівень професійності адвокатів.

3.2. Зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури

Європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрям зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої є процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійними адвокатами. З огляду на це, адвокатура є одним з найважливіших правових інститутів, що наявні та зазнають ефективного регулюючого впливу в правових, соціально орієнтованих державах, адже на неї покладено забезпечення охорони й захисту прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин.

Як важливий елемент правового суспільства інститут адвокатури в Україні має важливе значення та відіграє дедалі більш значущу роль у сфері правозахисту. Ураховуючи обраний шлях євроінтеграції, владні структури держави та громадськість мають вживати реформаційні заходи, спрямовані на виведення адвокатури на новий рівень функціонування. У цьому на допомогу Україні має прийти передовий, перевірений практикою реалізації, досвід інших держав, які є партнерами нашої країни на міжнародній арені, з метою його подальшої інтеграції в національне законодавство та юридичну практику.

Досліджуваний інститут функціонує і в Україні. Згідно з нормами чинного законодавства, адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом [190].

Зазначене актуалізує питання щодо вивчення та належного аналізу зарубіжного досвіду організації і функціонування інституту адвокатури загалом.

Дослідженню теоретичних питань організації та практичної значущості функціонування адвокатури України свої роботи присвятили низка науковців, серед яких можна виокремити праці таких авторів: Н. Аніщук, Н. Бакаянова, Т. Варфоломеева, Т. Вільчик, А. Гаврилова, І. Гловацький, М. Завальний, Ю. Загуменна, О. Коваль, Е. Наджафлі, В. Нікітенко, О. Петришин, М. Погорецький, Д. Сакун, О. Святоцький, І. Семенюк, Л. Ткачук, Є. Шкребець та ін.

Проте недостатньо уваги приділено питанню порівняльної характеристики досвіду організації та функціонування адвокатури зарубіжних країн з адвокатурою України, а також адаптації цього досвіду в нашій державі.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні організаційних засад та умов функціонування адвокатури зарубіжних країн і формуванні пропозицій імплементації їх досвіду під час реформування інституту адвокатури України.

Стан правової захищеності й охорони прав та інтересів особи передусім залежить від того, наскільки інституції держави або недержавні утворення здатні оперативно реагувати на факти посягань та ефективно усувати не лише наслідки таких порушень, а й аспекти, що стали причиною порушень охоронюваних прав, свобод та інтересів учасників суспільних правовідносин. Стан ефективності захисту прав та інтересів особи безпосередньо залежить

від ступеня нормативного врегулювання діяльності адвокатури, ефективного процесуального права, відсутності протидії з боку органів держави в питаннях реалізації принципів діяльності адвокатури та забезпечення повного їх дотримання. Підвищити рівність такої ефективності правозахисту мають отримані результати досліджень у сфері організації та функціонування адвокатури зарубіжних країн, з подальшою їх інтеграцією до національного законодавства.

Процеси глобалізації та євроінтеграції спонукають до взаємодії між різними правовими моделями й фахівцями, що їх обслуговують. Проте чинником, що ускладнює міжнародну співпрацю, є широке розмаїття адвокатур у світі, без урахування специфіки якого навіть самим адвокатам нелегко налагоджувати комунікації із закордонними колегами [106, с. 471].

На думку М. Завального, адвокатура є елементом системи суб'єктів, які виконують правоохоронну діяльність. Саме адвокатура покликана забезпечити права й свободи людини в правоохоронній діяльності шляхом надання кваліфікованої юридичної допомоги. Адвокатура певною мірою виконує роль важеля між різними гілками влади, слугуючи своєрідним «буфером», який збалансовує правозахисні інтереси громадянського суспільства з потребами та можливостями держави. Попри те, що адвокатура не належить до жодної з гілок влади, вона є специфічним та одним з найважливіших у вітчизняній юстиції суспільно-правовим інститутом, що посідає чільне місце в системі соціальних зв'язків, які забезпечують взаємодію різних гілок влади в правовій державі [97, с. 51].

Таким чином, адвокатура як самоврядне недержавне утворення в процесі свого реформування та адаптації до умов сучасних реалій має враховувати передовий досвід інших країн, інтегруючи його до основ, принципів і стандартів захисту прав, свобод та інтересів особи.

На цьому також наголошує І. Личенко, зазначаючи, що недержавний самоврядний інститут адвокатури слід реформувати з урахуванням кращих іноземних зразків правового регулювання цієї сфери. Реформування

адвокатури потребує врахування не лише сучасних суспільно-політичних та економічних реалій, а й має бути зорієнтованим на ефективні іноземні моделі інституту адвокатури. Основою цього процесу повинні стати прогресивні наукові дослідження, зорієнтовані на пошук кращих стандартів професійної діяльності адвокатів. Це дасть змогу уникнути помилок на шляху реформування інституту адвокатури, обрати модель її функціонування, що найпридатніша для адаптації в нашій державі [141, с. 153].

Аналізуючи досвід Республіки Польща, слід зазначити, що правовий статус інституту адвокатури цієї держави врегульовано нормами Закону «Про адвокатуру» (Prawo o adwokaturze) від 26 травня 1982 року. Цим Законом визначено, що Адвокатура організована на засадах професійного самоврядування, під час виконання своїх професійних обов'язків адвокат підпорядковується лише законам, а професійне звання «адвокат» охороняється законом. Інститут адвокатури становлять адвокати й адвокатські стажисти (апліканти) [298].

Організація інституту адвокатури в Україні за принципом самоврядності схожа з Польщею, що закріплено нормою чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, згідно з якою адвокатура – недержавний самоврядний інститут [190].

Адвоката в Польщі призначають для захисту найважливіших інтересів громадян: свободи, власності, честі й гідності, сімейних і професійних справ. Водночас він зобов'язаний співпрацювати з органами державної влади в процесі правосуддя. Тому адвокат повинен усвідомлювати, що його професія є не лише джерелом доходу, передусім він виконує суспільну функцію, яка має значне суспільне значення.

Організація адвокатури в Польщі базується на органах самоврядування адвокатів на національному (центральному) та місцевому рівнях. На національному рівні органами адвокатського самоврядування є: Національний з'їзд адвокатів (Krajowy Zjazd Adwokatury), Національна рада

адвокатів (Naczelna Rada Adwokacka), Вищий дисциплінарний суд адвокатури (Wyższy Sąd Dyscyplinarny Adwokatury), Дисциплінарний представник адвокатури (Rzecznik dyscyplinarny Izby Adwokackiej) та Вища ревізійна комісія (Wyższa Komisja Rewizyjna).

Національний з'їзд адвокатури складається з делегатів, обраних пропорційно до кількості членів палати, визначеної Національною радою адвокатів, але не менше шести делегатів від кожної палати. У Національному з'їзді адвокатів беруть участь члени Національної асоціації адвокатів, які не є делегатами, та декани районних асоціацій адвокатів. У роботі Національного з'їзду адвокатів мають право брати участь такі особи:

– делегати з'їзду, які обираються зборами адвокатських об'єднань пропорційно кількісному складу адвокатури, встановленому Національною радою адвокатів, але не менше шести делегатів від кожної палати,

– неделеговані (без права голосу): члени Національною радою адвокатів, декани регіональних колегій адвокатів, президент факультету права та адміністрації, голова Вищої ревізійної комісії та інші особи, запрошені головою Національної ради адвокатів.

Національний з'їзд адвокатури відбувається кожні чотири роки, участь у З'їзді є самоврядним обов'язком делегованих на З'їзд учасників.

Національна рада адвокатів складається з: голови ради, адвокатів, обраних Національним з'їздом адвокатів у кількості, що відповідає кількості деканів окружних рад адвокатів, але не більше восьми адвокатів однієї палати та деканів рад адвокатів районів – загалом у Національній раді адвокатів працюють 49 адвокатів. Заступник декана, який заміщає декана ради адвокатів району під час засідань Ради, виступає спостерігачем і не може брати участь у голосуванні. Голова Ради обирається Національним з'їздом адвокатів з будь-якої кількості кандидатів шляхом таємного голосування. На виборах перемагає кандидат, який отримав більше половини дійсних голосів. Якщо в процесі голосування жоден з кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, голова Національного з'їзду адвокатів

призначає голосування за двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів. Обраним вважають того, хто набрав більшу кількість голосів.

Кількість членів, обраних до Національної ради адвокатів, відповідає кількості деканів рад адвокатів районів (24 особи), однак від однієї палати не може бути обрано більше восьми членів Національної ради адвокатів. У разі перевищення зазначеної кількості обраними до Національної ради адвокатів вважають кандидатів від однієї з палат, які набрали найбільшу кількість голосів. Члени Національної ради адвокатів обираються Національним з'їздом адвокатів з будь-якої кількості запропонованих кандидатів шляхом таємного голосування. Обраними до Національної ради адвокатів вважають кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів, а в разі рівності голосів вирішальним є жеребкування, проведене на засіданні підсумкової комісії її головою.

Важливою функцією Національної ради адвокатів є здійснення нагляду. Рада висвітлює діяльність Президії, ради адвокатів районів, а також підготовку цими радами стажистів-юристів. У межах своїх наглядових повноважень Рада має право скасовувати незаконні рішення зборів адвокатських колегій і постанови окружних рад адвокатів. Крім того, за поданням Президії Рада скасовує незаконні постанови засідання палати протягом шести місяців з дня їх винесення. Якщо визначено Радою, що досліджувана постанова суперечить закону, цей орган не лише має право, а й зобов'язаний скасувати таке рішення.

Національний з'їзд адвокатів обирає 29 членів і 6 заступників до Вищого дисциплінарного суду адвокатури. Обраними вважають кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів. У разі рівної кількості голосів вирішальним є жеребкування, проведене на засіданні звітної комісії її головою. Члени Вищого дисциплінарного суду адвокатури обирають зі свого складу одного або двох віце-президентів. Національний з'їзд адвокатів обирає Президента Вищого дисциплінарного суду адвокатури з будь-якої кількості запропонованих кандидатів шляхом таємного голосування.

Вважається обраним на посаду Президента кандидат, який набрав більше половини дійсних голосів. Якщо за результатами голосування не вдалося одному кандидату набрати необхідної кількості голосів, голова З'їзду розпоряджається провести голосування з-поміж двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів. Обраним вважається той, хто набрав більшу кількість голосів за результатами повторного голосування. Строк повноважень Вищого дисциплінарного суду адвокатури становить чотири роки.

Відповідно до ст. 63а Закону «Про адвокатуру» (Prawo o adwokaturze) від 26 травня 1982 року, до сфери діяльності Дисциплінарного представника адвокатури входить діяльність у дисциплінарному провадженні, визначеному Законом та виданими на його підставі положеннями. Дисциплінарний представник адвокатури може здійснювати діяльність за допомогою своїх заступників [298]. Національний з'їзд адвокатів шляхом таємного голосування обирає Дисциплінарного представника адвокатури з будь-якої кількості запропонованих кандидатів. Обраним на посаду вважають кандидата, який набрав більше половини дійсних голосів.

Якщо голосування не завершується вибором одного кандидата, голова призначає голосування за двох кандидатів, які набрали найбільшу кількість голосів. Обраним вважається той, хто набрав більшу кількість голосів під час повторного голосування. Дисциплінарний представник адвокатури у сфері дисциплінарного провадження керується положеннями Закону «Про адвокатуру» (Prawo o adwokaturze), постановами Національної ради адвокатів, а в питаннях, не врегульованих Законом, відповідно застосовуються положення матеріального та процесуального права. У разі виникнення тимчасових перешкод у виконанні своїх обов'язків дисциплінарним представником адвокатури його обов'язки на цей час виконує перший заступник.

Дисциплінарний представник адвокатури бере участь у дисциплінарному провадженні, якщо наявні обґрунтовані дані про

дисциплінарний проступок, що стосується члена колегії адвокатів або органу адвокатського об'єднання. Крім того, за клопотанням дисциплінарного представника адвокатури він може прийняти справу до безпосереднього провадження або передати її до дисциплінарного представника іншої палати, якщо це виправдано особливими обставинами.

Ще одним органом адвокатури Республіки Польща є Вища ревізійна комісія, строк повноважень якої становить чотири роки. Ця комісія складається з голови, заступника голови, чотирьох членів комісії та двох заступників членів комісії. Національний з'їзд адвокатів обирає голову Вищої ревізійної комісії з будь-якої кількості запропонованих кандидатів шляхом таємного голосування. Вища ревізійна комісія здійснює нагляд за фінансово-господарською діяльністю Національної ради адвокатів і контроль за виконанням рішень Національного з'їзду адвокатів. Голова Вищої ревізійної комісії інформує Національну раду адвокатів та її Президію про результати проведених перевірок і має право брати участь у засіданнях цих органів. Відповідно до Регламенту Вища ревізійна комісія проводить засідання за потреби, але не рідше двох разів на рік. За запрошенням голови в засіданнях можуть брати участь заступники членів Вищої ревізійної комісії. Вища ревізійна комісія проводить перевірку в складі не менше трьох осіб, включаючи голову або його заступника. У надзвичайних і виняткових випадках спеціальну часткову перевірку може проводити власне голова. Комісія має право призначати експертів.

Від зазначених органів адвокатури слід відрізнити органи адвокатського самоврядування на місцевому рівні – органи адвокатських об'єднань: збори палати, раду адвокатів округу, дисциплінарний суд, дисциплінарний речник і ревізійну комісію.

До складу органів адвокатського самоврядування можуть входити лише адвокати, які дисциплінарно не позбавлені права бути обраними до органів адвокатури. Стажисти адвокатів не мають ні активного, ні пасивного виборчого права до органів адвокатури й органів адвокатських об'єднань.

Кожен адвокат, внесений до списку, має право голосу в районній колегії адвокатів, якщо не позбавлений цього права. Це право адвокат втрачає в разі застосування догани, грошового стягнення або відсторонення від професійної діяльності в порядку дисциплінарного провадження, а відсторонення від професійної діяльності також тягне за собою втрату активного виборчого права, відповідно до ч. 4–5 ст. 81 Закону «Про адвокатуру» (Ustawa Prawo o adwokaturze) [298].

Забезпечуючи високий рівень професійної майстерності, відповідно до законодавства Польщі, адвокату заборонено одночасне виконання професійної діяльності з перебуванням у трудових відносинах з іншими установами, за винятком наукової та науково-педагогічної роботи [298].

У чинному законодавстві України заборона такого поєднання адвокатської практики та статусу найманого працівника відсутня. Крім того, з цього питання є правова позиція Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в справі № 826/15943/17, згідно з якою визначення поняття самозайнятої особи не виключає можливості працевлаштування такої особи за трудовим договором, як і отримання нею заробітної плати, оскільки чинні нормативні документи, що регулюють адвокатську діяльність в Україні, зокрема нормативні акти Ради адвокатів України, не містять будь-яких інших заборон для реалізації адвокатом права на працю. Крім того, згідно з роз'ясненням Ради адвокатів України від 16 листопада 2017 року № 254 щодо можливості представництва юридичної особи адвокатом, який працює в ній за трудовим договором, адвокат може представляти юридичну особу, з якою він перебуває в трудових відносинах, за умови укладення з такою юридичною особою договору про правову допомогу. З огляду на викладене, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що адвокат може представляти юридичну особу, з якою він перебуває в трудових відносинах, за умови укладення з такою юридичною особою договору про правову допомогу з дотриманням усіх вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Укладення юридичною особою договору про правову допомогу зі своїм штатним працівником, який одночасно є адвокатом, не суперечить чинному законодавству України [184].

У Республіці Польща до особи, яка має намір здійснювати провадження адвокатської діяльності, висувають такі вимоги: 1) має повну дієздатність; 2) має юридичну освіту, яку вона отримала в Республіці Польща, та ступінь магістра або іноземну юридичну освіту, визнану в Республіці Польща; 3) пройшла стажування і склала адвокатський іспит; 4) має бездоганний характер, а її попередня поведінка дає гарантію належного виконання професійних обов'язків адвоката [292, с. 152].

Ураховуючи прагнення будь-якої держави забезпечити належний рівень організації інституту адвокатури та високий рівень професійної майстерності адвокатів, які забезпечують правову охорону суспільних і приватних інтересів усіх учасників суспільних правовідносин, позитивним кроком, на нашу думку, є запровадження на рівні Закону «Про адвокатуру» (Prawo o adwokaturze) від 26 травня 1982 року обов'язкового страхування цивільної відповідальності практикуючих адвокатів за шкоду, завдану ними під час виконання своїх професійних обов'язків [298].

Практика запровадження страхування цивільної відповідальності адвоката спонукає до вдосконалення професійної майстерності, урахування адвокатом максимального кола прав та інтересів клієнта, а також знижує рівень негативного ставлення суспільства до адвокатів, які допустили в межах представництва завдання шкоди майновим інтересам особи, яку вони представляють.

Цікавою особливістю в повноваженнях адвоката, за законодавством Польщі, є наявність у нього права засвідчувати копії документів на відповідність пред'явленому оригіналу в обсязі, визначеному окремими положеннями. Засвідчення оригінальності копії повинно містити підпис адвоката, дату і місце вчинення посвідчувальної дії, а за бажанням також час здійснення даної дії. Якщо документ містить особливі ознаки (дописки,

виправлення або пошкодження), адвокат зазначає про це в посвідчувальному написі.

Особливості принципів побудови та функціонування має інститут адвокатури Франції.

Французька адвокатура є самоврядною корпорацією з відповідними колективними органами самоврядування в особі Голови, Ради ордену, Генеральної асамблеї адвокатів і Національної Ради адвокатів. Її позитивною відмінністю є вікові традиції корпоративності та священного відношення до закону. Думка адвокатів з тих чи інших питань, важливих для життя країни, дуже цінується в суспільному житті Франції [63, с. 39].

Діяльність адвокатури в Республіці Франція поєднує в собі управлінську складову з боку судових органів держави та ознаки самоврядності шляхом об'єднання в адвокатські колегії.

Адвокація, згідно з обраною Францією системою побудови та функціонування системи органів адвокатури, є політичною дією. Це спосіб для громадянського суспільства впливати на рішення та діяльність державних органів, щоб вирішити справу й досягти бажаних змін у суспільстві. Це безперервний процес об'єднаних стратегічних зусиль, спрямованих на вдосконалення політики, практик, ідей і цінностей суспільства. Вона зміцнює здатність громадянського суспільства приймати рішення та сприяє розвитку більш відповідальних і справедливих інституцій, політики та/або законів.

Одним з органів адвокатського самоврядування Франції є Національна рада адвокатів (*Le Conseil national des barreaux, CNB*), тобто громадська установа зі статусом юридичної особи, створена згідно із законом № 90-1259 від 31 грудня 1990 року [296]. З 1992 року це установа, яка представляє всіх юристів Франції. Національна рада адвокатів має регулюючі повноваження, метою яких є уніфікація правил і практики адвокатів у межах законів і правил, що регулюють професію; ця влада обмежується правами і свободами, які належать адвокатам, і основними правилами здійснення професії; якщо

Національна рада адвокатів може нав'язати всім колегіям адвокатів правило, яке застосовується лише деякими з них, або навіть розробити інше правило, вона не може юридично встановлювати вимоги, що піддають сумнів свободу здійснення адвокатської професії.

Відповідно до чинних законодавчих і нормативних положень, уніфікація правил і практик професії здійснюється за допомогою рішень нормативного характеру, з цією метою Національна рада адвокатів створила Національні внутрішні правила (*Règlement Intérieur National, RIN*), які стандартизують, зокрема: етичні принципи професії, сфери діяльності, режими вправ, міжпрофесійну співпрацю, відносини між адвокатами, які належать до різних колегій.

Національна рада адвокатів відповідає за підготовку адвокатів. З цією метою вона відповідає за: визначення організаційних принципів початкової підготовки й узгодження програми; визначення умов підвищення кваліфікації юристів; координує різноманітні дії регіональних центрів; встановлює, збирає та розподіляє професійний і державний внесок між регіональними центрами професійної підготовки; визначає умови та порядок отримання відміток про спеціалізацію. З органами державної влади Національна рада адвокатів здійснює два види дій впливу: лобіювання питань щодо захисту інтересів сторін та громадян у контексті розвитку й еволюції стандартів; лобіювання інтересів професії.

Професія юриста є вільною та незалежною, попри способи її здійснення. Адвокат є частиною адвокатури, якою керує Рада ордену. Рада ордену є дорадчим, законодавчим і дисциплінарним органом адвокатури, який очолює Президент. Представляючи адвокатів, забезпечуючи дисципліну, а також сприяючи діяльності ордену, Президент здійснює подвійну діяльність як щодо установ та громадськості, так і щодо своїх колег. Президент обирається демократичним шляхом його колегами, його обрання завжди передує обранню Ради ордену. Президент обирається на два роки більшістю голосів. Його повноваження починаються на початку

календарного року і закінчуються в кінці календарного року. Президент очолює Раду ордену, виконавчим органом якої він є. Президент наділений таким самим правом голосу, як й інші члени ордену. Він повинен передавати Раді всі запити, які надходять до нього і які належать до компетенції цієї Ради.

Членів ордену обирають на три роки одномандатною більшістю голосів у два тури. Щороку Рада оновлюється на третину. Лише адвокати, зареєстровані в списку ордену, мають право бути обраними.

Рада ордену під керівництвом Президента виконує регулятивні й адміністративні функції, такі як організація стажування та професійної підготовки, встановлення етичних правил, організація правової допомоги для найбільш знедолених, реєстрація адвоката в списку. Крім того, Рада ордену займається численними справами, що стосуються юридичної професії, її організації, її майбутнього, а також правосуддя та його управління, захисту прав людини та поваги до основних свобод.

Основні принципи професії керують поведінкою адвоката в усіх обставинах. Адвокат виконує свої функції з гідністю, совістю, незалежністю, чесністю та гуманністю, дотримуючись умов присяги. Крім того, він також поважає принципи честі, лояльності, рівності та відсутності дискримінації, безкорисливості, братерства, делікатності, поміркованості та ввічливості. Стосовно своїх клієнтів він демонструє компетентність, відданість справі, старанність і розсудливість.

За будь-яких обставин обачність вимагає від адвоката не консультувати свого клієнта щодо розв'язання проблеми, якщо він неспроможний оцінити описану ситуацію, визначити, для кого ця порада чи ця дія призначена, точно ідентифікувати свого клієнта. З цією метою юрист зобов'язаний запровадити у своїй фірмі процедуру, яка дозволяє йому оцінювати протягом усього періоду його відносин з клієнтом характер та обсяг юридичної операції, для якої його допомога запитується.

Якщо в нього є підстави підозрювати, що предметом або результатом юридичної операції є вчинення правопорушення, адвокат повинен негайно спробувати переконати свого клієнта. Якщо це вбачається неможливим, він повинен відмовитися від участі в справі.

Специфічний статус адвокатів ставить їх у центральну ситуацію під час відправлення правосуддя, як посередників між сторонами в судовому процесі та судами, що пояснює стандарти поведінки, які загалом покладаються на членів адвокатури; у своїй якості помічників правосуддя вони підлягають обмеженням щодо їхньої поведінки, яка повинна характеризуватися розсудливістю, чесністю та гідністю; вони також користуються виключними правами та привілеями, які можуть відрізнитися від однієї юрисдикції до іншої, а також певною свободою щодо зауважень, які вони роблять у суді. Крім того, діяльність судів, які є гарантами справедливості та чия місія є основоположною в правовій державі, потребує суспільної довіри. Ураховуючи ключову роль юристів у цій сфері, можна очікувати, що вони сприятимуть належному функціонуванню правосуддя, а отже, зміцненню довіри суспільства до нього [285].

На специфічну форму побудови адвокатури звертає увагу І. Д. Файнгольд, яка зазначає, що при кожному суді другої інстанції (апеляційному суді) створюються адвокатські колегії, членами яких є практикуючі адвокати. Таких колегій може бути як декілька, проте може функціонувати і єдина об'єднана колегія – орден адвокатів. Суд, при якому існує колегія, контролює набуття та припинення адвокатами членства в цій колегії. Колегії (ордени) здійснюють адміністративну діяльність, забезпечують дотримання адвокатами професійних стандартів надання юридичної допомоги, етичних правил поведінки, розглядають скарги, подані фізичними та юридичними особами, органами держави, власне адвокатами [247, с. 92].

Указом від 27 листопада 1991 року № 91-1197 «Про організацію адвокатури» (*Organisant la profession d'avocat*) запроваджено правила

несумісності професійної діяльності адвоката з практикою будь-якої іншої професії, зокрема: будь-якої комерційної діяльності, незалежно від того, здійснюється вона безпосередньо чи через посередника; функції учасника повного товариства; повний учасник товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерного товариства, керівник товариства з обмеженою відповідальністю; президент ради директорів, член правління чи генеральний директор корпорації; або менеджер громадської організації, якщо його метою не є управління сімейними чи професійними інтересами під контролем керівної ради асоціації. Однак адвокати можуть бути членами наглядової ради або виконувати функції наглядового директора комерційної компанії, якщо вони доведуть, що практикують регульовану юридичну професію протягом семи років і мають дозвіл керівної ради своєї асоціації адвокатів [288].

Законодавство Франції, яким регламентується діяльність інституту адвокатури, визнає за обов'язок кожного адвоката провести страхування ризиків від власної діяльності, що можуть бути завдані інтересам клієнта.

Будь-який адвокат, який діє як довірена особа, має застрахувати цивільну відповідальність від наслідків його професійної недбалості та вини у формі матеріальних збитків, нанесених клієнтові під час виконання професійних функцій. Страхові контракти не повинні включати ліміт гарантії менше 1 500 000 євро на рік для того самого застрахованого. Вони не повинні передбачати франшизу, що перевищує 10 % належних відшкодувань – у межах 3050 євро [288].

Правовою основою функціонування інституту адвокатури в Німеччині є Федеральний закон про адвокатуру, згідно з яким адвокат є незалежним органом здійснення правосуддя, його професійна діяльність реалізується з дотриманням принципу самостійності, він є призначеним незалежним радником і представником у всіх юридичних справах.

Визнання адвоката на законодавчому рівні незалежним органом здійснення правосуддя дуже лаконічно описує особливе становище

адвокатської професії в Німеччині: адвокатська професія не є професією, як будь-яка інша. Це пов'язано з особливими правами, а також з особливими обов'язками.

Однією з ключових характеристик адвоката є незалежність. Лише вона гарантує, що адвокати можуть виконувати свої завдання в конституційній державі нарівні з іншими органами здійснення правосуддя (суддями та прокурорами). Забезпечення цієї юридичної незалежності є одним із найважливіших завдань адвокатських об'єднань. Як органи самоврядування, вони є органами нагляду за юридичною професією, які віддалені від держави, з відповідальністю перед своїми професійними колегами та громадянами, які шукають справедливості.

Адвокат справді незалежний, але водночас він є частиною апарату органів здійснення правосуддя в широкому значенні, що означає, що він знаходиться на служінні законів конституційної держави і в цій ролі виступає вільним від зовнішнього впливу [295, с. 270].

Адвокат є професійним незалежним консультантом та представником у всіх юридичних питаннях. До адвокатури може бути допущена лише та особа, яка отримала кваліфікацію, що дозволяє обіймати посаду судді відповідно до Німецького закону про суддів (*Deutschen Richtergesetz erlangt hat*) або відповідає умовам зарахування до адвокатури згідно із Законом про діяльність європейських адвокатів у Німеччині (*Gesetzes über die Tätigkeit europäischer Rechtsanwälte in Deutschland*) або пройшла перевірку на придатність відповідно до цього Закону.

За останні роки модальності професійної практики в юридичній професії значно розширилися. Більше недостатньо бачити адвоката як представника клієнта в суді. Зараз судові процеси стали спеціальною сферою. Крім того, основним напрямом юридичної роботи є позасудове вирішення спорів, а також низка консультативних і представницьких функцій («консультаційні адвокати»). Що стосується організаційної структури, крім індивідуальної практики, з'явилася велика різноманітність структур

корпоративного права, окрім самозайнятих, найнятих адвокатів і, нарешті, але не менш важливо, адвокатів, які працюють у клієнта за трудовою угодою [289, с. 3].

Вищим органом самоврядування адвокатури є Федеральна асоціація адвокатів, яка була заснована 1959 року як центральна організація, що об'єднувала 22 асоціації адвокатів (на сьогодні їх налічується 28) у тогочасній Федеративній Республіці, є частиною цього адвокатського самоврядування. Як головна організація вона не виконує жодних функцій контролю над окремими адвокатами, а радше представляє інтереси юридичної професії загалом. Федеральна асоціація адвокатів віддана справі захисту свободи адвокатів від державного впливу, незалежного становища адвокатської професії в демократичній конституційній державі та захисту верховенства права. Допомога у формуванні правової бази юридичної професії є їх основним завданням.

Федеральна асоціація адвокатів як головна організація асоціацій адвокатів представляє інтереси професії юристів на федеральному рівні, в Європі та на міжнародному рівні. Завдяки спеціальним знанням, компетентності й досвіду адвокатів із широкого спектру організаційних форм і сфер діяльності, вона віддана, зокрема Бундестагу, Бундесрату та міністерствам, забезпеченню верховенства права, зміцненню незалежного правового самоврядування та захист основних правових цінностей.

Асоціації адвокатів (Die Rechtsanwaltskammern (RAKn) у Німеччині є основою адвокатського самоврядування. Кожен адвокат у Німеччині є членом асоціації адвокатів. Загалом по всій країні діє 28 асоціацій адвокатів (RAKn), за деякими винятками, їхні округи відповідають вищим регіональним судовим округам. Асоціація адвокатів у Федеральному суді правосуддя (Bundesgerichtshof (BGH) є особливою. Для представництва інтересів у Федеральному суді правосуддя (BGH) у цивільних справах потрібна спеціальна ліцензія на право займатися адвокатською діяльністю. Ці адвокати створюють власну асоціацію адвокатів. Основною метою діяльності

Асоціації є консультування та підтримка її членів, а також професійний нагляд за зареєстрованими адвокатами. До завдань Асоціації, зокрема, належить: допуск адвокатів до професії і, якщо необхідно, скасовувати їх допуск (наприклад, у разі фінансового краху); консультування та інструктування адвокатів з питань професійних обов'язків; за запитом виступ посередником у суперечках між адвокатами або між адвокатами та клієнтами; здійснення контролю за виконанням професійних обов'язків адвоката й застосування санкцій за допущені порушення; річний звіт на зборах перед членам асоціації про свою діяльність і звіти про управління майном.

Питання гонорару професійного адвоката регулюється нормами окремого законодавчого акта – Федерального закону про винагороду адвоката (Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte) [290].

Не дозволяються домовленості та вимоги щодо встановлення зборів та витрат у менших розмірах, ніж це передбачено Законом про винагороду адвокатів, якщо чинним законом не передбачено інше. В окремих випадках адвокат має право враховувати особливі обставини, у яких опинився його клієнт, зокрема його скрутне матеріальне становище, надаючи такій особі знижку або звільняючи її від сплати зборів або витрат після виконання замовлення [279].

Домовленості, згідно з якими винагорода або її розмір залежать від результату справи чи успішності адвокатської діяльності або згідно з якими адвокат отримує частину відсудженої суми у якості винагороди (гонорар за успішне вирішення справи) не допускаються, якщо інше не передбачено Законом про винагороду адвокатів. Домовленості, відповідно до яких адвокат зобов'язується нести судові, адміністративні витрати або витрати інших учасників, не допускаються. Про винагороду за успішне вирішення справи не йдеться в разі, коли домовленість стосується лише того, що встановлена законом сума плати підвищується без інших додаткових умов [279].

Система адвокатури Німеччини ґрунтується на поєднанні реалізації державою в особі Земельного міністерства юстиції та вищих земельних судів контрольних функцій за адвокатською діяльністю із самоврядними повноваженнями адвокатських формувань (палати, правління, президія, загальні збори як самоврядні органи) [216, с. 172].

Відповідно до п. 9 § 7 Федерального закону про адвокатуру, якщо особа, яка бажає отримати право на провадження адвокатської діяльності, має фінансові труднощі, якщо стосовно активів заявника відкрито провадження у справі про банкрутство або якщо заявника внесено до реєстру боржників, їй буде відмовлено в допуску до адвокатської діяльності [279].

Нормами вказаного Закону передбачено перед початком професійної адвокатської діяльності обов'язкове прийняття присяги та подання відповідних документів, що посвідчують факт страхування професійної відповідальності та можливості проведення покриття завданих своїми діями збитків.

Адвокат зобов'язаний здійснити страхування професійної відповідальності для покриття ризиків і відповідальності за фінансові збитки, що виникають у результаті його професійної діяльності, і підтримувати страхування протягом терміну своєї діяльності. Зобов'язання підтримувати страхування професійної відповідальності протягом дії ліцензії має подвійну мету. З одного боку, це сприяє захисту тих, хто звертається до адвоката за захистом свого права: клієнти часто довіряють своєму адвокату великі активи. Якщо клієнт зазнає шкоди через юридичні помилки, покриття шкоди не повинно залежати від того, чи зможе адвокат відшкодувати шкоду за рахунок своїх приватних активів. Натомість страхування професійної відповідальності має на меті забезпечити наявність певного мінімального рівня покриття. З іншого боку, це також призначено для захисту активів адвоката від претензій третіх осіб. Адвокат не повинен боятися потрапити у фінансові труднощі через єдину помилку.

Страхування має бути укладено в страховій компанії, уповноваженій на ведення діяльності в Німеччині, відповідно до загальних умов страхування, наданих відповідно до Закону про нагляд за страховою діяльністю, а також має покривати такі фінансові збитки, за які адвокат несе відповідальність відповідно до розділу 278 або розділу 831 Цивільного кодексу (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) [280].

Договір страхування повинен передбачати страхове покриття для кожного окремого порушення обов'язків, яке може призвести до судових позовів про притягнення адвоката до приватної відповідальності. Можна погодитися, що страховим випадком вважаються всі порушення службових обов'язків при виконанні службового доручення, незалежно від того, ґрунтуються вони на поведінці адвоката чи найнятого ним помічника. Мінімальна страхова сума становить 250 000,00 євро для кожного страхового випадку. Виплата страховика за всі збитки, заподіяні протягом страхового року, може бути обмежена чотирма мінімальними страховими сумами [279].

Адвокат повинен заводити особові справи, за якими можна отримати належне уявлення про діяльність, яку він здійснює. Адвокат зберігає справи впродовж п'яти років після виконання доручення. Проте обов'язок припиняється ще до закінчення зазначеного терміну, якщо адвокат попросив замовника прийняти справи, а замовник не виконав цього прохання впродовж шести місяців після його отримання. Адвокат може відмовити своєму замовнику у видачі документів справи, доки він не отримає свою плату та не компенсує свої витрати. Це не стосується тих випадків, коли затримка з видачею справ або окремих документів є недоречною за конкретних обставин [279].

Цікавою особливістю законодавства й організаційної побудови інституту адвокатури Німеччини є те, що в країні діє система адвокатських судів, що розглядає всі спори та провадження, у яких задіяний адвокат. Ці суди фактично розглядають і дисциплінарні справи [64; 279; 280]. Тобто, на відміну від України, де розгляд дисциплінарних справ щодо адвоката є

прерогативою адвокатського самоврядування, означені питання віднесено до повноважень судової гілки влади, що на переконання широкого кола науковців і практиків, має позитивний результат у сфері розгляду цих питань.

Нагляд за судом у справах адвокатів здійснює управління юстиції землі. Членами суду в справах адвокатів можуть бути призначені лише адвокати. Вони повинні належати до палати адвокатів, для округу якої створено суд. Члени суду в справах адвокатів призначаються управлінням юстиції землі. Їх призначають зі списку кандидатів, який правління палати адвокатів подає до управління юстиції землі. Управління юстиції землі визначає необхідну кількість членів; попередньо заслуховують правління палати адвокатів. Список кандидатів правління палати адвокатів повинен містити таку кількість адвокатів, яка в півтора рази перевищує їх необхідну кількість. Члени суду в справах адвокатів є судьями, які працюють на громадських засадах. У ролі суддів суду в справах адвокатів, які працюють на громадських засадах, впродовж терміну їх перебування на посаді вони мають статус професійного судді. Вони отримують від палати адвокатів компенсацію витрат, пов'язаних з їх діяльністю, а також витрат на відрядження [279].

Важливим аспектом здійснення адвокатської діяльності в Німеччині є те, що порушення адвокатської таємниці та конфлікт інтересів, які в Україні є дисциплінарними проступками, там кваліфікують як злочини. Матеріали готує прокуратура та подає на розгляд суду. До речі, через особливе ставлення до інституту адвокатської таємниці держава висуває особливі вимоги щодо обладнання канцелярії адвоката, які можна порівняти з вимогами до офісів нотаріусів чи приватних виконавців у нашій країні [64; 279; 280].

Порушення основоположних принципів функціонування інституту адвокатури з боку адвокати, шляхом розголошення адвокатської таємниці, конфіденційності й допущення конфлікту інтересів і за законодавством України має кваліфікуватись не як дисциплінарний проступок. Міра

покарання за вказані порушення має бути рівнозначною тим негативним наслідкам, які ці дії адвоката завдають інтересам клієнта й професійному іміджу власне інституту адвокатури.

З метою забезпечення безперервного функціонування адвокатської контори та задля захисту прав та інтересів клієнта адвокат повинен забезпечувати наявність заступника в таких випадках: 1) якщо він більше одного тижня не має можливості виконувати свої професійні обов'язки; 2) якщо він планує залишити адвокатську контору на термін більше одного тижня [279].

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що адвокатура України функціонує як інститут недержавної професійної правової допомоги, діяльність якого спрямована на охорону й захист порушених, невизнаних або оскаржуваних прав, свобод та інтересів особи. За роки незалежності було проведено низку реформ, спрямованих на організацію та безпосередньо діяльність адвокатів, органів адвокатського самоврядування, забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності. Проте аналіз зарубіжного досвіду та правової бази засвідчують, що функціонування адвокатури в Україні потребує подальшого вдосконалення та приведення у відповідність до вимог і рівня європейської спільноти, ураховуючи прагнення України набути статус повноправного члена Європейського Союзу.

Як зазначає А. Ю. Олійник, адвокатська практика передбачає накопичення правового досвіду юридичної діяльності адвокатів та створення на його основі відповідного рішення, яке є узагальненим результатом адвокатської діяльності щодо захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, її представництва на міжнародному й національному рівнях, надання інших видів правової допомоги клієнту [168, с. 326].

З огляду на приклад Польщі, Франції та Німеччини, доцільним є запровадження в Україні обов'язкового страхування адвокатами ризиків і збитків, завданих їх діями в процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Для цього пропонуємо внести зміни до ст. 4 «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], доповнивши її частиною 5 такого змісту:

«5. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність лише після укладання договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності за шкоду, завдану ним під час виконання своїх професійних обов'язків, реалізованих у межах цього Закону»;

Беручи до уваги досвід Польщі та Франції, з метою забезпечення високого рівня професійної майстерності адвоката щодо надання правової допомоги, слід передбачити на законодавчому рівні заборону одночасного виконання професійної діяльності з перебуванням у трудових відносинах з іншими установами, за винятком наукової та науково-педагогічної роботи. Для цього пропонуємо внести зміни до ст. 7 «Вимоги щодо несумісності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], доповнивши частину 1 пунктом 5 такого змісту:

«5) будь-які інші види діяльності на платній основі на підставі трудового договору, за винятком наукової та науково-педагогічної роботи».

Згідно з ч. 2 ст. 30 «Гонорар» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], порядок обчислення гонорару адвоката, підстави для зміни його розміру визначаються в договорі про надання правничої допомоги. Проте, на наш погляд, варто в цьому питанні звернутися до досвіду Німеччини, чинним законодавством якої заборонено занижувати рівень гонорару адвоката порівняно з законодавчо встановленим, та запровадити процедуру врегулювання питання гонорару адвоката в Україні на законодавчому рівні шляхом прийняття Закону «Про винагороду адвокатів».

Важливе значення для надання професійної адвокатської допомоги має норма чинного законодавства, яка встановлює обмеження на право отримання статусу адвоката. Вивчивши досвід Німеччини, вважаємо, що

перелік обставин, які позбавляють особу права бути адвокатом, визначених ч. 2 ст. 6 «Адвокат» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190], слід розширити шляхом внесення пункту 5 до частини 2 вказаної статті такого змісту:

«5) має прострочену фінансову заборгованість, якщо стосовно неї відкрито провадження в справі про банкрутство або якщо її внесено до реєстру боржників».

З метою захисту інтересів клієнта п. 2 ч. 2 ст. 32 «Припинення права на заняття адвокатською діяльністю» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190] передбачено накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю в разі розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб. Проте в Німеччині за аналогічне порушення правил надання професійної адвокатської допомоги особа, яка допустила означене порушення, притягується до кримінальної відповідальності, що є запорукою зростаючої довіри серед населення до інституту адвокатури загалом. Ураховуючи передовий досвід Німеччини, вважаємо доречним запровадження в Україні саме кримінальної відповідальності за порушення адвокатської таємниці.

Запропоновані в дослідженні реформаційні кроки сприятимуть зростанню рівня довіри до інституту адвокатури, удосконаленню процедури її функціонування в Україні з урахуванням передового зарубіжного досвіду.

3.3. Напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій

Інститут адвокатури є неодмінним і важливим утворенням, що слугує гарантом законності будь-якого демократичного, правового, громадянського суспільства.

Україна, маючи намір утвердитись як правова держава, яка визнає та забезпечує реалізацію принципу верховенства права, прагнучи дотримуватися взятих перед Європейським Союзом, Радою Європи та світовою демократичною спільнотою зобов'язань, вживає необхідних для розвитку інституту адвокатури заходів і забезпечує належні умови для діяльності адвокатури.

Реалізуючи програму реформування системи правосуддя загалом, законодавець доповнив Конституцію України новою нормою, прийнявши Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII, у якій визначив, що адвокатурі гарантується незалежність; засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом; виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення; законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді в трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [194].

Варто зауважити, що Л. В. Мелех підтримує таку позицію нашого законодавця, котрий покладає на державу обов'язок стосовно створення належних умов функціонування адвокатури й дотримання гарантій в адвокатській діяльності, адже саме вона покладатиме «на адвокатуру деякі обов'язки публічно-правового характеру», щоб надати професійну правничу (правову) допомогу всім, хто її потребує [149, с. 122].

Основою дослідження слугують роботи таких учених, як В. Г. Андрусів, Н. М. Бакаянов, А. М. Бірюков, Т. В. Варфоломеев, Є. В. Васьковський, Т. Б. Вільчик, О. О. Воронов, І. Ю. Гловацький, В. Г. Гончаренко, О. О. Гуртовий, О. С. Деханов, М. Ю. Єфіменко, Я. П. Зейкан, А. В. Козьмініх, Г. Л. Лазько, Л. В. Мелех, Т. В. Омельченко, О. В. Панчук, Г. О. Світлична, В. О. Святоцька, О. Д. Святоцький, Л. В. Тацій, Д. П. Фіолевський, П. В. Хотенець, С. Я. Фурса, В. І Ямковий та ін.

Однак, з огляду на те, що реформування інституту адвокатури України наразі триває, законодавча база динамічно оновлюється, стан адміністративно-правового регулювання функціонування адвокатури й питання створення належних умов її діяльності потребує постійного дослідження й аналізу з метою окреслення шляхів його вдосконалення та оптимізації.

Дослідження спрямоване на вивчення питання напрямів адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури. Актуальність дослідження цього питання зумовлена потребою в здійсненні постійного моніторингу чинного законодавства в цій сфері з боку держави для виявлення прогалин чи неузгодженості окремих норм, оптимального приведення у відповідність до умов реалій функціонування інституту адвокатури та європейської інтеграції України шляхом внесення змін і доповнень.

З метою належної реалізації вказаної норми, визначення засад організації та умов функціонування адвокатури 2012 року законодавець прийняв Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, який слугує спеціальним нормативно-правовим актом у цій сфері правовідносин. У ст. 2 «Адвокатура України» та ст. 5 «Адвокатура і держава» цього Закону визначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації та діяльності

адвокатури, є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб і держава зобов'язується створити належні умови для діяльності адвокатури й забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності [190].

Суто наявність правової норми не гарантує, що створені державою умови діяльності адвокатури є належними та будуть ефективно реалізовуватися. Отже, власне законодавча норма повинна бути ефективною.

Умовами ефективності закону К. Мазурик називає ті обставини (чинники), від яких залежить реалізація його здатності вчиняти дію на суспільні відносини в заданому напрямі [143, с. 66].

Необхідність удосконалення законодавства обумовлена потребами суспільства та його інституцій. Воно має відбуватись з урахуванням соціальної зумовленості та корисності запроваджуваних правових норм, щоб забезпечити високу оцінку результату його ефективності.

Указом Президента України запроваджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яка визначає основні засади й напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик, пріоритети вдосконалення положень законодавства у сфері судоустрою, статусу суддів, судочинства та інших інститутів правосуддя, а також упровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів [207].

У Стратегії основними проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, визнано функціональну недосконалість системи адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності, недостатню ефективність механізмів захисту прав адвокатів [207].

Важливість адвокатури складно переоцінити, оскільки вона, як слушно вказує А. В. Козьмініх, є одним з основних інститутів демократичного суспільства, оскільки виконує найважливішу громадянську функцію – захист

прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Адвокатура як незалежна громадська організація певною мірою покликана виконувати роль гаранта в дотриманні суб'єктивних прав громадян та організацій [120, с. 3].

Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки визначено, що з метою запровадження системного підходу до вдосконалення інституту адвокатури в Україні необхідно забезпечити:

- посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури;

- розширення можливостей доступу до державних реєстрів і баз даних під час здійснення адвокатської діяльності;

- конкретизацію підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності й порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності;

- запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження;

- удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката;

- перегляд вимог щодо набуття права на зайняття адвокатською діяльністю, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України.

Удосконалення в цій сфері діяльності передбачено щодо:

- організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності та засад діяльності органів адвокатського самоврядування, удосконалення професійних стандартів діяльності адвоката;

- порядку й умов залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги;

- статусу помічника адвоката;

- порядку захисту прав адвоката під час здійснення професійної діяльності [207].

Як визначено в попередніх розділах нашого дослідження, створення державою належних умов діяльності адвокатури – це комплекс правових та організаційних заходів щодо формування й організації діяльності адвокатури як інституції, яка, не будучи державним органом, виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Таким чином, держава як гарант дотримання конституційних норм, прав і свобод людини та громадянина має опікуватися питанням, хто саме й на яких умовах виконуватиме функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб. Оскільки держава як гарант законності й верховенства права не має права втручатись у діяльність інституту адвокатури, впливати на його роботу, вона повинна створити належні умови для надання правової допомоги та забезпечити відповідне адміністративно-правове регулювання цієї діяльності.

У цьому контексті А. В. Козьмініх зазначає, що держава, яка визначає себе як правова, має бути зацікавлена в тому, щоб адвокатура була високопрофесійним інститутом. Держава повинна забезпечувати незалежність адвокатури й доступність юридичної допомоги: сприяти здійсненню заходів щодо підвищення кваліфікації адвокатів, вживати заходи щодо захисту адвокатів від переслідувань, необґрунтованих обмежень їх професійної діяльності [119, с. 231–232].

Конституційно закріплено, що інститут адвокатури та держава спрямовують свою діяльність фактично на одну спільну мету – захист прав і свобод людини. Це відповідно має виключати будь-які протистояння або створення перешкод у роботі та спонукає державу як регулюючого суспільні відносини суб'єкта створити й законодавчо закріпити належні умови функціонування адвокатури, забезпечити процедуру притягнення до відповідальності за незаконне втручання в її роботу і створення перешкод для її належного функціонування.

І. М. Сопілко у своєму дослідженні обґрунтовує висновок, згідно з яким розбудова правової держави неможлива без належного функціонування

правових інститутів, діяльність яких полягає в захисті прав і свобод людини. Рівень демократизації адвокатури, обсяг професійних прав адвокатів та їх обов'язків, ступінь незалежності, гарантії здійснення адвокатської професії, забезпеченість громадян правовою допомогою, професіоналізм і доступність свідчать про демократизм держави, поважання нею прав людини. Однією з умов участі у формуванні громадянського правового суспільства в європейських структурах є побудова системи адвокатури, що відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям, а також створення законодавства, норми якого відповідали б моделі демократичного правового інституту адвокатури [229, с. 85].

Світова спільнота визнає інститут адвокатури як професійне об'єднання незалежних самозайнятих правників, які покликані забезпечити провадження важливого завдання – реалізацію права на захист свобод та інтересів шляхом надання правової допомоги. Варто зазначити, що для належної реалізації такої задачі необхідна наявність ініціативи й ефективних кроків з боку держави із формування належних умов функціонування інституту адвокатури, що своєю чергою підкреслює особливий статус адвоката як особи, яка забезпечує надання професійної правової допомоги [42, с. 211].

Належне адміністративно-правове регулювання діяльності адвокатури та забезпечення для неї належних умов залежить від узгодженості між нормативно-правовими актами в цій сфері. Створення належних умов діяльності адвокатури зумовлює необхідність формування комплексу правових засобів і заходів, що матимуть постійний регулюючий вплив на впорядкування відносин між суб'єктами в цій сфері, який спроможний забезпечити належне функціонування інституту адвокатури, не порушуючи гарантії адвокатської діяльності.

Розглядаючи питання щодо напрямів адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката, його зміст, вважаємо за доцільне взяти до уваги наявні думки науковців стосовно такого

складного правового явища, як адміністративно-правове регулювання загалом.

На думку вчених, адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку й діяльність його адресатів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані в правових веліннях орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин для досягнення фактичних завдань адміністративного права [6, с. 317].

З точки зору менеджменту, регулювання є приведенням у відповідність раніше запланованих дій, процесів [173].

Водночас А. Л. Борко стверджує, що адміністративно-правове регулювання слугує одним з основних різновидів державного впливу на відповідні суспільні відносини, забезпечуючи певними організаційно-правовими засобами їх упорядкування, закріплення, охорону й розвиток [39, с. 71].

Як зазначає П. В. Литовченко, адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [140].

Саме адміністративно-правове регулювання дає можливість розкрити органічне поєднання в єдине ціле всіх правових явищ, що наявні та відбуваються у відповідній сфері суспільних правовідносин, і разом з тим, визначити окреме місце кожного з цих правових явищ у правовій системі в цілому.

Натомість І. М. Шопіна розуміє адміністративно-правове регулювання як адміністративно-правовий вплив на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та

інших правових явищ, які в сукупності становлять механізм адміністративно-правового регулювання [269, с. 55].

Адміністративно-правове регулювання як кожна соціальна категорія, на переконання В. І. Теремецького, має відповідні ознаки, що вирізняють його з-поміж інших видів регулювання, а саме: 1) воно є дією (впливом) держави на суспільні відносини, що виникають між їх суб'єктами; 2) здійснюється за допомогою відповідних правових засобів, сукупність яких утворює механізм такого регулювання; 3) має на меті впорядкування державно-владних відносин (у тому числі й у сфері оподаткування, шляхом, наприклад, чіткого визначення процедури сплати податків); 4) встановлює юридичні права та обов'язки учасників адміністративно-правових відносин, які упорядковуються [242, с. 52].

А. В. Шарнін акцентує на тому, що адміністративно-правове регулювання здійснюється передусім за допомогою адміністративно-правових норм [260, с. 227–228], які втілюються через механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. Ця категорія виражає процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, які регулюються нормами цієї галузі права. Інакше кажучи, правові норми, які використовуються в адміністративному праві, самі по собі є статистичними, а в рух вони приводяться саме за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання [66, с. 28].

Отже, здійснивши аналіз наукових поглядів і переконань щодо дефініції адміністративно-правового регулювання, доходимо висновку, що належне здійснення такого регулювання щодо створення належних умов діяльності адвокатури забезпечить реальне зростання рівня ефективності функціонування інституту адвокатури, а також рівня довіри населення до професійності адвокатів під час захисту прав, свобод та інтересів особи.

На сторінках автореферату свого дисертаційного дослідження Є. Шкрєбець зазначає, що інститут адвокатури в Україні на сучасному етапі державного розвитку є невід'ємним елементом національної правової

системи. У різні періоди української державності адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури мало різне наповнення та відрізнялося різним рівнем щільності нормативної регламентації [267, с. 14–15].

Реформування інституту адвокатури фактично є елементом механізму правової стабілізації громадянського суспільства, засобом протидії сваволі державного апарату, передумовою становлення й розвитку України як демократичної та правової держави, яка прагне стати повноправним членом європейського співтовариства та посісти гідне місце серед країн співдружності.

Зазначені реформаційні процеси мають на меті формування потужного, функціонуючого відповідно до міжнародних стандартів інституту адвокатури України, запровадження уніфікованих і належних процедур провадження адвокатської діяльності. Реалізувати означені заходи можливо шляхом провадження адміністративно-правового регулювання, що забезпечить належні умови діяльності адвокатури.

Адміністративно-правове регулювання створення належних умов діяльності адвокатури покликане забезпечити адвоката всім необхідним інструментарієм, що надасть йому можливість з високим рівнем ефективності надавати правову допомогу щодо захисту й охорони гарантованих людині прав, свобод та інтересів, дотримуючись адвокатської таємниці.

Ю. Загуменна акцентує увагу на недосконалості низки законодавчих норм, що створює проблеми й окремі перешкоди для реалізації певних професійних прав адвокатів. Законодавство, що регулює адвокатську діяльність, сьогодні перебуває в стані модернізації, а тому з'ясування перспективних шляхів його вдосконалення не потребує додаткового обґрунтування. З-поміж усього масиву законодавчих положень і приписів в окрему групу можна виділити норми адміністративного законодавства – вони переважно стосуються організаційного та функціонального аспектів діяльності адвокатури, пов'язані з основоположними ідеями та принципами її

реалізації, а також захистом прав, свобод і представництвом інтересів фізичних та юридичних осіб у судах адміністративної юрисдикції, під час розгляду справ про адміністративні правопорушення [103, с. 236].

Проведення подальшого реформування інституту адвокатури, умов і принципів надання професійної правової допомоги, засобів захисту адвоката від посягань та втручання в його роботу з боку органів держави неможливе без внесення змін до норм чинного законодавства, уникнення прогалин або колізій у правових нормах.

На думку Ю. О. Меліхової, сьогодні в Україні існують усі передумови для подальшого реформування інституту адвокатури. Проте перед нею постає низка проблем. Це, зокрема, неповна відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у галузі надання кваліфікованої юридичної допомоги та організації діяльності адвокатури; відсутність механізму реалізації принципу рівності сторін у суді; недосконалість механізму надання юридичної допомоги; відсутність правового регулювання діяльності адвокатів на території інших держав; відсутність безперервної і цілісної системи підготовки та перепідготовки професійних кадрів адвокатури; наявність певної залежності адвокатських утворень від діяльності органів державної влади; нестача самостійного, корпоративного регулювання адвокатських утворень; відсутність реальної незалежності адвокатів [150, с. 160].

Під час дослідження питання функціонування інституту адвокатури було неодноразово наголошено, що взаємозв'язок права на надання професійної правничої допомоги та виконанням владними структурами обов'язків щодо створення належних для цього умов відображає зацікавленість держави в діяльності адвокатури, у зв'язку з чим надання професійної правничої допомоги набуває публічно-правового значення. Ця обставина також свідчить про громадський характер адвокатури.

Максимально ефективним засобом створення належних умов діяльності адвокатів з боку держави є створення необхідної законодавчої

бази, норми якої підлягають обов'язковому виконанню всіма інституціями й учасниками відносин у сфері захисту прав, свобод та інтересів особи. Адвокатська спільнота, як і будь-який інший суб'єкт правового сектору, функціонує на основі принципу законності. Зазначений принцип передбачає повне та беззаперечне дотримання нормативних приписів, викладених у відповідних правових актах.

Таким чином, з метою підвищення рівня ефективності законодавчих приписів, які встановлюють і регулюють умови діяльності адвокатури та дотримання гарантій адвокатської діяльності, необхідно розробити ефективний механізм правового регулювання, який наразі перебуває на стадії формування, ураховуючи триваючі адміністративно-правову та судову реформи.

Для визначення ефективності адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку держави варто звернутися до статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо стану справ з розслідування кримінальних правопорушень стосовно професійної діяльності захисника (табл. 1).

Статистика порушень стосовно адвокатів дає змогу констатувати іншу проблему, що наявна на державному рівні та пов'язана з порушенням гарантій адвокатської діяльності. Ця проблема полягає в тому, що держава в особі правоохоронних органів не може забезпечити своєчасне реагування на факти вчинення протиправних дій щодо адвокатів, а також не здатна надати відповідної правової кваліфікації протиправним діям, забезпечити належний захист під час здійснення професійної адвокатської діяльності. Адже на сьогодні, попри наявність численних порушень гарантій професійної діяльності адвоката, відсутнє відповідне державне реагування, жодній особі не спрямовано обвинувальні акти за порушення гарантій адвокатської діяльності, нікому не було пред'явлено підозру за вчинення вказаного кримінального порушення, обрано запобіжний захід тощо [147].

Таблиця 1

**Статистичні дані про результати розслідування кримінальних
правопорушень, учинених щодо професійної діяльності захисника
в Україні, за період 2021–2023 років**

Вид кримінального правопорушення	Період											
	2021 рік ^[88]				2022 рік ^[89]				2023 рік ^[89]			
	<i>Обліковано кримінальних правопорушень</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито</i>	<i>Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду</i>	<i>Обліковано кримінальних правопорушень</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито</i>	<i>Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду</i>	<i>Обліковано кримінальних правопорушень</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито</i>	<i>Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду</i>
Втручання в діяльність захисника чи представника особи	37	0	54	0	41	1	51	0	77	0	56	0
Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи	30	1	21	1	7	0	9	0	20	0	11	0
Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи	6	0	1	0	1	1	0	1	3	0	0	0
Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Загалом за період	73	1	76	1	50	2	60	1	100	0	67	0

Згідно з умовами чинного законодавства, адвокат є самозайнятою особою і постійне робоче місце має організувати собі самостійно. Проте, визнавши на законодавчому рівні обов'язок держави створити належні умови для діяльності адвоката, законодавець зобов'язав державу в особі її органів створити можливості адвокату професійно та в зручних умовах надавати правничу допомогу своїм клієнтам.

Закріплення такої позиції має загальний характер і регламентоване нормою ч. 4 ст. 43 Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР, згідно з якою кожному гарантовано право на належні, безпечні та здорові умови праці [126].

З огляду на специфіку роботи адвоката, він періодично змушений залишати власний облаштований робочий кабінет для здійснення представництва інтересів свого клієнта в різних органах, установах та організаціях, включаючи суди, місця тимчасового тримання осіб під вартою тощо. Практика засвідчує, що нерідко під час здійснення конституційно визначеної функції адвокат позбавлений можливості виконувати свою роботу в належно облаштованих приміщеннях і зручних умовах.

Про створення учасникам провадження, зокрема адвокату, належних умов для участі в судовому процесі йдеться в ч. 2 ст. 9 «Рівність перед законом і судом» Закону «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, згідно з якою суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом. Відповідно до ч. 8 ст. 11 «Гласність і відкритість судового процесу» зазначеного Закону, судові засідання проводяться виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань, яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу й дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки [208].

Тому зал засідань як робоче місце адвоката, використовуючи яке він безпосередньо здійснює свої функції, має бути належним чином облаштований, що наразі не відповідає умовам дійсності, про що свідчать численні скарги і звернення адвокатів, реагуючи на які Рада адвокатів України у своєму рішенні № 86 від 26 червня 2019 року зазначила таке: у разі неможливості надання адвокатом професійної правничої допомоги в неналежно облаштованому залі судових засідань (без наявності щонайменше столу та стільців для адвоката та його клієнта з можливістю їхнього безперешкодного конфіденційного спілкування) залишення адвокатом такої зали судових засідань не може розцінюватись як порушення правил адвокатської етики, трактуватись як вияв неповаги до суду та слугувати підставою притягнення адвоката до встановленої законом відповідальності [193].

Неодноразово адвокати на різних рівнях ставили перед державними органами питання про влаштування кімнат для адвокатів у судах і нормальних умов для роботи захисника в слідчих ізоляторах. Слідча кімната є робочим місцем адвоката (місцем здійснення адвокатської діяльності) та повинна відповідати вимогам до робочого місця, передбаченим законодавством про охорону праці, санітарним нормам. Відсутність належних умов для роботи адвоката є фактично перешкодою для побачень з клієнтом, що суперечить правам підозрюваного та обвинуваченого, імперативно встановленим у ст. 42 КПК України. Кімната для побачень з клієнтом повинна не лише відповідати санітарним і технічним нормам, а й бути обладнаною електронною системою доступу до мережі Інтернет, полчкою для ноутбука й іншими технічними можливостями для роботи з клієнтом у кримінальній справі. Інакше соціальних обмежень зазнає не лише ув'язнений, а і його адвокат, який змушений багатотомні справи роздруковувати на паперові носії та носити їх за собою бодай не на кожне побачення в приміщення, де наявний грибок і надмірна волога. У таких

умовах не лише складно надавати правову допомогу, а й власне перебування там понад годину створює загрозу для здоров'я захисника [40].

Н. М. Бакаянова зазначає, що реформувати адвокатуру неможливо без визначення тих орієнтирів, яких ми бажаємо досягти. Під час перебудови досить легко істотно пошкодити фундамент або зробити ще кардинальніше – його знести. Водночас є загроза втратити і весь об'єкт. Саме тому умови реформування організаційної структури адвокатури мають пройти етапи узагальнення вже здобутого досвіду, збору пропозицій, їх широкого публічного обговорення із залученням науковців, і лише після цього можна переходити до наступного етапу – утілення гіпотез у життя [21, с. 78–79].

У своєму дисертаційному дослідженні Є. Ф. Шкребець зазначає, що, прагнучи до розвитку вітчизняної адвокатури, слід урахувувати такі потреби:

- модернізація вітчизняної правової системи у сфері діяльності адвокатури шляхом імплементації міжнародних норм в українську правову базу. На рівні адміністративного забезпечення буде вдосконалюватись дисциплінарна процедура, гарантії незалежності адвокатів;

- удосконалення чинного Кримінального процесуального кодексу України передбачає перегляду цього процесуального законодавства в частині підвищення забезпечення безпеки адвокатів, створення більш комфортних умов для участі в процесі;

- удосконалення корпоративних вітчизняних норм, що регулюють механізм формування самостійної, незалежної і єдиної системи адвокатських об'єднань України;

- перспективне формування єдиної уніфікованої державної системи підготовки фахівців у сфері юриспруденції, дипломи яких мали б можливість повноцінно використовуватись у будь-якій країні Європейського Союзу;

- зміцнення матеріально-фінансової основи навчання та професійної підготовки (перепідготовки) висококваліфікованих спеціалістів, здатних до саморозвитку та вдосконалення [268, с. 169].

У контексті створення належних умов для діяльності адвоката виникають цілком логічні питання стосовно того, які реформи інституту адвокатури мають бути запроваджені, що потрібно для їх реалізації та які результати ми можемо отримати.

Ураховуючи результати проведеного дослідження, пропонуємо виокремити такі напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

1. Запровадження на законодавчому рівні дієвого механізму захисту і реалізації прав і гарантій адвокатської діяльності.

Розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій для захисту й забезпечення механізму функціонування такого специфічного демократичного інституту, яким є адвокатура. Попри те, що інститут адвокатури не уповноважений на те, аби спеціально стежити за дотриманням прав і свобод людини, не може застосовувати заходи примусу в разі їх порушення, він за своєю сутністю є специфічним засобом контролю за дотриманням законів у процесі здійснення правосуддя. Тому держава зі свого боку має захищати незалежну адвокатську діяльність [69, с. 575].

На думку Н. С. Горбань, зміст нормативно-правових актів, у яких містяться положення про гарантії адвокатської діяльності, відповідають загальноєвропейським стандартам у цій сфері та вимогам міжнародних документів. Проблема порушення прав адвокатів пов'язана з відсутністю ефективних механізмів реалізації гарантій адвокатської діяльності [72, с. 287].

Адвокат, з огляду на його професійні обов'язки, задля захисту й представлення інтересів свого клієнта повинен мати право безперешкодного доступу до приміщень державних утворень та інституцій, крім тих, що наділені спеціальним правовим статусом і мають спеціальний режим функціонування, на підставі посвідчення адвоката. Проте наразі законодавчо не регламентовано правовий режим посвідчення адвоката. Це питання регулюється лише п. 2.3 Положення про зразки бланків та технічних описів

посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при Національній асоціації адвокатів України, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 119, у якому зазначено, що посвідчення адвоката України підтверджує його особу й повноваження [199].

Варто наголосити на тому, що норма вказаного Положення, яка стосується правового статусу посвідчення адвоката, не відповідає регламентованій у ч. 1 ст. 26 «Підстави для здійснення адвокатської діяльності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI нормі, згідно з якою адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правничої допомоги. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правничої допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [190].

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне визначити правовий статус посвідчення адвоката шляхом внесення змін до ст. 12 «Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, включивши частину 3 такого змісту:

«3. Посвідчення адвоката України підтверджує його особу та статус адвоката» [190].

Відповідних змін має зазнати й Положення, яким регламентується форма посвідчення адвоката.

2. Удосконалення процедури вирішення питання щодо дисциплінарної відповідальності адвоката.

Розв'язання цієї проблеми має важливе значення для функціонування інституту адвокатури загалом.

Як зазначає О. І. Русанова, в умовах триваючої судово-правової реформи питання вдосконалення окремих аспектів інституту відповідальності адвоката набувають особливої актуальності, оскільки цей інститут виконує подвійну функцію: попередження вчинення правопорушень і покарання недобросовісних представників професії [218, с. 14].

Проте не завжди повідомлення про допущені адвокатом порушення його обов'язків, що слугують підставою для притягнення його до дисциплінарної відповідальності, можуть бути обґрунтованими й застосовуватись як заходи незаконного впливу на адвоката, спосіб перешкоджання його діяльності. Водночас чинне законодавство наразі нормативно не регулює питання відповідальності особи, яка подає скаргу на дії чи бездіяльність адвоката, якщо вона буде визнана безпідставною.

Згідно зі ст. 36 «Ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки. Водночас не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, зокрема ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності [190].

Таким чином, аналізована норма закону не передбачає умов притягнення заявника до відповідальності за подання заяви, яка не обґрунтована правдивими фактами.

Згідно з переконаннями Н. С. Горбань, неузгодженість між нормами процесуального законодавства і відповідними положеннями Закону щодо гарантій адвокатської діяльності створює підстави для їх ігнорування. У зв'язку з цим особливого значення набуває діяльність адміністративних та

судових органів, які мають і повинні на основі закону створити прогресивну практику встановлення порушення прав адвокатів, гарантій адвокатської діяльності та відповідного реагування, зокрема шляхом притягнення до відповідальності винних осіб [72, с. 287].

Тому пропонуємо аналізовану норму ст. 36 «Ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI доповнити частиною 3 такого змісту:

«3. За умисне вчинення діянь, передбачених частиною другою цієї статті, винна особа притягується до відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи, згідно з чинним законодавством» [190].

3. Імплементация міжнародних норм і стандартів адвокатської діяльності до національної правової системи.

Цей напрям передбачає, зокрема, запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності практикуючих адвокатів за шкоду, завдану ними під час виконання своїх професійних обов'язків.

Ураховуючи прагнення України як демократичної правової держави забезпечити належні умови організації інституту адвокатури та високий рівень професійної майстерності адвокатів, які забезпечують правову охорону суспільних і приватних інтересів усіх учасників суспільних правовідносин, інститут обов'язкового страхування цивільної відповідальності має бути запроваджено на рівні закону.

Практика запровадження страхування цивільної відповідальності адвоката стимулює вдосконалення професійної майстерності, урахування адвокатом максимального кола прав та інтересів клієнта, а також знижує рівень негативного ставлення суспільства до адвокатів, які допустили в процесі представництва завдання шкоди майновим інтересам особи, яку вони представляють.

Згідно зі ст. 17 Правил адвокатської етики, затверджених З'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року, адвокат не має здійснювати ведення справи, що не відповідає його рівню професійної компетенції, без участі та за згодою клієнта в ній іншого адвоката, який володіє необхідною компетенцією [186].

На нашу думку, до початку професійної адвокатської діяльності, прийняття присяги, претендент на право отримання свідоцтва адвоката обов'язково має подати відповідний документ, що посвідчує факт страхування професійної відповідальності й можливості проведення покриття завданих своїми діями збитків.

У разі умисного порушення зобов'язань за договором адвокат повинен нести відповідальність у повному обсязі завданої ним шкоди. Договір адвоката з довірителем про надання правової допомоги не повинен містити умов про обмеження відповідальності за умисне порушення зобов'язань адвокатом, а якщо таку умову буде передбачено в договорі, вона буде нікчемною [108, с. 67].

З огляду на зазначене, вбачаємо за доцільне адаптувати до міжнародних стандартів норму ч. 1 ст. 6 «Адвокат» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI [190] шляхом запровадження вимоги до адвоката щодо укладання договору обов'язкового страхування, виклавши її в такій редакції:

«1. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України, отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та уклала договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну

ними під час виконання своїх професійних обов'язків, реалізованих у межах цього Закону».

Отже, з огляду на зазначене, можна дійти висновку, що метою реформування інституту адвокатури в нашій країні має стати реалізація напрямів адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій. Очевидно, що інститут адвокатури як складова системи надання кваліфікованої юридичної допомоги має розвиватись і вдосконалюватись.

Висновки до розділу 3

1. В умовах реформаційного сьогодення, триваючих євроінтеграційних процесів усіх без винятку інституцій в Україні сфера надання професійної правничої допомоги також зазнала певних змін, що виявляється в перерозподілі ролі між правовими інститутами, які функціонально покликані здійснювати реалізацію функцій держави щодо захисту конституційно гарантованих прав і свобод людини та громадянина. Одним з таких інститутів є адвокатура, саме тому діяльність законодавця, практиків і наукової спільноти наразі спрямована на пошук нових підходів адміністративно-правового регулювання питань адвокатської діяльності, створення належних умов її здійснення з боку державних інституцій, забезпечення дотримання гарантій в їх діяльності, оскільки роль адвокатури в житті правового суспільства залишається надзвичайно важливою.

2. Правовий статус адвоката й відсутність втручання в його роботу з боку державних інституцій є певним показником розвитку суспільства, його демократичності та правового рівня. Чинне законодавство визначає головну роль адвокатури, яка полягає в захисті прав, свобод і законних інтересів особи, забезпеченні рівного й вільного доступу до правосуддя. Кожна правова держава на рівні основного закону визнає адвокатуру

високопрофесійним незалежним інститутом і гарантує відсутність будь-якого втручання в її діяльність. Професійна правова допомога адвоката може мати високий рівень ефективності лише за умови відсутності будь-яких перешкод з боку держави та її органів у процесі провадження ним діяльності із захисту інтересів клієнта. Адвокатська діяльність наділена певною специфікою, яка полягає в наявності постійних конфліктів і протиборства, проте не з клієнтом, а з інституціями чи особами, яким клієнт протистоїть. Причому адвокат законодавчо наділений незначним арсеналом засобів і можливостей, щоб забезпечити захист прав та інтересів свого клієнта. Тож він має хоча б сам зазнавати мінімального тиску та втручання в роботу, що перешкоджатимуть йому професійно захищати інтереси довірителя.

3. Європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрям зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої є процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійними адвокатами. З огляду на це, адвокатура є одним з найважливіших правових інститутів, що наявні та зазнають ефективного регулюючого впливу в правових, соціально орієнтованих державах, що забезпечує охорону й захист прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин.

4. Як важливий елемент правового суспільства інститут адвокатури в Україні має важливе значення та відіграє дедалі більш значущу роль у сфері правозахисту. Ураховуючи обраний шлях євроінтеграції, владні структури держави та громадськість мають вживати реформаційні заходи, спрямовані на виведення адвокатури на новий рівень функціонування. У цьому на допомогу Україні має прийти передовий, перевірений практикою реалізації, досвід інших держав, які є партнерами нашої країни на міжнародній арені, з метою його подальшої інтеграції в національне законодавство та юридичну практику.

5. Безпосередній вагомий вплив на стан правової захищеності й охорони прав та інтересів особи має те, наскільки інституції держави або

недержавні утворення здатні оперативно реагувати на факти посягань та ефективно усувати не лише наслідки таких порушень, а й аспекти, що стали причиною порушень охоронюваних прав, свобод та інтересів учасників суспільних правовідносин. Стан ефективності захисту прав та інтересів особи безпосередньо залежить від ступеня нормативного врегулювання діяльності адвокатури, дієвого процесуального права, відсутності протидії з боку органів держави у питаннях реалізації принципів діяльності адвокатури та забезпечення повного їх дотримання. Підвищити рівність такої ефективності правозахисту спроможні отримані результати досліджень шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, проведеного на основі чинного національного законодавства та практики його реалізації, теоретичного осмислення наукової доктрини, спираючись на аналіз зарубіжного досвіду організації та функціонування органів адвокатури, здійснено узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукової проблеми теоретико-правових і практично-реалізаційних засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. Сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на виконання поставлених завдань, основними з яких є:

1. Наголошено, що задля виконання адвокатурою завдань із захисту прав і свобод людини та громадянина, що відповідає європейським стандартам, потрібно створити належні умови. Зазначено, що належними умовами діяльності адвокатури слід вважати комплекс правових та організаційних заходів щодо формування й організації діяльності адвокатури як інституції, яка, не будучи державним органом, виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб.

Надано авторське визначення поняття публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, – це врегульовані нормами адміністративного права правовідносини, які виникають між суб'єктом публічної влади та адвокатурою як інституцією громадянського суспільства з надання належних умов її діяльності, спрямовані на встановлення в суспільстві порядку й законності та захищаються державою шляхом застосування заходів примусу. До ознак, що характеризують зазначені правовідносини, належать такі: 1) урегульовані нормами адміністративного права; 2) однією зі сторін є суб'єкти публічного права; 3) суб'єкти публічного права наділені державно-владними повноваженнями; 4) об'єктом правовідносин є створення належних умов діяльності адвокатури; 5) захист

правовідносин відбувається всіма методами державного впливу. Крім того, публічні правовідносини зі створення належних умов діяльності адвокатури, що є об'єктом адміністративно-правового регулювання, залежно від суб'єктів публічної влади можна поділити на види: а) правовідносини, однією зі сторін яких є державні органи; б) правовідносини, стороною яких є органи місцевого самоврядування.

2. Зауважено, що місце адвокатури в системі органів публічної влади визначається тим, що: по-перше, державні органи видають нормативно-правові акти, які регулюють діяльність адвокатури; по-друге, стосовно державних органів та органів місцевого самоврядування адвокатура наділена самостійністю; по-третє, надання правничої допомоги адвокатурою визначається як один з важливих напрямів її діяльності, що регулюються державними органами. Сформульована теза, що найбільш ефективна модель адвокатури, яка відповідає вимогам входження України до Європейського Союзу, передбачає баланс між приватноправовим і публічно-правовим елементом адвокатури, надаючи перевагу приватноправовому та наділяючи адвокатуру повноваженнями, притаманними державним органам. Визначено, що правовим статусом адвокатури є сукупність прав та обов'язків, гарантій діяльності та юридичної відповідальності адвокатури як інституції виконувати поставлені перед нею цілі через здійснення завдань із захисту прав і свобод людини та громадянина.

3. Запропоновано авторське визначення поняття «правові засади здійснення та організації адвокатської діяльності», згідно з яким це – система нормативно-правових актів і міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, що врегульовують діяльність і роботу адвокатури як інституції. Визначено, що в правових засадах діяльності адвокатури можна виокремити три рівні: перший – міжнародні стандарти діяльності адвокатури; другий – регіональні акти, що закріплюють основні положення організації адвокатури; третій рівень – національний, у якому знаходять відображення основи перших двох рівнів. Набула подальшого

розвитку теза про те, що національний рівень нормативно-правового забезпечення організації і діяльності адвокатури охоплює три групи нормативних актів: законодавчі акти; підзаконні нормативні акти; локальні нормативні акти. Зазначено, що адміністративне законодавство посідає чільне місце серед правових засад організації та діяльності адвокатури, його представлено як законами, так і кодифікованими нормативно-правовими актами.

4. З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм створення належних умов діяльності адвокатури є юридичною структурою адміністративно-правових засобів і форм, заснованих на нормах чинного законодавства щодо регулювання функцій адвокатури, які сукупно, цілісно й послідовно впливають на реалізацію прав та обов'язків адвокатів, процедуру вступу в адвокатуру, етичні стандарти й нагляд за їхньою діяльністю, спрямовані на забезпечення ефективної адвокатської системи та їхньої незалежності у сфері надання правової допомоги.

Особливостями адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури визнано такі:

- 1) нормативно-правова урегульованість діяльності адвокатів, спрямована на забезпечення організації та ефективного функціонування адвокатської системи;
- 2) наявність системи ліцензування, яка передбачає процес видачі ліцензій адвокатам, зокрема встановлення критеріїв професійної компетентності й етичної поведінки;
- 3) формування адвокатських палат як самоврядних організацій для захисту прав та інтересів адвокатів, а також контролю за їх діяльністю;
- 4) установлення етичних стандартів і правил, які регулюють поведінку адвокатів та забезпечують високий ступінь професійної моралі;
- 5) забезпечення належної фінансової оплати та здійснення систематичних заходів з навчання і підвищення кваліфікації адвокатів як передумова високого рівня їхньої професійної підготовки;

б) наявність механізму вирішення конфліктів і суперечок, пов'язаних з діяльністю адвокатів, зокрема ефективної системи дисциплінарної відповідальності;

7) існування відповідного спектра засобів щодо забезпечення адвокатам доступу до необхідної інформації та ресурсів для ефективного провадження своєї діяльності.

5. Доведено, що до суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури належать законодавчі органи (забезпечують встановлення норм і правил), Національна асоціація адвокатів України (саморегулювання та підтримка адвокатів), а також правозахисні та владні організації (забезпечення належності й ефективності адвокатської діяльності).

Обґрунтовано доцільність класифікувати суб'єктів забезпечення, які безпосередньо беруть участь у створенні належних умов діяльності адвокатури, за такими критеріями: за компетенцією, орієнтованою на конкретні цілі, у суб'єктів адміністративно-правового забезпечення; залежно від юридичного характеру формування; залежно від методів вирішення ключових питань, які належать до їх компетенції, та процедури ухвалення рішень.

6. Встановлено, що адміністративні процедури щодо створення належних умов діяльності адвокатури повинні передбачати такі аспекти: встановлення чітких правил і процедур для отримання ліцензії на адвокатську діяльність; створення ефективної системи реєстрації адвокатів і ведення актуальної бази даних; розроблення та впровадження законодавчих актів і нормативів, що визначають обов'язки та права адвокатів; забезпечення постійного моніторингу й адаптації нормативів до змін у суспільстві та правовому середовищі; організація тренінгів і семінарів з етики для підвищення свідомості й дотримання високих стандартів; установа правил щодо фінансової взаємодії адвокатів з клієнтами, включаючи механізми розрахунків та оплати послуг; упровадження механізмів

фінансового моніторингу для попередження корупційних виявів; упровадження процедур перевірки якості адвокатських послуг; створення механізмів для захисту адвокатів від будь-яких форм тиску чи переслідувань за виконання їхніх професійних обов'язків; забезпечення правового захисту й гарантій незалежності адвокатської діяльності тощо.

7. Доведено, що гарантії адвокатської діяльності – це елемент правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що становить визначені або санкціоновані державою на рівні закону способи й умови провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Визначено предмет правових гарантій адвокатської діяльності, який складається з процесуальних прав і обов'язків адвоката. Виокремлено низку взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності, а саме: 1) правова форма регламентації гарантій – тобто закріплення на рівні закону способів та умов провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних і соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; 2) ефективність механізму реалізації гарантій адвокатської діяльності залежить від кола суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій; 3) повноваження суб'єктів, які застосовують гарантії та покликані забезпечити дотримання цих гарантій, а також процедура реалізації вказаних повноважень.

З'ясувавши сутність гарантій адвокатської діяльності, розширено перелік їх характеристик, до яких віднесено: 1) ефективність адвокатської діяльності, що сприятиме дієвості гарантій і допоможе уникнути їх декларативності; 2) універсальний характер адвокатської діяльності, оскільки включає коло суб'єктів, які відповідно до чинного законодавства зобов'язані

вчинити певну дію або навпаки – утриматися від її вчинення;
3) беззаперечність, тобто світова спільнота визнає гарантії основоположною умовою функціонування інституту адвокатури як важеля протистояння інтересів особи інтересам держави, про що свідчить наявність міжнародних нормативних актів у цій сфері.

З метою уникнення формалізму в забезпеченні гарантій адвокатської діяльності, для впорядкування процедури застосування до адвоката запобіжного заходу, запропоновано п. 12 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI викласти в такій редакції:

«12) орган або посадові особи за наявності передбачених Законом підстав для затримання адвоката або застосування до нього запобіжного заходу зобов'язані завчасно письмово поінформувати про проведення таких заходів відповідну раду адвокатів регіону, за винятком невідкладних випадків, пов'язаних з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення».

Запропоновано перелік обставин визнання судом доказів недопустимими, встановлений ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI, розширити, зокрема шляхом доповнення ч. 3 ст. 87 пунктом 5 такого змісту:

«5) під час проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій з порушенням встановлених законодавством гарантій адвокатської діяльності».

8. На підставі результатів вивчення зарубіжного досвіду організації та функціонування органів адвокатури, з метою його використання в Україні запропоновано внести низку змін і доповнень до чинного законодавства, а саме:

– статтю 4 «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI доповнити частиною 5, виклавши в такій редакції:

«5. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність лише після укладання договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності за шкоду, завдану ним під час виконання своїх професійних обов'язків, реалізованих у межах цього Закону»;

– частину 1 ст. 7 «Вимоги щодо несумісності» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI доповнити пунктом 5, виклавши в такій редакції:

«5) будь-які інші види діяльності на платній основі на підставі трудового договору, за винятком наукової та науково-педагогічної роботи»;

– розширити перелік обставин, що позбавляють особу права бути адвокатом, визначених ч. 2 ст. 6 «Адвокат» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, шляхом внесення пункту 5 до частини 2 вказаної статті, виклавши в такій редакції:

«5) має прострочену фінансову заборгованість, якщо стосовно неї відкрито провадження в справі про банкрутство або якщо її внесено до реєстру боржників».

9. Виокремлено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій:

1) запровадження на законодавчому рівні ефективного механізму захисту й реалізації прав і гарантій адвокатської діяльності, спрямованого на визначення правового статусу посвідчення адвоката шляхом включення частини 3 до статті 12 «Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, посвідчення адвоката України» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, виклавши в такій редакції:

«3. Посвідчення адвоката України підтверджує його особу та статус адвоката»;

2) удосконалення процедури вирішення питання щодо дисциплінарної відповідальності адвоката, який має на меті забезпечити захист адвокатів від необґрунтованих скарг, шляхом доповнення статті 36 «Ініціювання питання

про дисциплінарну відповідальність адвоката» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI частиною 3, виклавши її в такій редакції:

«3. За умисне вчинення діянь, передбачених частиною другою цієї статті, винна особа притягується до відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи, згідно з чинним законодавством»;

3) імплементація міжнародних норм і стандартів адвокатської діяльності до національної правової системи, що має реалізуватися шляхом запровадження вимоги до адвоката щодо укладання договору обов'язкового страхування та відповідним внесенням змін до частини 1 статті 6 «Адвокат» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI, виклавши її в такій редакції:

«1. Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України, отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та уклала договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну ними під час виконання своїх професійних обов'язків, реалізованих у межах цього Закону».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / [авт-упор. В. П. Тимошук] ; відп. ред. І. Б. Коліушко. Київ : Факт, 2003. 496 с.
2. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Геращук, В. В. Богуцький та ін.] ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. [2-ге вид., переробл. та допов.]. Харків : Право, 2012. 656 с.
3. Адміністративне право України : навч. посіб. / [В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд та ін.] ; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. Т. 1. Загальне адміністративне право. 272 с.
4. Адміністративне право України : навч. посіб. / [В. К. Шкарупа, М. В. Коваль, О. П. Савчук та ін.]. Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2005. 248 с.
5. Адміністративне право України : навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Харків : Одиссей, 2004. 880 с.
6. Адміністративне право України : підручник / [В. В. Галунько, В. І. Олефір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд та ін.]. Херсон : ХМД, 2013. Т. 1. Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.
7. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
8. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 480 с.
9. Адміністративне право України : словник термінів / [Р. С. Мельник та ін.]; за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ : Ін Юре, 2014. 520 с.
10. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / за заг. ред. В. В. Галунька. Херсон :

Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с. URL: <http://www.law-property.in.ua/images/books/aruvsu.pdf>.

11. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова)]. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.

12. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

13. Адміністративно-правові засади реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні : навч. посіб. / [А. В. Боровик, А. В. Дерев'яно, О. Ю. Дрозд та ін.]. Одеса : Гельветика, 2021. 252 с.

14. Алфьоров С. М. Заходи організаційно-правового характеру в адміністративно-правовому механізмі протидії корупції в ОВС. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Право*. 2011. № 1. С. 39–43.

15. Амелічева Л. П. Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2008. 209 с.

16. Анохіна Д. В. Адміністративна процедура: поняття та стадії відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 283–286.

17. Аракелян М. Р. Інститут адвокатури у правозахисній діяльності сучасної Української держави. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 3. С. 7–9.

18. Аракелян М. Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 386 с.

19. Бакаянова Н. М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. С. 226–229.

20. Бакаянова Н. М. Предмет, об'єкт та методологія науки про адвокатуру. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 76. С. 3–9.

21. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук ; 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7640?show=full&locale-attribute=uk>.
22. Бакумов О. С. Президент України в системі гарантування юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск, Т. 2. С. 24–30.
23. Бандурка С. С. Адвокатура України на сторожі закону : монографія. Харків : Майдан, 2021. 224 с.
24. Бандурка С. С. Європейські стандарти адвокатської діяльності. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 5–11.
25. Бандурка С. С. Стан наукової розробленості взаємодії держави та адвокатури в системі захисту прав і свобод людини. *Форум права*. 2023. № 75 (2). С. 89–99.
26. Банчук О. Підстави розмежування публічного та приватного права в Україні. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 143–151.
27. Бевзенко В. М. Особливості правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному процесі. *Вісник господарського судочинства*. 2007. № 4. С. 99–105.
28. Бедюк Н. А. Гарантії адвокатської діяльності в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. *Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки* : матеріали наук. конф. (м. Івано-Франківськ, 20–21 берез. 2015 р.). Івано-Франківськ, 2015. С. 158–161.
29. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 544 с.
30. Береза Н. В. Правові основи діяльності інституту адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 14–17.

31. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.

32. Білоус В. Т., Кузьменко О. О. Формування поняття «публічний інтерес» на сучасному етапі в сфері оподаткування. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Юридичні науки*. 2012. Ч. I. С. 40–45.

33. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76–80.

34. Бірюкова А. М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 508 с.

35. Богатир В. Наявність у судді, прокурора чи слідчого статусу адвоката є підставою для його відводу. *Право.ua* : [сайт]. URL: <https://pravo.ua/naiavnist-v-suddi-prokurora-chy-slidchoho-statusu-advokata-ie-pidstavoiu-dlia-ioho-vidvodu-bloh-volodymyra-bohatyria/>. (дата звернення: 08.10.2023).

36. Бойко І. В. Адміністративна процедура – поняття, ознаки і види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 33. С. 113–122.

37. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловійова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/348691188_Administrativna_procedura_Konspekt_lekcij_2017.

38. Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 148–151.

39. Борко А. Л. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 71–77. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1-2_2020-20-29.pdf.

40. Боряк Г. Чи повинна держава створити умови для роботи адвоката? *Національна асоціація адвокатів України*: [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/publications/996-chi-povinna-derzhava-stvoriti-umovi-dlya-roboti-advokata.html>. (дата звернення: 09.11.2023).

41. Боса І. В. Акти, що регулюють діяльність адвокатури: міжнародно-правовий рівень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : зб. матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 26–29.

42. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. Вип. 14. С. 210–215. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/286>.

43. Боса І. В. Дуалізм правової природи адвокатури. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 берез. 2023 р.) / НДІ публ. Права. Київ. 2023. С. 31–33.

44. Боса І. В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 16 листоп. 2023 р.). Кропивницький, 2023. Ч. 1. С. 62–66.

45. Боса І. В. Організація та функціонування інституту адвокатури України у контексті реформаційних процесів з урахуванням зарубіжного досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 234–239.

46. Боса І. В. Особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 41–46.

47. Боса І. В. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 87–90.

48. Боса І. В. Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 80–82.

49. Боса І. В. Сутність незалежної адвокатури як недержавного самоврядного інституту. *Трансформація правової системи України: виклики сучасності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 лют. 2024 р.) / УДУ ім. М. Драгоманова. Київ, 2024. С. 26–28.

50. Боса І. В. Характеризуючі ознаки гарантій адвокатської діяльності та механізм їх реалізації в умовах євроінтеграції. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики* : зб. матеріалів III Міжнар. конф. (м. Кропивницький, 06 жовт. 2023 р.) / ДонДУВС. Кропивницький. 2023. С. 193–196.

51. Братель С. Г. Природа та особливості адміністративних процедур. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 2. С. 99–103.

52. Бринчак М. П. Особливості суб'єктів права свободи світогляду та віросповідання за законодавством України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 169–176. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9ac16b91-5932-45b3-b532-ddbfec157f3a/content>.

53. Буравльов С. І. Категорійно-понятійне розуміння адміністративно-правового статусу господарських судів України. *Sciences of Europe*. 2020. Вип. 2, № 55. С. 59–63

54. Валах В. В., Клейменова С. М. Теоретичні та практичні проблеми приватного права : метод. рек. Одеса : Одес. нац.ун-т імені І. І. Мечникова, 2021. 34 с.

55. Васильєв А. С. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Харків : Одісей, 2003. 288 с.

56. Ведерніков Ю. А., Шкарупа В. К. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 336 с.

57. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

58. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
59. Виконавча влада і адміністративне право / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Ін Юре, 2002. 668 с.
60. Вільчик Т. Б. Адвокатура та громадянське суспільство у правовій державі. *Право України*. 2014. № 11. С. 243–250.
61. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
62. Вільчик Т. Б. Конституційна природа права правову допомогу: порівняльний аналіз. *Закон та Життя*. 2013. № 10. С. 55–59.
63. Вільчик Т. Б. Системи органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 2 (5). С. 38–45.
64. Вовнюк В. Адвокатура Німеччини: цікаві елементи кваліфікаційних та дисциплінарних практик. *Закон і Бізнес* : [сайт]. URL: <https://zib.com.ua/ua/141634.html>. (дата звернення: 19.12.2023).
65. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
66. Волк Н. В., Світличний О. П. Адміністративно-правове регулювання фармацевтичної діяльності в Україні: шляхи вдосконалення : монографія. Київ : НУБіП України, 2018. 185 с.
67. Волкова Л. М. Публічне адміністрування адвокатури України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3, т. 1. С. 106–110. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/3/tom_1/19.pdf.
68. Габані І. І. Адміністративно-правове регулювання адвокатури України та країн Словаччини і Чехії: порівняльно-правовий аспект : дис. ... д-ра філос. : 081. Ужгород, 2023. 203 с.
69. Гайворонська В. В., Водолазький С. Г., Микитюк О. С. Процесуальні гарантії адвокатської діяльності й деонтологічні стандарти в

рішеннях Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 572–575.

70. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : навч. посіб. Ірпінь : Укр. фін.-екон. ін-т ДПА України, 1998. 108 с.

71. Гончарук С. Т. Основи адміністративного права України : навч. посіб. Київ : Аванпост-прим, 2004. 200 с.

72. Горбань Н. С. Гарантії адвокатської діяльності: поняття, генеза, значення. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 284–289. URL: <https://cutt.ly/Jw1xEJsy>.

73. Горбач А. М. Структура адміністративно-правових відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9), т. 3. С. 173–176.

74. Горбач А. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2, ч. 4. С. 172–174. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/2/tom_4/39.pdf.

75. Городецька І. А. Адміністративно-правове регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 42 с.

76. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листоп. 1991 р. № 1798-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

77. Грисюк В. В. Система принципів здійснення адвокатської діяльності. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 24–30. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/5_2019/part_1/6.pdf.

78. Губанова Т. О. Адміністративно-правовий статус педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників як учасників освітнього процесу за законом України «Про освіту». *Київський юридичний журнал*. 2022. Вип. 2. С. 14–21.

79. Гусейнлі А. Завдання та функції адвоката в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 191–197.

80. Дараганова Н. В. Головні критерії розмежування права на приватне та публічне. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 10–14. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/257646/254488>.

81. Дараганова Н. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права (на прикладі екіпажу повітряного судна України). *Вісник НТУУ «КПІ». Серія : Політологія. Соціологія. Право*. 2010. № 4–1. С. 227–232. URL: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2010/4/38.pdf>.

82. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

83. Державне управління в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. Київ : СОМІ, 1999. 266 с.

84. Дніпров О. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 175–179.

85. Дроздов О. Гарантії адвокатської діяльності в контексті міжнародних стандартів або «больові точки» сьогодення Адвокатури України. *Адвокатура – інститут збереження демократії і гарантія прав людини* : матеріали міжнар. конф. (м. Київ, 30 серп. 2018 року). Київ, 2018. URL: <https://cutt.ly/ew1xBKZq>.

86. Дутко А. О. Особливості юридичних конструкцій приватного та публічного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 26–27. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Dutko.pdf.

87. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

88. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://cutt.ly/0w1xR8w7>.(дата звернення:29.10.2023).

89. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://cutt.ly/Vw1xTrnc>.(дата звернення: 09.11.2023).

90. Єфіменко М. Ю. Правові засади діяльності адвокатури України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59), ч. 2. С. 46–53.

91. Єщук О. М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 464 с.

92. Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40) С. 67–72. URL: <file:///C:/Users/HP/Downloads/alexi,+12.pdf>.

93. Жукорська Я. М. Міжнародно-правове регулювання діяльності адвокатури: загальні засади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2014. Вип. 1, т. 3. С. 238–241.

94. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 900 с.

95. Заборовський В. В. Щодо необхідності існування диференційованого підходу в аспекті визначення програм підвищення кваліфікації українських адвокатів в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 326–321. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/54.pdf>.

96. Заборовський В. В., Манзюк В. В. До дефініції поняття «гарантії адвокатської діяльності». *Правова держава: історія, сучасність та*

перспективи формування в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 15–16 лют. 2019 р.) / Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 2019. С. 144–147. URL: <https://cutt.ly/lw1xYxE0>.

97. Завальний М. В. Адвокатура в системі недержавних суб'єктів правоохорони України. *Форум права*. 2017. № 3. С. 47–52.

98. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III). Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 09.10.2024).

99. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за ред. В. В. Копейчикова. [стер. вид.]. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

100. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 320 с.

101. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

102. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі 01 жовт. 1988 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text. (дата звернення: 20.07.2023).

103. Загуменна Ю. О. Принципи адвокатської діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2020. 276 с.

104. Запотоцька О. В. Поняття та елементи адміністративно-правового статусу Національного банку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 42. С. 166–170.

105. Звіт Національної асоціації адвокатів України про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, за період 2013-

2018 роки. *Національна Асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/news/3498-naau-publikue-zvit-pro-porushennya-prav-advokativ-ta-garantij-advokats-koi-diyal-nosti-v-ukraini.html>.(дата звернення: 12.08.2023).

106. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.

107. Ізуїта П. О. Поняття належних та безпечних умов праці. *Форум права*. 2007. № 2. С. 70–74.

108. Кармазіна К. Ю., Фурсова М. Ю. Страхування адвокатської діяльності в Україні: бути чи не бути? *Правова держава*. 2018. № 30. С. 65–73. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17030/1/65-73.pdf>.

109. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 477 с.

110. Кліменко Ю. Ю. Поняття та особливості правових відносин, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері праці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 1 (35). С. 189–195.

111. Коваль К. «Ручна» адвокатура не потрібна нікому. *Союз юристів України* : [сайт]. URL: <http://lawyersunion.org.ua/?p=4914>.(дата звернення: 14.11.2023).

112. Коваль Л. В. Охорона громадського порядку. Київ : Політвидав України, 1988. 92 с.

113. Коваль О. А. Адміністративно-правові засади взаємодії органів публічної влади та адвокатури. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 2. С. 60–65.

114. Коваль О. А. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення здійснення реформи адвокатури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 47. Т. 1. С. 97–100. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_1/22.pdf.

115. Коваль О. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення реформи адвокатури в Україні. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1–2. С. 21–29. DOI: <http://doi.org/10.33287/11203>.

116. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. (дата звернення: 09.11.2024).

117. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. (дата звернення: 05.12.2024).

118. Козлов О. О. До питання щодо визначення ознак гарантій адвокатської діяльності. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 1. С. 86–91. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/14.pdf.

119. Козьмініх А. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства в сучасній науці. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 36. С. 228–235. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/147?show=full>.

120. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2008. 17 с.

121. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

122. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 752 с.

123. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 543 с.

124. Комітет захисту прав адвокатів НААУ оприлюднив ВИСНОВОК про масове порушення прав та гарантій адвокатської діяльності

працівниками ДБР. *ADVOKAT POST Інформаційне агентство* : [сайт]. URL: <https://cutt.ly/7w1xh0oC>.(дата звернення: 02.10.2024).

125. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : підписана 04 листоп. 1950 р. в Римі ; ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17 лип. 1997 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.(дата звернення: 20.11.2024).

126. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 09.12.2024).

127. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 89–92.

128. Корнійченко А. О. До питання визначення дефініції адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. *Вісник університету імені Альфреда. Серія : Право*. 2020. № 1 (1) С. 142–146.

129. Короткий тлумачний словник української мови / [уклад. : Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та ін.] ; відп. ред. Л. Л. Гумецька. Київ, 1978. 296 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humetska_LL/Korotkyi_tlumachnyi_slovnyk_ukrainskoi_movy.pdf?PHPSESSID=d1i9316j0qiju8flpqf6a9d1a7.

130. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Львів : Лукашук В. С., 2006. 152 с.

131. Коструба А. Теоретичні роздуми щодо поняття суб'єкта права *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, (19–20 трав. 2017 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Харків. обласний осередок Всеукр.

громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 109–111.

132. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1(11). С. 164–176.

133. Кравченко Р. А. До визначення організаційно-правових засад державного управління зниженням ризику надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. *Science Review*. 2019. № 7 (24). С. 19–25.

134. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text>. (дата звернення: 09.11.2023).

135. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text>. (дата звернення: 03.10.2023).

136. Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Т. 1, вип. 35, ч. 2. С. 41–44.

137. Курило Т. В. Адвокат як суб'єкт надання професійної правової (правничої) допомоги. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 2. С. 83–90.

138. Курс адміністративного права України : підручник / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.] ; за ред. В. В. Коваленко. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 812 с.

139. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 15–20.

140. Литовченко П. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері комунального господарства. *Митна справа*. 2012. № 2 (80), ч. 2, кн. 2. 130 с.
141. Личенко І. Загальні засади організації та функціонування адвокатури зарубіжних країн. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 1. С. 153–159.
142. Мазепа М. Адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності Державної служби охорони при МВС України : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 269 с.
143. Мазурик К. З. Ефективність закону та критерії її оцінки. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. 2015. Вип. 2. С. 64–74. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2020/Sakun.pdf.
144. Малишко С. І. Поняття механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 2. С. 13–19. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2022/3.pdf.
145. Маркович Х. М. Адвокатура України як механізм захисту прав людини та громадянина: теоретико-правовий ракурс. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 45–47.
146. Маркович Х. М. До питання функціонування адвокатського самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 201–208.
147. Мацко В. Гарантії адвокатської діяльності міф чи реальність? *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/publications/3464-garantii-advokats-koi-diyal-nosti-mif-chi-real-nist.html>. (дата звернення: 10.12.2023).
148. Меєрович Н. А. Щодо адміністративно-правового статусу адвоката. *Форум права*. 2013. № 3. С. 372–375.

149. Мелех Л. В. Незалежність адвоката в разі надання правничої допомоги в господарському судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 121–124. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/30.pdf.

150. Меліхова Ю. О. Основні проблеми та напрями вдосконалення інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 159–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2017_3_29.

151. Меліхова Ю. О. Засоби запобігання зловживанням адвокатами своїми професійними правами та гарантіями. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 308–315. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/4_2018/49.pdf.

152. Мельник Р. С. Адміністративні процедури в діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 3. С. 97–101.

153. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125–129. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69cd5081-1526-4a91-bc5e-e709b0c27bbb/content>.

154. Меморандум про співпрацю між Національною асоціацією адвокатів України та Департаментом з питань виконання кримінальних покарань при Міністерстві юстиції України : прийнято 9 лют. 2022 р. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/news/7272-naau-ta-departament-z-pitan-vikonannya-kriminalnih-pokaran-pidpisali-memorandum-prospivpracyu.html>. (дата звернення: 29.07.2023).

155. Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Національною асоціацією адвокатів України : прийнято 29 листоп. 2018 р. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/e3be800aec4f34f3b59a_file.pdf. (дата звернення: 08.09.2023).

156. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 40 с.

157. Миколенко О. І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 58–64.

158. Миколенко О. І. Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 100–104.

159. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий 16 груд. 1966 р. ; ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.(дата звернення: 22.11.2023).

160. Можайкіна О. Міжнародно-правове регулювання адвокатської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 26–34.

161. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття «правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 4/2. С. 154–157.

162. Мурза В. В. Теоретико-правові засади становлення та розвитку наглядової функції держави : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Головка. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 322 с.

163. НААУ публікує звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/news/3498-naau-publikue-zvit-pro-porushennya-prav-advokativ-ta-garantij-advokats-koi-diyal-nosti-v-ukraini.html>.(дата звернення: 22.09.2023).

164. Назаров В. В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2008. 584 с.

165. Нечай А. А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів: монографія. Чернівці: Рута, 2004. 376 с.

166. Ніканорова О. В. Адміністративні правові відносини: поняття та класифікація. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2014. Т. 2, вип. 6–1. С. 206–210.

167. Оверчук С. В. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія : Право*. 2016. № 1 (13). С. 1–43.

168. Олійник А. Ю. Адвокатура в правовій системі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 323–326.

169. Організація адвокатури та адвокатська діяльність : навч. посіб. для підгот. до комплекс. іспиту / [Т. Б. Вільчик, І. В. Назаров, О. М. Овчаренко та ін.]. Харків : Право, 2021. 448 с.

170. Орловська І. Г. Адвокатська діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Форум права*. 2013. № 2. С. 423–427.

171. Основні положення про роль адвокатів : прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#top. (дата звернення: 09.11.2023).

172. Павлюк Н. М. Журавель М. П. Характеристика процедури набуття права на здійснення адвокатської діяльності та пропозиції щодо її вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 304–308. URL: http://lsey.org.ua/5_2021/73.pdf.

173. Панченко В. А., Галета Я. В., Черненко О. В. Основи менеджменту : навч. посіб. для студ. екон. спец. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. 452 с.

174. Перепелиця М. О. Правове регулювання статусу платників податків і зборів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001. 181 с.

175. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : постанова Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2014 р. № 465. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF#Text>.(дата звернення: 21.12.2024).

176. Підвищення кваліфікації адвокатів. *Рада адвокатів Київської області* : [сайт]. URL: <https://radako.com.ua/pidvyshhennya-kvalifikacziyi-advokativ/>.(дата звернення: 19.10.2024).

177. Погорелова З. О. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право.* 2014. Спецвипуск. С. 55–59. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17696/1/.pdf>.

178. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти). *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2006. № 12. С. 3–15.

179. Подоляка А. М. Захист прав і свобод громадян засобами адвокатури. *Форум права.* 2009. № 1. С. 429–433.

180. Положення про Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності : рішення Ради адвокатів України від 26 лют. 2016 р. № 71. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2017-11-15-polozhennya-241_5a39123dc1b42.pdf.(дата звернення: 10.11.2023).

181. Положення про комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності : рішення Ради адвокатів України від 27 лип. 2013 р. № 182. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.10.25-pologennya-181.pdf>. (дата звернення: 09.04.2024).

182. Порядок ведення єдиного реєстру адвокатів України. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2023-01-02-poryadki-124_63b28bb7a4bfc.pdf.(дата звернення: 01.10.2024).

183. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів : рішення Ради адвокатів України від 27 лип. 2013 р. № 183. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/poryadki/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garantij-183.pdf>.(дата звернення: 24.11.2024).

184. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 09 лип. 2020 р. у справі № 826/15943/17. Адміністративне провадження № К/9901/18104/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90300211>.(дата звернення: 20.10.2024).

185. Постанова Верховного Суду України від 30 трав. 2018 р. у справі № 466/1367/16-а. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74407460>. (дата звернення: 09.10.2023).

186. Правила адвокатської етики : затв. Установчим З'їздом адвокатів України 09 черв. 2017 р. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf.(дата звернення: 21.10.2024).

187. Привілеї юридичної професії / [пер. О. Дроздова та О. Дроздової]. Січень, 2018. 24 с. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/3c4d83633d6ce7461d5e_file.pdf.

188. Прилуцький С. В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2013. 459 с.

189. Пришва Н. Ю. Правове регулювання публічних доходів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Юридичні науки*. 2005. № 64–65. С. 71–73.

190. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.(дата звернення: 24.11.2024).

191. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.(дата звернення: 02.10.2024).

192. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.(дата звернення: 12.12.2024).

193. Про вжиття заходів щодо недопущення порушення права особи на отримання професійної правничої допомоги : рішення Ради адвокатів України від 27 черв. 2019 р. № 86. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2019-06-26-r-shennya-rau-86_5d3ad4d83cfe3.pdf.(дата звернення: 21.09.2024).

194. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.(дата звернення: 24.11.2024).

195. Про внесення змін та доповнень до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України та Положення про помічника адвоката : рішення Ради адвокатів України від 21 верес. 2019 р. № 111. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr111871-19#Text>.(дата звернення: 25.05.2024).

196. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>. (дата звернення: 20.08.2024).

197. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. (дата звернення: 22.09.2024).

198. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#top>.(дата звернення: 24.11.2024).

199. Про затвердження Положення про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при Національній асоціації адвокатів України, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України : рішення Ради адвокатів України від 23 квіт. 2016 р. № 119. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-04-23-r-shennya-rau-119_5735a2214c8f9.pdf.(дата звернення: 14.08.2024).

200. Про затвердження Положення про Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності : рішення Ради адвокатів України від 26 лют. 2016 р. № 71. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2017-11-15-polozhennya-241_5a39123dc1b42.pdf. (дата звернення: 24.11.2024).

201. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 2 лип. 2014 р. № 228. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.(дата звернення: 22.10.2023).

202. Про затвердження Правил адвокатської етики : рішення Установчого З'їзду адвокатів України 09 черв. 2017 р. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf. (дата звернення: 11.11.2023).

203. Про затвердження Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2023 р. № 231/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>. (дата звернення: 24.11.2024).

204. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квіт. 1995 р. № 116/95-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>. (дата звернення: 11.12.2024).

205. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 24.11.2024).

206. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : постанова Верховної Ради України від 29 серп. 2019 р. № 19-ІХ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#Text>. (дата звернення: 29.11.2023).

207. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>. (дата звернення: 21.08.2023).

208. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>. (дата звернення: 24.12.2023).

209. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/776/97-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 24.11.2024).

210. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.(дата звернення: 24.12.2023).

211. Пудрик Н. С. Податкове провадження та суміжні теоретико-правові категорії. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. № 1. С. 111–118.

212. Путій М. В. Сутність та види адміністративних процедур проходження служби у корпусі оперативно-раптової дії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 40, т. 3. С. 90–94. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0515440-54b5-4089-9dd8-e7775b96eeb0/content>.

213. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб.[5-те вид., зі змін.]. Київ : Атіка, 2001. 176 с.

214. Риданних А. Тиск на адвокатуру загрожує погіршенням стану дотримання прав людини в Україні. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: <https://unba.org.ua/news/3499-tisk-na-advokaturu-zagrozhue-pogirshennyam-stanu-dotrimannya-prav-lyudini-v-ukraini.html>.(дата звернення: 21.06.2024).

215. Роговенко Д. С. Правовий статус Рахункової палати України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 201 с.

216. Руденко М. В. Організаційні форми адвокатської діяльності у країнах Європи (Німеччина, Швеція, Австрія). *Форум права*. 2016. № 2. С. 168–174. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_2_27.pdf.

217. Русанова І. О. До питання визначення правової природи інституту адвокатури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 156–159.

218. Русанова О. І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 10–1, т. 2.

С. 14–16. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/6.pdf.

219. Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 222 с.

220. Самілик Л. О., Корбут Л. П. Співвідношення понять «суб'єкт права», «особа», «суб'єкт правовідносин», «учасник правовідносин». *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 89–93. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/1_2016/part_1/17.pdf.

221. Санжарук Т. О. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 91–95. URL: <http://www.apdp.in.ua/v21/18.pdf>.

222. Сафулько С. Ф. До питання реалізації світових стандартів адвокатури в українській практиці. *Право України*. 2011. № 10. С. 242–246.

223. Святоцький О. Д. Адвокатура у юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 1994. 307 с.

224. Семенюк О. Профстандарт адвокатури: міжнародний погляд. *Юридична Газета online*. 25 вересня 2018 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/profstandarti-advokaturi-mizhnarodniy-poglyad.html>.(дата звернення: 24.11.2024).

225. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум ; Ун-т внутр. справ, 2000. 656 с.

226. Слободянюк М. А. Система суб'єктів адміністративного права в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 323–325. URL: http://lsey.org.ua/1_2023/77.pdf.

227. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. Н–О. 840 с. URL: <https://sum.in.ua/s/nalezhnyj>.

228. Соболь Є. Формування правової категорії «суб'єкт публічної адміністрації». *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 86–93.

229. Сопілко І. М. Місце та роль сучасної адвокатури України в правозахисному механізмі. *Юридичний вісник*. 2012. № 1 (22). С. 82–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2012_1_18.

230. Соцький А. М. Види та особливості системи засобів публічного адміністрування лісової сфери. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). С. 128–132.

231. Справа за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України) : висновок Конституційного Суду України від 1 квіт. 2010 р. № 1-в/2010. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-12>.(дата звернення: 20.11.2024).

232. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (МАЮ) : ухвал. на Конференції МАЮ 7 верес. 1990 р. у Нью-Йорку. *Pravolib* : [сайт]. URL: <http://pravolib.pp.ua/ist-12--idz-ax247--nf-26.html>.(дата звернення: 14.12.2024).

233. Статут Національної асоціації адвокатів України. *Національна асоціація адвокатів України* : [сайт]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.Pdf.(дата звернення: 23.11.2024).

234. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2008. 624 с.

235. Суrowова К. Ю. Гарантії адвокатської діяльності. *Адвокатська практика*. 2014. № 4. С. 22–28.

236. Танчинець М. М. Поняття, зміст та види інформаційної діяльності органів публічної влади України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 39, т. 2. С. 31–35.

237. Тарахонич Т. І. Механізм правового регулювання. *Правова держава*. 2002. Вип. 13. С. 103–109.

238. Теорія держави і права : підручник / [М. В. Корнієнко та ін.] ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. [3-є вид. перероб. і допов.]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 480 с.

239. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онищенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/2005.htm.

240. Теорія держави та права : підручник / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

241. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС ; Освіта України, 2017. 320 с.

242. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2012. № 1 (35). С. 50–54.

243. Ткачук Л. В. Місце та роль адвокатури України в системі правозахисних гарантій прав людини: теоретико-правове дослідження. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 71–75.

244. Трофімова Л. В. Податкова політика в контексті дихотомії «публічний інтерес – приватний інтерес». *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2009. № 4 (47). С. 170–178.

245. Тюріна О. В. Сучасні національні правові системи : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 200 с.

246. Турій А. Чи потрібна ліцензія на юридичні послуги. *Адвокат Київ - юридична компанія Турій та Партнери* : [сайт]. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/chi-potribna-licenziya-na-juridichni-poslugi/>. (дата звернення: 16.11.2023).

247. Файнгольд І. Д. Зарубіжний досвід контролю за адвокатською діяльністю та можливості його використання в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 91–95.

248. Філософія права / за ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена. Київ : Основи, 2007. 1256 с.
249. Філософський енциклопедичний словник / [В. І. Шинкарук (гол. редкол.), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін.]. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
250. Фролов Ю. М. Суб'єкти адміністративного права: сутність та підстави класифікації. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 549–557.
251. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Підвищення кваліфікації адвокатів в контексті навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Україна, 15 груд. 2020 р.). Харків, 2020. С. 51–58.
252. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 36 с.
253. Харитонова О. І., Харитонов Є. О. Дихотомія «публічне право – приватне право» та деякі питання визначення структури національного права. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 7–8.
254. Харітонова О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 328 с.
255. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 08.09.2024).
256. Черкаський Р. А. Адміністративно-правові засади діяльності Державної митної служби України як суб'єкта запобігання та протидії злочинності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 388 с.
257. Черненко О. Комунікативний менеджмент (лекції та практичні заняття) : навч.-метод. посіб. Кропивницький : Центральноукраїнський інститут розвитку людини Університету «Україна», 2023. 142 с.

258. Чернявський С. С. Адвокатська діяльність у контексті адміністративного права. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 28. С. 86–90.

259. Чумак О. О. Адміністративно-правовий статус державного виконавця. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 107–113.

260. Шарнін А. В. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності органів досудового розслідування МВС України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 12. Т. 1. С. 226–229.

261. Шатерніков М. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів». *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 108–112.

262. Шатіло В. А. Президент у механізмі державної влади: деякі питання вітчизняної та зарубіжної теорії і практики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 2. С. 12–18.

263. Шевченко Е. О. Визначення поняття адміністративно правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду). *Форум права*. 2011. № 1. С. 1116–1122.

264. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Юридичні науки*. 2010. № 4. С. 165–170.

265. Шевченко А., Стрельник О. Відновлювальна функція юридичної відповідальності. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 269–275.

266. Шемшученко Ю. С. Правовий статус. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ, 2003. Т. 5. П–С. 44.

267. Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 18 с.

268. Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 220 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/d5b39415-903d-4b38-9a4c-090eafe3361b/content>.

269. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 514 с.

270. Штих Т. В. Права і обов'язки судді як суб'єкта трудового права. *Форум права*. 2009. № 3. С. 686–690.

271. Шульга А. М. Теорія держави та права : навч. посіб. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 260 с.

272. Шумейко Т. А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 169–176.

273. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення : монографія / [Ю. В. Баулін, О. В. Скрипнюк, Н. М. Оніщенко та ін.] ; відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : Кальміус, 2013. 424 с.

274. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. П–С. 736 с.

275. Юридичний словник. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1983. 781 с.

276. Юрійчук І. Правове поняття адміністративних процедур. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 151–156.

277. Юркевич Ю. М. Проблемні аспекти створення та діяльності адвокатських об'єднань за законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. № 32. С. 44–46. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/657971.pdf>.

278. Яновська О. Г. Правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1997. 210 с.

279. Bundesrechtsanwaltsordnung. Ausfertigungsdatum: 01.08.1959. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/>. (date of application: 07.05.2024).

280. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. In der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>. (date of application: 17.09.2024).

281. CASE OF ILIYA STEFANOV v. BULGARIA (Application no. 65755/01) : Judgment 22.08.2008. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-86449%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-86449%22]}). (date of application: 21.05.2024).

282. CASE OF KLASS AND OTHERS v. GERMANY. (Application no. 5029/71) : Judgment 6 September 1978. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57510%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57510%22]}). (date of application: 07.07.2024).

283. CASE OF KOPP v. SWITZERLAND (13/1997/797/1000) : Judgment 25 March 1998. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58144%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58144%22]}). (date of application: 27.05.2024).

284. CASE OF NIEMIETZ v. GERMANY. (Application no. 13710/88) : Judgment 16 December 1992. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57887%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57887%22]}). (date of application: 17.09.2024).

285. Cour Europeenne Des Droits De L'homme. Arrêt du 24 Février 1994. Affaire Casado Coca c/ Espagne. (Requête № 8/1993/403/481). URL: https://dl.avocatparis.org/codedeonto/CEDH/CEDH_940224_Casado%20Coca.pdf (date of application: 07.05.2024).

286. Chernenko O., Shatrava S., Vylkov S., Sobol Y., Kondratenko V., Drozd A., Azhazha M., Voronkova V., & Nikitenko V. Organizational and Legal

Cooperative Aspects between Government and Public Institutions as a Key Factor in the Formation of an Efficient and Transparent State Administration System. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. 2024. № 22(2), P. 7086–7095. The Elite Scientific Forum, Pakistan. URL:<https://www.pjlss.edu.pk>

287. Decision to restrict communication between lawyer and accused on the grounds of protecting State secrets was contrary to the Convention. Judgment *M v. the Netherlands - restrictions on the defence on grounds of protecting State secrets*. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-5798692-7377624%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-5798692-7377624%22]}). (date of application: 07.11.2024).

288. Décret n°91-1197 du 27 novembre 1991 organisant la profession d'avocat. NOR: JUSX9110304D. Le 23 janvier 2013. URL: https://seafarersrights.org/wp-content/uploads/2018/03/FRA_DECREE_NO-91-1197-27-NOVEMBER_1991_FRA.pdf. (date of application: 07.05.2024).

289. Eine Änderung der Bundesrechtsanwaltsordnung zur Klarstellung und Konkretisierung des Berufsbilds von Syndikusanwälten. Berlin, 4. Mai 2012 42/12.

290. Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz - RVG): Ausfertigungsdatum: 05.05.2004. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/rvg/>. (date of application: 20.09.2024).

291. *Hannes TRETTER and Others against Austria* (Application no. 3599/10) : lodged on 15 January 2010. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-120352%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-120352%22]}). (date of application: 17.04.2024).

292. Jan Dytko. Etyczno-moralne determinanty wpisu na listę adwokatów w poglądach judykatury. *Zeszyty Prawnicze*. 2023. № 23.1. S. 151–162. URL: <https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/zp/article/download/12075/10473/22716>

293. Judgment *Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova v. Portugal - access to bank accounts of a lawyer*. Published On 01.12.2015. *The European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng->

press#{%22itemid%22:[%22003-5241113-6502308%22]}.(date of application: 26.11.2024).

294. Judgment *Versini-Campinchi and Crasnianski v. France - transcription of telephone conversation between a lawyer and her client*. Published On 16.06.2016. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-5408161-6766993%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-5408161-6766993%22]}). (date of application: 17.06.2024).

295. Oscar Szerkus, David Ferrazini. *Grundzüge des Anwaltlichen Berufsrechts*. ZJS 3.2017. S. 265–276. URL: https://www.zjs-online.com/dat/artikel/2017_3_1118.pdf.

296. Portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques. LOI n° 90-1259 du 31 décembre 1990. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000718250>.(date of application: 07.05.2024).

297. The obligation on lawyers to report suspicions in the context of the fight against money laundering did not interfere disproportionately with professional privilege. Chamber judgment *Michaud v. France* 06.12.2012. *The European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-4185769-4956436%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-4185769-4956436%22]}).(date of application: 10.04.2024).

298. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. *Prawo o adwokaturze*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820160124/U/D19820124Lj.pdf>.(date of application: 12.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. Вип. 14. С. 210–215. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/286>.

2. Боса І. В. Особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 41–46. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-2023.pdf>.

3. Боса І. В. Організація та функціонування інституту адвокатури України у контексті реформаційних процесів з урахуванням зарубіжного досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 234–239. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/41.pdf>.

4. Боса І. В. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 87–90. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/5/16.pdf>.

5. Боса І. В. Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 80–82. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/16.pdf.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Боса І. В. Дуалізм правової природи адвокатури. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

7. Боса І. В. Характеризуючі ознаки гарантій адвокатської діяльності та механізм їх реалізації в умовах євроінтеграції. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 6 жовт. 2023 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 193–196.

8. Боса І. В. Акти, що регулюють діяльність адвокатури: міжнародно-правовий рівень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 12 жовт. 2023 р.). Кропивницький : Центральноукраїнське вид-во, 2023. С. 26–29.

9. Боса І. В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 16 листоп. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 62–66.

10. Боса І. В. Сутність незалежної адвокатури як недержавного самоврядного інституту. *Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 лют. 2024 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 74–76.

Акти впровадження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

_____ 2025 року

АКТ

10 . 02 . 2025

м. Київ

№ 129-017

Впровадження результатів дисертації
Босої Ірини Вадимівни «Адміністративно-
правові засади створення належних умов
діяльності адвокатури в Україні» в
освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. заступника начальника відділу організації освітнього процесу,
кандидата юридичних наук, майора поліції Бистрицького Богдана Юрійовича;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора
юридичних наук, професора підполковника поліції Пастуха Ігоря Дмитровича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури, доктора
юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці
аспірантки заочної форми навчання кафедри адміністративного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ Босої Ірини Вадимівни
«Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури
в Україні».

Проаналізовано основні результати дослідження Босої І.В., зокрема наукові
праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія: Право*. Випуск 14. 2023. С. 210-215.

<https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/286>

Боса І.В. Особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №2. С. 41-46.

<http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-2023.pdf>

Боса І.В. Організація та функціонування інституту адвокатури України у контексті реформаційних процесів з урахуванням зарубіжного досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 4. С. 234-239

<http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/41.pdf>

Боса І.В. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 5. С. 87-90.

<http://nvppp.in.ua/vip/2023/5/16.pdf>

Боса І.В. Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 80-82.

http://www.lsej.org.ua/1_2024/16.pdf

Боса І.В. Дуалізм правової природи адвокатури. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 31–33.

Боса І.В. Характеризуючі ознаки гарантій адвокатської діяльності та механізм їх реалізації в умовах євроінтеграції. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 193-196.

Боса І.В. Акти, що регулюють діяльність адвокатури: міжнародно-правовий рівень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*: збірник матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 26-29

Боса І.В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 16 листопада 2023 року. Частина 1. Кропивницький, 2023. С. 62-66.

Боса І.В. Сутність незалежної адвокатури як недержавного самоврядного інституту. Трансформація правової системи України: виклики сучасності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 лютого 2024 р. / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сухицької. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 15-17.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Босої І.В., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому

процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Публічне адміністрування», «Публічна служба», «Контроль і нагляд в професійній діяльності» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Дар'я ГОРБЕНКО

Ігор ПАСТУХ

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025 року

АКТ

10.07. 2025

м. Київ

№ 130-нд

Впровадження результатів дисертації
Босої Ірини Вадимівни «Адміністративно-
правові засади створення належних умов
діяльності адвокатури в Україні»
в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Пастуха Ігоря Дмитровича;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспірантки кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ Босої Ірини Вадимівни «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Проаналізовано основні результати дослідження Босої І.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія: Право*. Випуск 14. 2023. С. 210-215.

<https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/286>

Боса І.В. Особливості публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №2. С. 41-46.

<http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-2023.pdf>

Боса І.В. Організація та функціонування інституту адвокатури України у контексті реформаційних процесів з урахуванням зарубіжного досвіду. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 4. С. 234-239

<http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/41.pdf>

Боса І.В. Поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов діяльності адвокатури. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 5. С. 87-90. <http://nvppp.in.ua/vip/2023/5/16.pdf>

Боса І.В. Правовий статус адвокатури: особливості юридичної природи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 80-82. http://www.lsej.org.ua/1_2024/16.pdf

Боса І.В. Дуалізм правової природи адвокатури. Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 13–14 березня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 31–33.

Боса І.В. Характеризуючі ознаки гарантій адвокатської діяльності та механізм їх реалізації в умовах євроінтеграції. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 193-196.

Боса І.В. Акти, що регулюють діяльність адвокатури: міжнародно-правовий рівень. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності*: збірник матеріалів засідання № 6 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 26-29

Боса І.В. Зарубіжний досвід функціонування адвокатури: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 16 листопада 2023 року. Частина 1. Кропивницький, 2023. С. 62-66.

Боса І.В. Сутність незалежної адвокатури як недержавного самоврядного інституту. Трансформація правової системи України: виклики сучасності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 лютого 2024 р. / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сухицької. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 15-17.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Босої І.В. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Ігор ПАСТУХ

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР